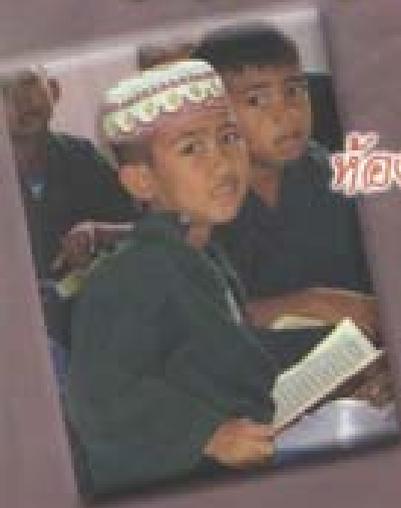

ชุดเรียนรู้อ่านเขียนเป็นอูรดูจากปากใต้

การศีกษาศาสนา และสามัญ

ห้องเรียน...วิธีอิสลามสู่การเรียนรู้
เพื่อให้ความรู้อยู่คู่ชุมชน

เครือข่ายชุมชนมุสลิม

ในโครงการพัฒนาชุมชนเป็นอูรดูที่ปากใต้ : สันนิบาตลับเมือง เวียงวู้บุดีที่ปากใต้

การศึกษาศาสนาและสามัญ

ห้องเรียน....

วิถีอิสลามสู่การเรียนรู้ เพื่อให้ความรู้ได้อยู่คู่คุณธรรม

เครือข่ายชุมชนมุสลิม

ในโครงการพัฒนาชุมชนเป็นสุขที่ภาคใต้ :

ตำบลบ้านดงเมือง เรียนรู้อยู่ดีที่ปากใต้

การศึกษาศาสนาและสามัญ

ห้องเรียน...วิถีอิสลามสู่การเรียนรู้ เพื่อให้ความรู้ได้อยู่คู่คุณธรรม

เรื่องโดย: เครือข่ายชุมชนมุสลิม

ในโครงการพัฒนาชุมชนเป็นสุขที่ภาคใต้ : ตำบลบ้านต๊อม เมือง เรียนรู้อยู่ที่ปากใต้

ร้อยเรียงโดย : ซากาเรีย บินญูซุฟ, อับดุลเลาะห์ สารีมิง และคณะ

พิมพ์ครั้งที่หนึ่ง : จำนวน ๕๐๐ เล่ม, โดยโครงการพัฒนาชุมชนเป็นสุขที่ภาคใต้ :

ตำบลบ้านต๊อม เมือง เรียนรู้อยู่ที่ปากใต้, ธันวาคม ๒๕๕๙

ข้อมูลทางบรรณานุกรม

เครือข่ายชุมชนมุสลิม ในโครงการพัฒนาชุมชนเป็นสุขที่ภาคใต้ : ซากาเรีย บินญูซุฟ, อับดุลเลาะห์ สารีมิง และคณะ

การศึกษาศาสนาและสามัญ ห้องเรียน...วิถีอิสลามสู่การเรียนรู้ เพื่อให้ความรู้ได้อยู่คู่คุณธรรม. นครศรีธรรมราช : อักษรการพิมพ์. ๒๕๕๙. จำนวน ๑๔๗ หน้า

ISBN

คณะทำงาน : วศิน สามเีาะ, ฮาวิอัมมัน ยามา, อับดุลฮาดีม มาหิละ, อับดุลรอเซาะ กาเคร์, คอยูรซามัน มะ, อนัน ละไบแค, มาหะมรรานี กายอ, เจปะอ สะแม, แวดตาปา แวแยนา

บรรณาธิการ : ซากาเรีย บินญูซุฟ, บรรจง นะแส

กองบรรณาธิการ : ไพโรจน์ สิงบัน, เจียงคำ พานิชดี, บัญชา พงษ์พานิช, ประสิทธิ์ชัย หนูนวล, มานะ ช่วยชู

พิสูจน์อักษร : อุษาวดี ศรีมิง

ประสานสนับสนุน : สมฤดี บุญสง, ปรานค์ฉัตร ชีข้าง, พัชราภา กองผล

ภาพโดย : เครือข่ายชุมชนมุสลิมฯ

ประสานจัดพิมพ์โดย : pleamstan - เพลินสถานหมากป่าต้มเมืองนคร

หน่วยสนับสนุนและรับผิดชอบ : โครงการพัฒนาชุมชนเป็นสุขที่ภาคใต้ :

ตำบลบ้านต๊อม เมือง เรียนรู้อยู่ที่ปากใต้

โดยการสนับสนุน : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.)

พิมพ์ที่ : อักษรการพิมพ์ ๓/๓๙-๕๐ ถ. กะโรม นครศรีธรรมราช

โทร. ๐-๗๕๓๔-๒๘๐๑

คำนำโครงการ

เป็นที่น่ายินดีว่า ปัจจุบันสังคมไทยได้มีการพูดถึงเรื่อง “ความสุข” กันมากขึ้น รวมทั้งมีความพยายามนำความสุขมาเป็นเป้าหมายการพัฒนา มิใช่มุ่งหวังแต่เพียงความเติบโตทางเศรษฐกิจเพียงด้านเดียว และการพูดถึงความสุขมีหลากหลายระดับด้วยกัน ทั้งปัจเจก ครอบครัว ชุมชน จนถึงประเทศ กล่าวถึงในระดับ “ชุมชน” ซึ่งถือว่าเป็นหน่วยพื้นฐานหนึ่งของสังคม หากชุมชนเป็นสุขก็จะทำให้สังคมโดยรวมมีความสุขไปด้วย แต่ที่ผ่านมาชุมชนได้ถูกกระแสการพัฒนาด้านเศรษฐกิจกระหน่ำพัดพาจนชนวนเซไม่น้อย การฟื้นคืนความสุขของชุมชนจึงเป็นสิ่งสำคัญเร่งด่วนที่จะทำให้สังคมโดยรวมมีความสุขเพิ่มขึ้น

กว่า ๓ ปี ที่โครงการพัฒนาชุมชนเป็นสุขที่ภาคใต้ : **ดับบ้านดับเมือง เรียนรู้ยุดีที่ปากใต้** (พ.ศ. ๒๕๕๖ - ๒๕๕๙) ซึ่งเกิดขึ้นด้วยความร่วมมือของชมรมเพื่อนร่วมพัฒนาภาคใต้, สอนสร้างสรรค์ นาคร-บวรรัตน์, สุธีรัตน์ามูลนิธิ, สถาบันสถาตัน และมหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์ ได้สนับสนุนกระบวนการสร้างความสุขแก่ชุมชนภาคใต้ บนฐานคิดที่ว่า “ชุมชนชาวใต้มีลักษณะใฝ่เรียนรู้และพัฒนา รวมกลุ่มเป็นองค์กร กล้าริเริ่มลงมือผสมผสานทุกทาง ทั้งด้านสังคม การเมือง ทรัพยากร สิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจ การเงิน การค้าขาย มีการเชื่อมประสานเชื่อมโยงกันแทบทุกฝ่าย จนมีกิจกรรมพัฒนามากมายแตกแขนงออกไป

อย่างหลากหลาย ที่ตอบสนองต่อเป้าหมายสุขภาวะอย่างเป็นองค์รวม” ทั้งนี้โครงการฯ จึงมีแนวทางเพื่อเสริมเติมจากกิจกรรมเดิมของชุมชน ด้วยการคิดค้นเพิ่มเติมมิติด้านสุขภาวะโดยชุมชนท้องถิ่นเอง เพื่อขยายผลของกิจกรรมเหล่านั้นให้ตอบสนองต่อเป้าหมาย คือ “ความสุขของชุมชน” นั่นเอง

การดำเนินงานของโครงการฯ มี “กระบวนการเรียนรู้” เป็นหัวใจ โดยโครงการฯ ได้รับความกรุณาจาก องคมนตรี ศาสตราจารย์ นายแพทย์เกษม วัฒนชัย ได้แนะนำ “หลักการเรียนรู้ที่แท้” และ “หลักทรงงานของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว” เพื่อนำมาประยุกต์สู่ “หลักเรียนรู้สุขุมชนเป็นสุข” ไม่ว่าจะเป็นหลักการเบื้องต้นว่าด้วยการเปลี่ยนแปลง ศาสนาและธรรมสากล และแนวโน้มของสังคมไทย พร้อมด้วยหลักทรงงานของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ว่าด้วย หลักคิด ที่นอกจากต้องคำนึงถึงเป้าหมายและผู้ที่ได้ประโยชน์ที่แท้จริงจากโครงการแล้ว ต้องพิจารณาใคร่ครวญถึงอุดมการณ์ของโครงการหรือฉันทะ วิริยะ-ความทุ่มเทจริงจัง จิตตะ-การทุ่มใจตลอดเวลา และวิมังสาการทดสอบความถูกต้อง ความสำเร็จ ความล้มเหลวอีกด้วย รวมทั้ง “หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง” ที่สามารถนำมาใช้กับเรื่อง “ความสุข” ได้อย่างลงตัว หลักวิชา ที่ต้องถามว่าเรามีความรู้พอหรือยังที่จะทำ หากไม่พอต้องศึกษาจากทั้งภาคทฤษฎีและปฏิบัติ หาประสบการณ์จากคนอื่น ที่สำคัญต้องนำมาคิดใคร่ครวญให้เหมาะสมกับพื้นที่ และหลักปฏิบัติ ที่ควรคำนึงถึงการมีส่วนร่วม ทั้งสามภาคส่วนคือ ภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาสังคม และต้องมีการบริหารจัดการที่ดี รวมทั้งการเสริมสร้างพัฒนาคนรุ่นใหม่ และการทำงานบนความขาดแคลน

ทั้งสามหลักซึ่งถือว่าเป็นหลักการสำคัญที่มีค่าอย่างที่โครงการฯ ได้ยึดเป็นแนวทางตลอดมา

บัดนี้ โครงการฯ ได้ดำเนินการมาจนครบระยะที่ ๑ และด้วยหลัก “วิมังสา” โครงการฯ จึงได้ทบทวนตรวจสอบผลการทำงานที่ผ่านมาด้วยกระบวนการถอดบทเรียน ซึ่งปรากฏว่ามีชุมชนที่มีบทเรียนการสร้างเสริมสุขภาวะ ด้วยการคิดค้นเติมต่อจากกิจกรรมเดิมของชุมชน ขยายสู่มิติด้านสุขภาวะชุมชนที่น่าสนใจกว่า ๗๐ ชุมชน ทั้งชุมชนเชิงพื้นที่ ในลักษณะหมู่บ้านและตำบล และชุมชนเชิงประเด็น ประกอบด้วย ชุมชนเด็กและเยาวชน ชุมชนแพทย์แผนไทยและหมอพื้นบ้าน ชุมชนวิทย์ชุมชน และชุมชนศิลปินพื้นบ้าน

โครงการฯ เห็นว่าบทเรียนที่มีประโยชน์เหล่านี้ นอกจากนำมาใช้ปรับปรุงการทำงานแล้ว น่าจะได้แบ่งปันให้กับสังคมเพื่อเกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้พัฒนาต่อเนื่องไป จึงได้มีการจัดพิมพ์เพื่อเผยแพร่ชุดบทเรียนนี้ขึ้น ซึ่งประกอบด้วย กรณีศึกษาจากชุมชนทั้งหมด ๑๖ เล่ม และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกันอีก ๒ เรื่อง คือ ๑) เรื่องความหมาย องค์ประกอบ ดัชนีชี้วัดความสุขของชุมชนภาคใต้ และ ๒) ปัจจัยและกลวิธีสำคัญในการสร้างสุขภาวะชุมชนภาคใต้ และบทเรียนภาพรวมของโครงการอีก ๒ เล่ม รวมทั้งหมด ๒๐ เล่ม

สำหรับการถอดบทเรียนกรณีศึกษามาจากชุมชน ได้ออกแบบให้ชาวบ้านที่ทำงานจริงสรุปบทเรียนของตนเอง โดยมีผู้ช่วยชุมชนคอยสนับสนุนและเรียบเรียงนำเสนอ ส่วนวนภาษาจึงอาจจะไม่สละสลวยบ้าง แต่ก็สะท้อนรูปธรรมจริงในพื้นที่ ที่มาจากความพยายามของชาวบ้านและคนทำงานอย่างเต็มกำลัง

ทั้งนี้ โครงการฯ และคณะทำงานถอดบทเรียน รวมทั้งชุมชนตระหนักดีว่า บทเรียนเหล่านี้มิได้สมบูรณ์ ที่จะเรียกว่าเป็นต้นแบบได้แต่อย่างใด แต่คุณค่าของบทเรียนอยู่ที่ประสบการณ์จริงของคนเล็กคนน้อย ที่ต้องการจะแต่งเติมความสุขให้กับชุมชนของตนเอง เป็นความพยายามของชุมชนที่ปรับเปลี่ยนเป้าหมายของการพัฒนา โดยไม่ต้องรอนโยบายระดับประเทศ ด้วยการนำเอา “ความสุข” เป็นเป้าหมาย

โครงการเชื่อเหลือเกินว่า บทเรียนเหล่านี้จะเป็นคำตอบให้ชุมชนอื่นๆ ทั่วทั้งประเทศ รวมทั้งระดับนโยบายสาธารณะ เพื่อเพิ่มความสุขมวลรวมของประเทศ อย่างไรก็ตามบทเรียนเหล่านี้หาใช่สูตรสำเร็จ แต่ยังต้องมีการคิดค้นทดลองต่ออีกมาก ชุมชนที่สนใจจึงควรเลือกใช้ ปรับประยุกต์ให้เหมาะสมกับสภาพพื้นที่

โครงการพัฒนาชุมชนเป็นสุขที่ภาคใต้ : ตำบลบ้านดับเมือง เรียนรู้อยู่ที่ปากใต้ ขอขอบพระคุณ องคมนตรี ศาสตราจารย์ นายแพทย์เกษม วัฒนชัย ที่กรุณาแนะนำหลักการสำคัญแก่โครงการฯ และขอบคุณแกนนำคณะทำงานชุมชน ผู้สร้างบทเรียนที่งดงามให้เราได้เรียนรู้ และขอขอบคุณสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ(สสส.) ที่สนับสนุนการเรียนรู้ที่สำคัญอีกครั้งหนึ่งของชุมชนและพี่น้องแวดวงงานพัฒนาภาคใต้ รวมทั้งการนำชุดบทเรียนมาเผยแพร่ หวังเป็นอย่างยิ่งว่าบทเรียนเหล่านี้จะเป็นประโยชน์แก่สังคมที่กำลังค้นหาความสุขอยู่ในขณะนี้

โครงการพัฒนาชุมชนเป็นสุขที่ภาคใต้ :
ตำบลบ้านดับเมือง เรียนรู้อยู่ที่ปากใต้

พฤศจิกายน ๒๕๔๙

คำนำ

โดยทั่วไป “อิสลาม” เป็นที่รู้จักในนามของศาสนาใหญ่ของโลก ที่มีประชากรมากที่สุดในโลก ผู้นับถือศาสนาอิสลาม เรียกว่า “มุสลิม” อันมีความหมายว่า ผู้นอบน้อมถ่อมตนต่อพระผู้เป็นเจ้าอัลลอฮ์แต่พระองค์เดียวอย่างสิ้นเชิงเพื่อสันติ (ซุบฮานะฮฺวะตะอาลา <ช.บ.>) อิสลามมีความแตกต่างจากศาสนาอื่นๆ หลายประการ เช่น ไม่เรียกชื่อศาสนาและศักราชตามชื่อผู้ประกาศศาสนา คือศาสดามูฮัมมัด (ศ็อลลอลลอฮ์ฮูออลัยฮิวาล็ะอ็อลัม <ศ.ล.>) ไม่เริ่มนับศักราชจากวันเกิด วันตายของท่านศาสดา แต่เริ่มนับจากวันอพยพของท่านศาสดาจากนครมักกะฮฺ สู่นครมาดีนะฮฺ ศักราชอิสลามจึงเรียกว่า ฮิจเราะฮ์ศักราช และในอิสลามไม่มีสถาบันนักบวช แต่ถือว่ามุสลิมทุกคนทั้งชายและหญิง มีหน้าที่สืบทอดและเผยแพร่อิสลาม อิสลามมีลักษณะที่เป็นสากล ใช้ได้กับทุกกลุ่มชน ทุกกาลเวลาและสถานที่ ทั้งนี้เพราะอิสลามมิได้ถูกประทานมาเพื่อชนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งโดยเฉพาะ หากแต่พระเจ้าอัลลอฮ์ได้ประทานให้แก่มนุษยชาติทั้งหมด

ส่วน ๕ โองการแรกของคัมภีร์อัล-กุรอาน ที่พระองค์ประทานลงมาก็คือ “จงอ่านด้วยพระนามแห่งพระผู้ทรงบังเกิดสรรพสิ่งทั้งหมด ฯลฯ” ดังนั้น หน้าที่สำคัญของมุสลิมทุกคนทั้งชาย

และหญิงก็คือ “การศึกษา” ซึ่งต้องกระทำตลอดชีวิต กล่าวได้ว่า อิสลามให้ความสำคัญกับการศึกษาอย่างมากที่สุด เพราะความรู้ (อิลมฺ) ย่อมนำไปสู่ความศรัทธา (อิหม่าน) และการปฏิบัติที่ถูกต้อง ดีงาม (อามัลศอลีฮีม) เท่ากับการปฏิบัติได้ถูกต้องตามวัฒนธรรม อิสลาม

“วัฒนธรรม” กับ “สังคม” เป็นสิ่งที่คู่กันประดุจเหรียญ สองหน้า เหรียญจะขาดความสมบูรณ์และใช้การไม่ได้หากปราศจาก ด้านใดด้านหนึ่ง ดังนั้นทุกสังคมย่อมมีวัฒนธรรม ทั้งสังคมและ วัฒนธรรมต่างก็มีความสัมพันธ์กับมนุษย์ เพราะมนุษย์เป็นผู้กระทำให้เกิดและสืบทอด นอกจากนั้นวัฒนธรรมยังเป็นสิ่งที่ ทำให้มนุษย์แตกต่างไปจากสัตว์

พระราชบัญญัติวัฒนธรรมแห่งชาติ พุทธศักราช ๒๔๘๕ ซึ่งยังคงใช้อยู่จนปัจจุบันได้ให้ความหมายวัฒนธรรมไว้ว่า “ลักษณะ ที่แสดงความเจริญงอกงาม ความเป็นระเบียบเรียบร้อย ความ กลมกลืนก้าวหน้าของคนในชาติ และศีลธรรมอันดีของประชาชน” แต่จากความหมายของวัฒนธรรมในด้านวิชาการอันเป็นสากลที่ นักวิชาการหลายๆ ท่านได้ให้ความหมายโดยสรุปว่า “วัฒนธรรม” หมายถึง “วิถีในการดำเนินชีวิต (Ways of Life) หรือรูปแบบแห่ง พฤติกรรม (Behavior Patterns) ของมนุษย์ อันเป็นมรดกทางสังคม ที่มนุษย์ได้รับการถ่ายทอดสืบต่อกันมา ทั้งนี้รวมถึงผลงานต่างๆ ที่ มนุษย์ได้สร้างขึ้น ทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม” องค์ประกอบ ของวัฒนธรรมที่สำคัญมี ๔ ส่วน ได้แก่ องค์มิตี คือ ความคิด ความ เชื่อ ความศรัทธา ความเข้าใจ เป็นตัวกำหนดพฤติกรรมของมนุษย์ องค์การ คือ กลุ่มต่างๆ ที่มีการจัดตั้ง เช่น ชมรม สมาคม มูลนิธิ ฯลฯ

องค์พิธีกรรม คือ ขนบธรรมเนียม ประเพณี แสดงออกในรูปแบบต่างๆ เช่น พิธีการแต่งงาน ฯลฯ และ องค์วัตถุ คือ สิ่งที่มีมนุษย์สร้างขึ้นที่มีรูปร่างสามารถจับต้องได้

แต่คนในสังคมโดยทั่วไป เมื่อกล่าวถึงวัฒนธรรมมักเข้าใจว่าเป็นเพียงพิธีกรรมเท่านั้น จากองค์ประกอบทั้ง ๔ ส่วน สามารถแบ่งวัฒนธรรมออกได้เป็น ๒ ประเภท คือ วัฒนธรรมทางวัตถุ และ วัฒนธรรมทางจิตใจ ซึ่งในอดีตนโยบายผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรมของรัฐบาลไทยที่ใช้กับกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ เช่น ชาวจีน มอญ ลาว ชาวเขา นับว่าประสบความสำเร็จอย่างยิ่ง ยกเว้นกลุ่มชาติพันธุ์ชาวไทยมุสลิม ยิ่งรัฐบาลพยายามผสมผสานมากเท่าใด มักจะนำมาซึ่งความขัดแย้งทางวัฒนธรรมมากขึ้นเท่านั้น

คำว่า “มุสลิม” เป็นคำที่ใช้เรียกผู้นับถือศาสนาอิสลาม หมายถึง การนอบน้อมต่อมตนต่อพระเจ้าผู้เป็นเจ้าอัลลอฮ์แต่พระองค์เดียวอย่างสิ้นเชิงเพื่อสันติ ดังที่กล่าวไว้ในตอนต้น องค์ประกอบของศาสนาอิสลาม ได้แก่ ศาสดา คือ ท่านศาสดามูฮัมมัด คัมภีร์ คือ พระมหาคัมภีร์อัล-กุรอาน ผู้สืบทอด คือ มุสลิมทุกคน ทั้งนี้เพราะในศาสนาอิสลามไม่มีสถาบันนักบวช มุสลิมทุกคนมีหน้าที่ทั้งเป็นผู้เรียนรู้ ผู้ปฏิบัติ และผู้เผยแพร่ ศาสนสถาน คือ มัสยิด หมายถึง บ้านของอัลลอฮ์ มัสยิดเป็นคำที่ใช้อย่างเป็นทางการรวมทั้งเป็นภาษาราชการ แต่ในภาคใต้และประเทศมาเลเซียความหมายจะต่างกัน คือ มัสยิดเป็นศาสนสถานใหญ่ใช้ละหมาดวันศุกร์ร่วมกัน ส่วนสุเหร่า หรือบาราเซาะ เป็นสถานที่เล็กๆ ใช้ละหมาด ๕ เวลา ซึ่งมีอยู่เป็นจำนวนมาก เพื่อสะดวกในการเดินทางไปละหมาด ๕ เวลาด้วยกัน องค์ประกอบของศาสนาอิสลามอีกอย่าง คือ พิธีกรรม

เนื่องจากอิสลามเป็นศาสนาที่เน้นในการปฏิบัติ ฉะนั้นจึงต้องมีรูปแบบพฤติกรรมของอิสลามตั้งแต่เกิดจนตาย... ตื่นจนหลับ

วัฒนธรรมอิสลามจากองค์ประกอบของศาสนาอิสลาม จึงจัดเป็นศาสนาได้ด้วยประการดังกล่าวข้างต้น แต่ในความเป็นจริงแล้วอิสลามเป็นมากกว่าศาสนา เพราะมุสลิมไม่สามารถแยกชีวิตตนออกจากอิสลามหรือไม่สามารถรับอิสลามไว้เป็นเพียงแค่ส่วนหนึ่งของชีวิต หากแต่เป็นทั้งชีวิตหรือเป็นระบอบในการดำเนินชีวิต ฉะนั้นอิสลามจึงจัดเป็นวัฒนธรรมที่มีองค์ประกอบทั้ง ๔ คือ องค์มติ องค์การ องค์พิธีกรรม และองค์วัตถุ

อาจจะสรุปวัฒนธรรมอิสลาม หมายถึง วิธีในการดำเนินชีวิตหรือรูปแบบแห่งพฤติกรรมของมุสลิม ตลอดจนสิ่งที่สร้างสรรค์ขึ้นมา ซึ่งตั้งอยู่บนพื้นฐานแห่งความศรัทธาว่า อัลลอฮ์ คือ พระเจ้าเพียงองค์เดียวและมุฮัมมัด (คืออัลลอฮ์ส่งมาลัยฮ์ว่าคืออัลลาม <ศ.ล.>) คือ ศาสนทูตของพระองค์ ส่วนที่มาของวัฒนธรรมอิสลาม มาจากคัมภีร์อัล-กุรอาน และแบบฉบับของศาสดา

โครงการพัฒนาชุมชนเป็นสุขที่ภาคใต้ : ดับบ้านดับเมืองเรียนรู้อยู่ดีที่ปากใต้ ได้ร่วมกันขับเคลื่อนงานในพื้นที่ ปัตตานี ยะลา นราธิวาส สงขลา และสตูล มีเป้าประสงค์เพื่อเสริมสร้างสุขภาวะให้กับชุมชน สังคม ตลอดจนบุคคล ก็ได้ก่อเกิดเครือข่ายชุมชนมุสลิมขึ้น โดยมีกลุ่มผู้ที่สนใจในปัญหาของชุมชนตนเอง ที่มากมายหลายปัญหา รุมเร้า ซับซ้อน วุ่นวาย สับสน ซึ่งนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงในวิถีชีวิตดั้งเดิมที่เป็นปกติสุขของพี่น้อง มีการรวมกลุ่มกันอย่างไม่เป็นทางการ ไม่มีสำนักงาน อาศัยได้ทุนติก ๕๑ คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ของมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

วิทยาเขตปัตตานี (มอ.ปัตตานี) เพื่อเป็นสถานที่ในการพบปะพูดคุยของคณะทำงานเครือข่าย ซึ่งมีด้วยกัน ๑๘ ชีวิตใน ๕ จังหวัด เพื่อทำหน้าที่ร่วมกันกำหนดแผนงาน ขับเคลื่อนสู่พื้นที่ชุมชน มีเป้าหมายหลักเพื่อให้เกิด “ชุมชนเป็นสุข คนมีสุขภาพะ อารยะสังคม”

เครือข่ายชุมชนมุสลิม ได้จัดกระบวนการโดยใช้วิธีการระดมความคิดในระดับต่างๆ หลายครั้ง หลายหน หลายพื้นที่ เพื่อหาข้อสรุปและแนวทางการขับเคลื่อนงานในชุมชน ได้ข้อสรุปว่า จะต้องขับเคลื่อนบนพื้นฐาน หรือรากฐานของหลักการตามบทบัญญัติแนวคิดทางศาสนา และแนวทางแบบฉบับของศาสนา คือ “กระบวนการทัศน์อิสลามเพื่อการพัฒนาชุมชน” เครือข่ายชุมชนมุสลิมได้ร่วมกันคัดเลือกพื้นที่ชุมชนเป้าหมายขึ้น ๒๒ ชุมชนใน ๕ จังหวัด โดยกำหนดข้อพิจารณาในการคัดเลือกจะต้องเป็นพื้นที่ห่างไกล ความเจริญ มีผู้นำที่มีความตระหนักในชุมชน เป็นนักพัฒนา มีความเข้าใจในความแตกต่างระหว่างบุคคล มีความจริงใจ มีความเสียสละ และทราบถึงปัญหาชุมชนเป็นบางส่วน ตลอดจนมีความร่วมมือของคนในชุมชนเป็นทุนเดิมอยู่แล้ว

ตลอดระยะเวลาที่ดำเนินการ ๓ ปีที่ผ่านมา การขับเคลื่อนงานในชุมชน จะใช้กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน โดยใช้ “มัสยิด” เป็นพื้นที่ศูนย์กลางของชุมชนนั้นๆ คณะทำงานเครือข่ายชุมชนมุสลิมได้ลงพื้นที่เป้าหมายเพื่อปฏิบัติงานตามแผนงาน ใช้กระบวนการมีส่วนร่วม โดยไม่คำนึงถึงระดับของบุคคล เป็นการประชุมปรึกษาหารือร่วมกัน เดินสายพูดคุยบ้านต่อบ้าน และพูดคุยที่ร้านน้ำชา ฯลฯ เพื่อร่วมกันกำหนดแผนงานตามความต้องการของชุมชนอย่างเปิดเผย โดยแต่ละชุมชนมีพี่น้องเข้าร่วมไม่น้อยกว่า

ชุมชนละ ๑๐๐ ชีวิต รวม ๒๒ ชุมชน ประมาณ ๒,๒๐๐ กว่าคน ใช้กระบวนการที่ไม่เป็นทางการ บรรยากาศเป็นกันเอง อบอุ่น จริงใจ บริสุทธิ์ใจ และตรงไปตรงมา ซึ่งแต่ละชุมชนมีข้อสรุปเช่นเดียวกัน คือ ต้องการที่จะนำกระบวนการทัศนอิสลามเพื่อการพัฒนามาขับเคลื่อนโดยสรุปมี ๔ ด้านหลักๆ คือ ด้านอียาดัต (พิธีกรรมทางศาสนา) ด้านการจัดการศึกษาแบบบูรณาการ (การศึกษาสามัญกับการศึกษาศาสนาในระดับประถมศึกษา) ด้านการจัดการชุมชนด้วยกระบวนการชูรอ ด้านเศรษฐกิจและสวัสดิการชุมชนพึ่งตนเอง (กองทุนชะกาต)

แต่ข้อสรุปนั้นอาจจะไม่ครอบคลุมตามความต้องการของชุมชนทั้งหมด เพราะประชากรในพื้นที่ ๕ จังหวัดมีเกือบ ๒ ล้านกว่าคน แต่ก็นับได้ว่าเป็นการจุดประกาย เป็นจุดเริ่มต้นการส่งเสริมความรู้ความเข้าใจในระดับรากแก้ว และที่สำคัญสะท้อนให้เห็นถึงความต้องการที่แท้จริงของชุมชน กับการใช้แนวทาง วิธีการพัฒนาชุมชนโดยอิงหลักศาสนา ซึ่งเป็นที่พึงประสงค์ของบุคคลทุกฝ่าย และที่สำคัญสามารถขับเคลื่อนตามแนวปรัชญา “เข้าใจ เข้าถึง พัฒนา และเศรษฐกิจแบบพอเพียง” โดยชุมชนเองก็ได้ให้ความร่วมมือยอมรับและเกิดการเปลี่ยนแปลงในแนวทางที่ดีขึ้น ซึ่งมุสลิมมีกรอบและข้อกำหนดมาเพื่อควบคุมพฤติกรรมอยู่แล้ว เพียงแต่ส่งเสริมให้มีบทบาท ให้ตระหนักและสำนึก ให้มีความรู้ความเข้าใจให้ชัดเจน ก็สามารถขับเคลื่อนได้ตามความประสงค์

ชากาเรีย บินญุซุฟ

คณะทำงานเครือข่ายชุมชนมุสลิม

สารบัญ

คำนำโครงการ	
คำนำ	๗
ส่วนที่หนึ่ง “กระบวนทัศน์อิสลาม” การศึกษาบูรณาการ	
สามัญและศาสนา	๑๙
ความสำคัญของ กระบวนทัศน์อิสลาม”ด้านการจัดการศึกษา	๑๙
การศึกษาที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้	๒๐
การจัดการศึกษาโดยรัฐและเอกชน	๒๐
ผลของระบบการศึกษาที่ผ่านมา	๒๔
การจัดการศึกษาศาสนาอิสลามในปัจจุบัน	๒๕
การจัดการศึกษาโดยปัจเจกชนผู้เสียสละอันยิ่งใหญ่	๒๖
“ตาดีกา” (TADIKA) สอนฝึกรบรรมเด็กๆ ในชุมชน	๒๘
สถาบันปอเนาะแหล่งเรียนรู้ของชุมชน	๓๓
วิวัฒนาการ... ยกฐานะโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม	๓๙
สถานฝึกฝนธรรมนุญแห่งวิถีชีวิตมุสลิม	๔๔
การศึกษา สู่ภาวะสันติสุข (บริบทการศึกษาชุมชนมุสลิมไทย	๔๘

ส่วนที่สอง การจัดการศึกษาแนวทางศาสนาโดยชุมชน

แก้ไขจาก

“ห้องเรียนวิถีอิสลาม” ที่दारูลนาอิม	๕๓
ก่อนกลุ่ม ก่อนการเรียนรู้ที่दारูลนาอิม	๕๔
เริ่มต้นจุดเทียนสว่าง...ด้วยการศึกษานำทางชีวิต	๕๗
สังสมคุณธรรม จริยธรรมนบนนำสู่สังคมสู่ภาวะ	๖๐
จุดประกายการศึกษาเพื่อสันติสุข	๖๒
หนุนแนวคิดการบูรณาการการศึกษาสามัญและศาสนา	๖๒
บันได...การสร้างความเข้าใจ	๖๔
ห้องเรียนวิถีอิสลาม...บูรณาการการศึกษาและศาสนา	๖๗
เรียน...ปนเล่น	๖๗
หลักสูตรการศึกษาทางโลกสู่ทางธรรม	๖๘
บรรยากาศห้องเรียนวิถีอิสลาม...บ่มเพาะกล้าคุณธรรม	๗๖
ขยายผลสู่ชุมชนอื่น	๗๘
อุปสรรคนานา...กับการจัดการศึกษา	๘๐
ข้อควรพิจารณาและข้อเสนอแนะ	๘๐
เรียนอัล-กุรอานสร้างสุขที่ชุมชนกาเม็ง	๘๓
ความเป็นมาของชุมชนกาเม็ง	๘๔
กิจกรรมพัฒนาชุมชนเป็นสุขเสริมทัพ...เกิดการเปลี่ยนแปลง	๘๘
การศึกษาในชุมชนเพาะเมล็ดพันธุ์คุณธรรม	๙๐
บรรยากาศชุมชนแห่งความสงบ... บนหน้าแผ่นดิน	๙๓
ข้อควรพิจารณาและข้อเสนอแนะ	๙๖
ชีวิตการศึกษา..เข้มข้นตามวิถีเดิมที่บ้านม่านไม้ไผ่(เจาะตาแม)	๙๗
เรื่องราวบ้านเรา “เจาะตาแม”	๙๙
ชุมชนเจาะตาแม... ร่วมใจจัดทำแผนพัฒนา	๑๐๒
ชุมชนมีชีวิตชีวาด้วยระบบการศึกษา	๑๐๓

หมู่บ้านอัล-กรูอาน กับการเรียนรู้ครั้งใหม่ที่ท่ากำชำ	๑๐๙
ชุมชนครอบครองอัล-กรูอาน เขียนด้วยมือ	๑๑๑
กิจกรรมชุมชน ก่อนมีตึบบ้านตึบเมือง	๑๑๕
ร่วมตึบบ้านตึบเมือง... สร้างชุมชนเข้มแข็ง	๑๑๖
ข้อควรพิจารณาและข้อเสนอแนะ	๑๑๙

ภาคผนวก

ความหมายประกอบคำ

เครือข่ายชุมชนมุสลิม

ในโครงการพัฒนาชุมชนเป็นสุขที่ภาคใต้ :

ตึบบ้านตึบเมือง เรียนรู้อยู่ที่ปากใต้

โครงการพัฒนาเป็นสุขที่ภาคใต้ :

ตึบบ้านตึบเมือง เรียนรู้อยู่ที่ปากใต้

ส่วนที่หนึ่ง

“กระบวนทัศน์อิสลาม”

การศึกษาบูรณาการสามัญและศาสนา

“กระบวนการทัศน์อิสลาม”

การศึกษาบูรณาการสามัญและศาสนา

ความสำคัญของกระบวนการทัศน์อิสลาม “ด้านการจัดการศึกษา”

มุสลิม กับ วัฒนธรรมอิสลาม มุสลิมทุกคนต้องปฏิบัติตามวัฒนธรรมอิสลามที่ปรากฏในอัล-กุรอาน และแบบฉบับของศาสดา ทั้งนี้จะเลือกปฏิบัติเพียงบางประการตามอำเภอใจไม่ได้ ความแตกต่างในลักษณะภูมิศาสตร์ของดินแดนที่อยู่ก็ดี ค่านิยมของคนส่วนใหญ่ในแต่ละสังคมก็ดี หรืออาจจะด้วยเหตุผลอื่นๆ ก็ดี มุสลิมจะดัดแปลงสิ่งที่เป็นข้อห้าม ข้อใช้ ในอิสลามไม่ได้ เพราะหากมุสลิมปฏิบัติเช่นนั้น ความเป็นเอกภาพของอิสลามจะไร้ความหมาย และอิสลามจะกลายเป็นวัฒนธรรมที่อ่อนแอ ที่จะถูกเปลี่ยนแปลงไปตามกิเลส หรือค่านิยมของคนในสังคม

จากที่ได้กล่าวถึงเรื่องวัฒนธรรมอิสลามข้างต้นนั้น เพราะเป็นการกล่าวถึงในเรื่องของการเข้าถึง การเข้าใจชุมชน และการยอมรับการเปลี่ยนแปลงในภาวะการณ์ปัจจุบัน “การศึกษาจัดเป็นวิธีการและเป็นการสนองวัฒนธรรมได้ดี ซึ่งเป็นพื้นฐานในการพัฒนาทรัพยากรบุคคลไปสู่ในทิศทางที่ถูกต้อง” โดยเฉพาะในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ การศึกษาบูรณาการสามัญศาสนาในระดับประถมศึกษา เป็นที่ปรากฏาของชุมชนอย่างแรงกล้า

สอดคล้องกับสภาพท้องถิ่นนั้นๆ แต่คณะกรรมการโรงเรียนดังกล่าว ยังมีบทบาทไม่มากนัก เพราะการได้มาซึ่งกรรมการนั้นเลือกเฉพาะตัวบุคคล ที่ไม่ได้มองถึงความรู้ ความสามารถเกี่ยวกับด้านการศึกษา ดังนั้นการจัดการศึกษาในระดับนี้จึงไม่ค่อยโดดเด่น และยังมีปัญหาอีกมาก

อย่างไรก็ตาม ทางกระทรวงศึกษาธิการได้มีการปรับปรุงกฎระเบียบ ข้อบังคับต่างๆ อาทิเช่น เรื่องการแต่งกายของเด็กนักเรียน โดยนักเรียนหญิงสวมใส่ผ้าคลุมฮีญาบ (คลุมผ้ามิดชิด) ส่วนนักเรียนชายใส่กางเกงขายาว สำหรับเรื่องการแต่งกายมีการต่อสู้กันมายาวนานพอสมควร อาจจะมองดูว่าเป็นปัญหาเล็กน้อยแต่ทำไมจึงทำได้ยาก สิ่งเหล่านี้เป็นความต้องการของชุมชนเพราะเป็นวิถีชีวิตชุมชน และเป็นไปตามแนวทางบทบัญญัติทางศาสนา ปัจจุบันมีหลักสูตรอิสลามศึกษาในโรงเรียนประเภทนี้เพียงสัปดาห์ละ ๒ ชั่วโมง ซึ่งยังไม่สอดคล้องกับความต้องการ และวิถีชีวิตของชุมชนอย่างแท้จริง ดังนั้นการยอมรับจากประชาชนโดยทั่วไปยังไม่ดีนัก

โรงเรียนสังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.)

ในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ที่พบเห็น คือ เขตเทศบาล (เทศบาลเมือง เทศบาลนคร แต่เทศบาลตำบลยังไม่มีจัดการศึกษา และองค์การบริหารส่วนตำบล อบต.) เทศบาลที่มีการจัดการศึกษา เช่น โรงเรียนเทศบาล ๑ เทศบาลตำบลสุโหงโกลก อำเภอสุโหงโกลก จังหวัดนราธิวาส ซึ่งตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาตินั้น ให้โรงเรียนสังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นผู้ดูแล โดยจัดการศึกษาตั้งแต่ระดับอนุบาล

จนถึงชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖ ใช้หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน เช่นเดียวกัน โดยในปัจจุบันนี้ส่วนใหญ่เป็นโรงเรียนในเขตเมือง เช่น โรงเรียนสังกัดเทศบาลนครยะลา โรงเรียนเทศบาลเมืองนราธิวาส โรงเรียนเทศบาลตำบลตะลุง โรงเรียนเทศบาลสุโหงโกลก เป็นต้น

ศูนย์การศึกษาออกโรงเรียน (กศน.)

เป็นองค์กรที่จัดการศึกษาในระบบโรงเรียน โดยใช้หลักสูตรรวบรัด จัดการศึกษาตั้งแต่ระดับประถมศึกษาจนถึงระดับมัธยมศึกษา เป็นสถาบันการศึกษาที่เป็นที่นิยมของผู้พลัดโอกาสทางการศึกษา ซึ่งไม่ใช่เฉพาะแต่จัดการศึกษาสายสามัญเท่านั้น แต่มีการจัดการศึกษาในส่วนของอาชีพสำหรับพี่น้องในท้องถิ่น ซึ่งสามารถสร้างคนให้เป็นผู้ที่มีความรู้อย่างรวดเร็ว และสามารถยกระดับไปสู่การยอมรับในสังคมเป็นจำนวนมาก

โรงเรียนการศึกษาพิเศษ

โรงเรียนการศึกษาพิเศษ เป็นการจัดการศึกษาสำหรับผู้พิการในลักษณะต่างๆ ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ

วิทยาลัยอาชีวะ

เป็นสถาบันการจัดการศึกษาในส่วนของวิชาชีพ หรือหลักการอาชีพประเภทต่างๆ มีอยู่ ๕ สถาบันหลักๆ ได้แก่ วิทยาลัยสารพัดช่าง วิทยาลัยเทคนิค วิทยาลัยการอาชีพ วิทยาลัยพยาบาล วิทยาลัยเกษตร

ศูนย์ฝึกฝีมือแรงงาน

เป็นสถาบันการฝึกฝนในด้านอาชีพทุกสาขาอาชีพ ใช้หลักสูตรระยะสั้น เพื่อพัฒนาฝีมือให้มีความเชี่ยวชาญเฉพาะด้านมากขึ้น หรืออาจจะเรียกได้ว่าเป็นศูนย์ฝึกฝนการอาชีพ เป็นขวัญใจนักฝีมือแรงงาน แต่ไม่ได้รับความนิยมนักมากนัก เป็นเพราะอยู่ห่างไกล

โรงเรียนเอกชน สังกัดสำนักบริหารคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน (สช.)

เป็นโรงเรียนเอกชนที่สังกัดสำนักบริหารคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน ตามพระราชบัญญัติโรงเรียน พุทธศักราช ๒๕๒๕ เป็นโรงเรียนที่บุคคลในชุมชนได้ร่วมกันจัดตั้งขึ้นมาเพื่อการศึกษา มีทุกระดับตั้งแต่ระดับปฐมวัย อนุบาล ประถมศึกษา จนถึงระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย มีอยู่หลายประเภท เช่น โรงเรียนเอกชนสามัญ โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม ซึ่งได้มีการพัฒนาศักยภาพยกระดับจากสถาบันปอเนาะเป็นโรงเรียนศาสนา เป็นโรงเรียนที่พี่น้องประชาชนในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้นิยมส่งบุตรหลานเข้าศึกษาต่อในระดับมัธยมศึกษาเป็นจำนวนมากในแต่ละปี

มหาวิทยาลัยราชภัฏ

เป็นสถาบันการศึกษาระดับอุดมศึกษา ผลิตบุคลากรทางการศึกษา ด้านครูอาจารย์เป็นหลัก ควบคู่กับการพัฒนา

สังคมในลักษณะการวิจัย เป็นสถาบันการศึกษาที่อยู่กับชุมชน เป็นเวลายาวนาน และเข้าถึงชุมชนในทุกระดับชั้น หรืออาจจะเรียกได้ว่าเป็นสถาบันการศึกษาในระดับรากแก้ว เพราะในอดีต เป็นสถาบันที่ให้โอกาส

มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี

เป็นสถาบันการศึกษาระดับอุดมศึกษา ผลิตบุคลากรทุกสาขาอาชีพ และเป็นแหล่งเพื่อการเรียนรู้ของชุมชนในท้องถิ่นทุกสาขา ซึ่งเป็นสถาบันในการขับเคลื่อนสังคมไปในแนวทางภาคประชาสังคม หรืออาจจะเรียกได้ว่าเป็นคลังทางวิชาการทุกสาขาของชุมชนสามจังหวัดชายแดนภาคใต้

ผลของระบบการจัดการศึกษาที่ผ่านมา

ด้วยระบบการจัดการศึกษาดังกล่าวข้างต้น ทำให้ชุมชนมีความกระตือรือร้น แต่ในทางกลับกันทำให้ชุมชนมีความหนักใจและท้อแท้ เพราะการให้ความรู้ด้านศาสนายังอ่อนมาก หรืออาจจะเป็นเพราะว่าในกระบวนการจัดการศึกษาของรัฐยังเข้าไม่ถึงประชาชนโดยแท้จริง

ชุมชนจึงพยายามหาทางออกในเรื่องการศึกษา เพื่อให้สอดคล้องกับวิถีวัฒนธรรมอิสลาม และของชุมชนท้องถิ่น ที่สำคัญคือ พยายามให้เด็กและเยาวชน ตลอดจนผู้ปกครองเกิดความสนใจและตระหนักในการศึกษาให้ทั่วถึง นั่นคือ “รูปแบบการจัดการศึกษานูรณาการการศึกษาสามัญ กับการศึกษาศาสนา

ระดับประถมศึกษาในโรงเรียนของรัฐ” เป็นการจัดการศึกษาที่ใช้
หลักสูตรของชุมชนเอง

การจัดการศึกษาศาสนาอิสลามในปัจจุบัน

ชุมชนมุสลิมไทยโดยทั่วไปโดยเฉพาะในเขตจังหวัดภาคใต้
ได้ร่วมกันคิดค้นพัฒนาการศึกษาแก่เยาวชนไว้มากมายอย่างไม่
น่าเชื่อ มีทั้งจัดทำเองโดยปัจเจกชน โดยชุมชน โดยเอกชน
เชิงธุรกิจ ในความหลากหลายระดับไม่ว่าระดับก่อนวัยเรียน
ระดับอนุบาล ระดับประถมศึกษา ระดับมัธยมศึกษา และ
หลากหลายรูปแบบ มีทั้งรูปแบบเรเตาะห์ กิรออาตี ตาติกา
ปอเนาะ และโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม จนกระทั่ง
ตามอัธยาศัยตลอดชีวิต

ซึ่งมีความสอดคล้องกับ “พระราชบัญญัติการศึกษาแห่ง
ชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ เขียนไว้อย่างชัดเจน เช่น “...ได้มุ่งเน้นให้ผู้
เรียนเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้ คุณ
ธรรม จริยธรรม และวัฒนธรรมในการดำรงชีวิตสามารถอยู่ร่วม
กับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข...”

ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน ที่สหประชาชาติได้
ประกาศไว้ เมื่อเดือนธันวาคม พ.ศ. ๒๔๙๑ ที่มีข้อความระบุไว้
ในมาตรา ๒๖ ว่า “คนทุกคนมีสิทธิได้รับการศึกษา... จะต้องไม่
เสียค่าใช้จ่าย อย่างน้อยในระดับประถมศึกษาและขั้นพื้นฐาน การ
ศึกษาระดับประถมศึกษา จักต้องเป็นภาคบังคับ... และจะต้อง
นำไปสู่การพัฒนาเต็มเต็มบุคลิกภาพแห่งความเป็นมนุษย์และ

เพื่อเสริมสร้างความเคารพในสิทธิมนุษยชนและเสรีภาพขั้นพื้นฐาน การศึกษาจะต้องส่งเสริมความเข้าใจ ความอดกลั้น และ มิตรภาพระหว่างประชาชาติ กลุ่มเชื้อชาติ และกลุ่มศาสนาทั้งปวง และสานต่อกิจกรรมของสหประชาชาติในการรณรงค์ไว้ซึ่งสันติภาพ”

การจัดการศึกษาโดยปัจเจกชนผู้เสียสละอันยิ่งใหญ่

ในส่วนนี้เป็นการจัดการศึกษาของชุมชนโดยบุคคลที่มีความรู้ ความสามารถ ให้ชุมชนดำเนินการจัดการตนเอง โดยเฉพาะการเรียนการสอนอัล-กุรอาน จัดการเรียนการสอนที่บ้านพักอาศัยของตนเอง ซึ่งชุมชนในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้มีจำนวนมาก ในแต่ละชุมชนมีการจัดการเรียนการสอนลักษณะดังกล่าวถึง ๔ - ๑๐ ราย แต่ละรายมีเด็กเรียน ๒๐ - ๑๐๐ คน โดยใช้เวลาเรียน ๑๘.๐๐ - ๒๐.๓๐ น. รูปแบบการเรียนการสอนนั้นอยู่ที่ผู้สอนจะนำรูปแบบใดไปสอน แต่มีเป้าหมายหลักเหมือนกัน คือ ให้เด็กๆ สามารถอ่านออก อ่านได้ถูกต้องตามอักขระของอัล-กุรอาน ตั้งแต่อัล-กุรอานระดับพื้นฐานหรือภาษาท่องถิ่นอัล-กุรอานเล่มเล็ก จนถึงเล่มใหญ่มี ๓๐ ชุด

หลังเลิกเรียนอัล-กุรอานบางแห่ง ได้ร่วมพิธีละหมาดร่วมกับผู้สอนพร้อมๆ บรรยายธรรมแก่เด็กๆ เกี่ยวกับวิถีชีวิตทั้งที่อยู่บนโลกนี้และ

โลกหน้า โดยเป็นการสั่งสอนและการป้องกันตลอดจนควบคุมพฤติกรรมที่จะนำไปสู่อบายมุข ที่เริ่มต้นตั้งแต่เด็ก ๆ ซึ่งผู้สอนได้นำประสบการณ์ต่างๆ มาเผยแพร่ให้กับเด็ก ๆ ตามแต่ความสามารถที่จะรับได้

ซึ่งการสั่งสอนนั้นสามารถที่จะนำไปใช้ในการดำรงชีวิตที่เป็นปกติสุข เป็นการเริ่มต้นของชีวิตมุสลิมในเรื่องการศึกษา ส่วนผู้สอนนั้นไม่ได้มีผลประโยชน์ใดๆ จากเด็ก เป็นบุคคลที่เสียสละอย่างยิ่งใหญ่ในทางศาสนา หรืออาจจะเรียกเป็นบุคคลที่เคร่งศาสนา เพราะศาสนาอิสลามถือว่ามุสลิมทั้งหญิงชายเป็นผู้สืบทอดในการเผยแพร่ แต่ผู้ปกครองของเด็ก ๆ ได้สนับสนุนในเรื่องค่าไฟในบางครั้ง แต่ในปัจจุบันนี้ ทาง อบต.บางแห่งได้จัดสรรเงินอุดหนุนประจำปี เช่น วัสดุ อุปกรณ์ และอีกส่วนได้รับบริจาคชะกาตจากผู้ปกครองในแต่ละปีเท่านั้น ซึ่งก็มีไม่มาก

สำหรับวิธีการเรียนการสอนมีหลายๆ วิธีที่มีความถนัดของผู้สอนเอง เช่น **เราเดาะห์** คือ เป็นคำอาหรับแปลว่าท สอน หมายถึง nursery หรือบ้านเด็ก เช่นเดียวกับที่เยอรมันมี kindergarten บนฐานคิดที่เชื่อว่ามนุษย์มีหน่วยคุณธรรมความดีงาม (inate goodness พุทฺธะ ฯลฯ) อยู่ในตัวด้วยการเสริมสร้างโอกาสสภาพแวดล้อมที่เอื้อ เป็นเสมือนสถานรับดูแลเด็กก่อนวัยเรียนต่อเนื่องถึงโรงเรียนอนุบาล บางกรณีอาจเรียก “ตาบีกา” ย่อมาจากคำมลายู taman bimbingan ka-nak ๒ แปลว่า สวน (taman) ประดับประดา (bimbingan) เด็ก ๆ (ka-anak anak)

รูปแบบ **กือรออาตี** คือ การสอนให้ยิวมุสลิมทั้งหลายสามารถอ่านและเข้าถึงพระคัมภีร์อัล-กุรอานอันเป็นธรรมคำสอน

หลักได้ด้วยตนเองที่ชุมชนถือเป็นเบื้องต้นของมุสลิม เพื่อเป็นมนุษย์-มุสลิมที่ดีได้ การเรียนการสอนก็รออาตีจะเริ่มสอนตั้งแต่เด็กเล็กให้อ่านได้จนครบเล่มพระคัมภีร์ ส่วนความรู้ความเข้าใจนั้นจะค่อยๆ เรียนรู้เพิ่มเติมภายหลังผ่านรูปแบบการศึกษา

ปัจจัยสำคัญที่ชุมชนได้เล่าจะเห็นได้ว่าการศึกษานั้นเป็นการดำเนินการของชุมชนครอบครัว ตลอดจนสถาบันชุมชนต่างๆ จริงอยู่ที่มีศาสนบัญญัติชัดเจนสำหรับมุสลิม ที่เอื้อให้ผู้ใฝ่ในศีลในธรรมได้มุ่งมั่นยืนหยัดจัดการศึกษาทางธรรมคู่เคียงกับการศึกษาทางโลกที่ทางการจัดให้ การศึกษาไทยที่ผ่านมาได้ส่งมอบให้รัฐ แต่ไม่ได้มอบในเรื่องคุณธรรม จริยธรรม หลังจากการเรียนในระดับชุมชนตามบ้านพักอาศัยของผู้ที่มีความรู้ในระดับต้นๆ แล้วก็ได้มีการพัฒนาอีกระดับหนึ่ง คือ การเรียนในชุมชนขนาดใหญ่ที่ครอบคลุมหลายๆ หมู่บ้าน นั่นก็คือ “โรงเรียนตาดิกา”

“ตาดิกา” (TADIKA) สอนฝึกอบรมเด็กๆ ในชุมชน

ตาดิกา (TADIKA) เป็นชื่อย่อมาจากภาษามลายู คำว่า “ตา” หรือ “Ta” ย่อมาจากคำว่า Taman แปลว่า “สวน” คำว่า “ดี” หรือ “Di” มาจากคำว่า didikan แปลว่า “อบรม” คำว่า “กา” หรือ “Ka” มาจากคำว่า kanak ๒ แปลว่า “เด็กๆ” รวมตัวอักษร คือ สวน อบรมเด็กๆ หรือ ถ้าจะเป็นประโยคที่สมบูรณ์ คือ “สวนการฝึก อบรมเด็กๆ ในชุมชน” เป็นสถานที่ที่ใช้ในการฝึกอบรมเด็กๆ ในชุมชน มีวัตถุประสงค์เพื่อฝึกอบรมการศึกษาศาสนาในระดับพื้นฐานของการเป็นมุสลิม เป็นการสอนหลักศาสนาที่ค่อยๆ ปรับ

เพื่อให้เป็นระบบสอดคล้องกับระบบสังคมที่เป็นอยู่จนถึง ๑๒ ชั้น สอดคล้องกับชั้นประถม (ชั้นอิบติดาอ์) มัธยมศึกษาตอนต้น (ชั้นมุตาวะซีเตาะฮฺ) และตอนปลาย (ชานาวี) โดยเริ่มที่คำสอนต่างๆ (อัล-กุรอาน และอัลฮาดิษ) หลักศรัทธา หลักปฏิบัติ จริยธรรม ศาสนประวัติ แล้วเสริมความเข้มแข็งและลึกซึ้งขึ้นไปตามลำดับ โดยมุ่งให้เกิดทั้งความรู้ ความเข้าใจ ตลอดจนถือปฏิบัติเป็นมุสลิมที่ดีได้ ซึ่งชุมชนร่วมกันจัดตั้งขึ้นด้วยความต้องการของผู้ปกครอง เป็นลักษณะที่ถูกบังคับทางศาสนาทางอ้อมเพราะเป็นภราดรภาพของมุสลิม (ฟิรฎูฮิน) ศาสดามุฮัมมัดได้กล่าวว่า “การแสวงหาความรู้เป็นหน้าที่จำเป็นแก่มุสลิมทั้งชายหญิง มิชกาด บัยฮากี และจงศีกษาดังแต่ฮุ้ (แปล) จนถึงหลุมฝังศพ (มุสลิม)” ซึ่งจะต้องจัดการเรียนการสอนให้ลูกหลานที่จำความได้ จนถึงบรรลุนิติภาวะเพื่อนำความรู้ไปปฏิบัติในการประกอบศาสนกิจในเรื่องต่างๆ

สำหรับที่ตั้งอาคารเรียนเป็นบริเวณมัสยิด หรือในรั้วมัสยิดทุกแห่งที่มีมัสยิดต้องมีโรงเรียนตาดีกา โดยมีการริเริ่มจากผู้ปกครองในชุมชนและผู้นำศาสนา คณะกรรมการมัสยิดได้ดำเนินการตั้งแต่การเริ่มวางแผนในเรื่องอาคารเรียน การหางบประมาณในการก่อสร้างอาคาร ซึ่งบางแห่งมีคณะกรรมการโรงเรียน ตาดีกาโดยเฉพาะ ระยะเวลาที่ได้มีการสร้างอาคารถาวรประเภทคอนกรีตเสริมเหล็ก ๒ - ๓ ชั้น ที่มีมาตรฐานขึ้น ในบริเวณมัสยิด โดยการระดมทุนจากพี่น้องมุสลิมในพื้นที่และนอกพื้นที่ในลักษณะต่างๆ เช่น การแจกซองเพื่อสมทบทุน กินน้ำชา การบริจาค การที่พบเห็นพี่น้องเยาวชนใส่หมวกขาวๆ นุ่งใส่รอง ตระเวนใน

พื้นที่ต่างๆ และเมื่อพบผู้คน ได้กล่าวคำว่า อัลสาลามมูอาลัยกุม (ขอความสันติสุขจงประสบแด่ท่าน) พร้อมบอกกล่าวว่า “ขอบริจาคโรงเรียนตาดีกา...” ผู้ที่ถูกทักทายไม่ได้ถามว่า “ที่ไหน...อย่างไร...” ก็ส่งเงินจำนวนหนึ่งใส่ซองที่เตรียมไว้ เพื่อสมทบทุนโรงเรียนตาดีกาในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ เพราะมุสลิมถือว่า การบริจาคทรัพย์สินเป็นส่วนหนึ่งของศรัทธา

จากการศึกษาข้อมูลโรงเรียนตาดีกาในพื้นที่จังหวัดปัตตานี ยะลา นราธิวาส และสงขลา มีจำนวน ๑,๖๐๖ แห่ง มีนักเรียน ๑๖๓,๕๖๐ คน มีครู ๘,๔๙๓ คน (ข้อมูลจากศูนย์ประสานงานตาดีกาชายแดนใต้ <perkas> พ.ศ. ๒๕๔๕)

ครูผู้สอน (เจ๊ะซุ) ที่ทำหน้าที่การสอนนั้น เป็นเยาวชนในชุมชนที่มีความรู้ความสามารถในระดับกลางๆ และเป็นเยาวชนที่กำลังเรียนหนังสืออยู่ในปอเนาะหรือโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม หรือนักเรียนที่จบแล้ว หรือเป็นผู้นำศาสนาเป็นผู้ดำเนินการสอนเอง โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามที่ได้จัดส่งมาสอนซึ่งอาจจะเป็นกิจกรรมของโรงเรียนเป็นครั้งคราว สำหรับค่าใช้จ่าย ค่าจ้างผู้สอนนั้น บางแห่งได้เรียกเก็บจากผู้ปกครองในอัตราเดือนละ ๑๐ - ๒๐ บาทต่อคน บางแห่งมีกองทุนจากองค์กรต่างๆ ให้การสนับสนุน ซึ่งในปัจจุบันนี้ทางภาครัฐให้การสนับสนุนในอัตราผู้สอนคนละ ๒,๕๐๐ บาท แต่ให้แห่งละ ๓ คนรวมเดือนละประมาณ ๗,๕๐๐ บาท ถ้าหากมีครูมากกว่า ๓ คนทางโรงเรียนจะดำเนินการเฉลี่ยตามจำนวนเงินที่ได้มากับจำนวนครูที่มีอยู่ อาทิ มีครู ๕ คน ก็นำมาเฉลี่ยคนละ ๑,๕๐๐ บาทต่อ

เดือน ซึ่งถ้าจะสนับสนุนก็ควรให้การสนับสนุนทั้งระบบที่ไม่ใช่เฉพาะงบประมาณเพียงอย่างเดียว ควรสนับสนุนเรื่องอื่นๆ ด้วย เช่น สนับสนุนในเรื่องการบริหารจัดการขององค์กร เรื่องการจัดทำสื่อ และหลักสูตรมาตรฐานชุมชน เป็นต้น

ผู้เรียน มีอายุตั้งแต่ ๖ - ๑๕ ปี หรืออายุมากกว่านั้น ผู้ปกครองได้ส่งบุตรหลานเข้ามาเรียนในโรงเรียนตาดีกา เพราะถือว่าเป็นสถาบันการศึกษาเริ่มแรกที่ศึกษาเล่าเรียนในเรื่องศาสนา จากการที่ได้เรียนในชุมชนตามบ้านพักอาศัย ผู้ปกครองบางคนมาติดตามดูแลลูกถึงโรงเรียน ว่ามาหรือไม่มา จะได้ตักเตือนลูกหลาน

โรงเรียนตาดีกานั้นมีนักเรียนตั้งแต่ ๑๐๐ - ๑,๐๐๐ คน ซึ่งในปัจจุบันนี้เป็นประเด็นด้านความมั่นคงของประเทศ เพราะรัฐไม่ได้เข้ามาดูแลหรือให้การสนับสนุนใดๆ ที่เป็นรูปธรรม ทั้งๆ ที่เป็นวิถีชีวิตมุสลิมภาคใต้ที่แยกกันไม่ออก “การศึกษาเป็นส่วนสำคัญที่นำไปใช้ในการดำรงชีวิตประจำวันทั้งทางโลกและทางธรรม”

ส่วนใหญ่จะดำเนินการเรียนการสอน เวลาตอนเย็น หลังกลับจากโรงเรียนประถมศึกษาและวันหยุดเสาร์-อาทิตย์ แต่สำหรับบางพื้นที่จัดการเรียนการสอนเป็นระบบ มีระเบียบ มีข้อบังคับ และมีความเข้มข้นในกระบวนการเรียนการสอนเป็นที่พึงของชุมชน และที่น่าสนใจก็คือ ได้ถูกโอนให้กระทรวงศึกษาธิการดูแล ซึ่งในอดีตกระทรวงมหาดไทยเป็นผู้ดูแล (เป็นประเด็นตลกทางการเมือง) เพราะความไม่เข้าใจหรือแก้งังไม่เข้าใจของผู้มีอำนาจ เนื้อหาวิชานั้นมี ๘ กลุ่มสาระที่ได้มีการพัฒนาอันเนื่อง

มาจากเหตุการณ์ไม่สงบในพื้นที่

ซึ่งมีเหตุการณ์หนึ่งที่น่าหดหู่และสลดใจของพี่น้องในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ คือ ทางราชการตั้งข้อหา “นายนักมุดดิน อูมา” อดีตสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดนราธิวาส เขต ๓ ว่าเป็นกบฏของแผ่นดิน โดยตั้งข้อหา ๑๐ ข้อหา ด้วยมีมูลเหตุหรือตั้งข้อสงสัยจากการที่ “นายนักมุดดิน อูมา” ได้ร่วมก่อตั้งมูลนิธิศูนย์ตาดีกานราธิวาส (pusaka) ขึ้นมา โดยดำเนินกิจกรรมในเรื่องโรงเรียนตาดีกา ตั้งแต่เรื่องหลักสูตร ครูตาดีกา ตลอดจนการสนับสนุนกิจกรรมต่างๆ เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ตามกระบวนการของศาสนา และที่สำคัญเพื่อให้เป็นเอกภาพในกระบวนการเรียนการสอน แต่แล้ว... ดังที่รับรู้รับทราบกัน ศาลยกฟ้องทุกข้อกล่าวหา แต่ถ้าหากเป็นคนธรรมดาไม่มีพรรคพวกอนาคตคงมีดมนไปตลอดกาล นี่คือปัญหาและโจทย์บางส่วนในดินแดนแห่งนี้

หลายๆ ชุมชนได้มีการรวมตัวเพื่อหาแนวทางในการจัดการศึกษา สำหรับ “วัยรุ่น” ที่จะสืบทอดในการที่จะเป็นผู้นำศาสนาคนต่อไป และสำหรับผู้ใหญ่ ผู้สูงอายุ ผู้ที่จะดำเนินรอยตามแนวศาสนาที่เปี่ยมไปด้วยความศรัทธาที่ถูกต้องและให้เข้มแข็งขึ้นก็ได้มีการจัดตั้งที่เรียกว่า “ปอเนาะ”

สถาบันปอเนาะแหล่งเรียนรู้ของชุมชน

“ปอเนาะ” เป็นทั้งสถาบันการศึกษาและเป็นแหล่งเรียนรู้ของชุมชนด้านศาสนาเป็นหลัก หรืออาจจะกล่าวได้ว่า “ปอเนาะ” เป็นเอกลักษณ์ของพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ก็ว่าได้

วิธีการจัดการศึกษาโดยมีผู้รู้ทางศาสนาร่วมกับชุมชนเป็นผู้ดำเนินการจัดการศึกษา ที่มีการเรียนการสอนด้านศาสนาอย่างเดียว ไม่ใช่ระบบโรงเรียน ไม่มีห้องเรียน ไม่มีหลักสูตรที่ชัดเจน ไม่มีวุฒิการศึกษา ไม่จำกัด สถานที่ เนื้อที่ การก่อสร้างได้รับการบริจาค (วะกัฟ) จากชุมชนเป็นหลัก ตั้งแต่สร้างบ้านพักอาศัยของตัวนอญู บาบอ ตลอดจนบาลาเซาะที่นั่งเรียนและที่ประกอบศาสนกิจ ส่วนที่พักอาศัยที่เรียกว่าปอเนาะของนักเรียนนั้น ผู้ปกครองมาดำเนินการสร้างให้เป็นรายๆ เมื่อบุตรหลานพอเพียงหรือได้เรียนจบที่ปอเนาะดังกล่าวแล้ว จากนั้นก็จะได้วะกัฟ (ยกให้เป็นสมบัติส่วนรวม) ให้คนรุ่นหลังต่อไป

ที่มาของสถาบันปอเนาะนั้นมาจากชุมชนโดยตรง โดยผู้นำชุมชนไม่ว่าจะเป็นทางการหรือไม่เป็นทางการ เช่น ผู้นำศาสนาระดับกลาง กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้อาวุโส ได้ร่วมกันกำหนดพื้นที่ จัดหา เพราะมีผู้มีความรู้ด้านศาสนาจากชุมชนหรือนอกชุมชนไปเรียนศาสนาในต่างประเทศ โดยส่วนใหญ่จากประเทศซาอุดีอาระเบีย จนมีความพอเพียงประมาณ ๓๐ ปีขึ้นไป มีความประสงค์จะกลับบ้านมาตุภูมิ เพื่อทำการเผยแพร่ศาสนาต่อไป ท่านศาสดากล่าวว่า “ผู้ที่มีตำแหน่งที่เลวที่สุดในทัศนะของอัลลอฮ์นั่น คือ ผู้ที่มีความรู้แต่ไม่ได้นำความรู้ออกมาใช้ประโยชน์” (รายงานโดย มุสลิม) ทางชุมชนได้ดำเนินการมาเป็น

ระยะเวลา ๒๐ - ๓๐ ปีมาแล้ว แต่ในปัจจุบันการเดินทางไปศึกษาในต่างประเทศของพี่น้องในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ นั้น เพื่อหาความรู้ไปใช้ในการประกอบอาชีพ เพื่อความก้าวหน้า เพื่อความมั่นคง โดยมีวุฒิการศึกษา เช่น ระดับปริญญาตรี ปริญญาโท ปริญญาเอก

นักเรียนหรือผู้เรียนนั้นเป็นบุตรหลานของคนในชุมชนใกล้เคียง ส่งมาศึกษาหาความรู้ทางศาสนาอย่างเดียว ถ้าหากตัวคนหรือบิดา มีชื่อเสียงก็จะมีนักเรียนมากจากต่างถิ่น ต่างจังหวัด และต่างประเทศ มาอยู่ประจำเรียกว่า “ปอเนาะ” ซึ่งเป็นภาษาอาหรับ (PONDOK) แปลว่า “ที่พักอาศัย” โดยนักเรียนประกอบอาหารกินเอง

สถาบันลักษณะนี้ นับว่าเป็นที่พึ่งทางจิตใจของชุมชนอย่างมาก เพราะเกี่ยวข้องกับวิถีการดำเนินชีวิตของประชาชนในชุมชนตั้งแต่เกิดจนตาย คือ ตั้งแต่เชิญตัวคนหรือผู้นำศาสนาหรือเจ้าของปอเนาะ และลูกศิษย์มาทำพิธีเปิดปากบุตรหลาน (ตัยนิกหรือซอลาวัต) จนกระทั่งเมื่อตายก็จะเชิญมาละหมาดศพ (ยานาเซห์) เป็นต้น ฉะนั้นสถาบันปอเนาะจึงเป็นสถานที่ที่มีการเรียนรู้คุณธรรมในระดับชุมชนที่สืบทอดกันมาชั่วอายุคน ซึ่งในปัจจุบันนี้เป็นที่รู้จักกันกว้างขวางมากขึ้น เพราะเป็นปัญหาในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ที่ทางฝ่ายรัฐได้พุ่งเป้าไปยังสถาบันดังกล่าวอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

การเรียนการสอนในปอเนาะนั้น มีการสอนกิตาบ (เป็นคำภาษาอาหรับแปลว่า ตำราเรียน) โดยมีรายวิชาหลักๆ ที่

ดำเนินการเรียนการสอนที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตประจำวัน ได้แก่ “วิชาเตาฮีด” ว่าด้วยเอกภาพ หลักการศรัทธาในพระเจ้า หรือหลักความเชื่อที่ว่าอัลลอฮ์เป็นพระเจ้าผู้มีอำนาจสูงสุดแต่เพียงพระองค์เดียว ซึ่งถือเป็นหัวใจสำคัญของหลักการอิสลาม มีสิ่งบอกเหตุหลายอย่างที่บ่งบอกถึงต้องมีผู้เหนือกว่า เช่น แผ่นฟ้า แผ่นโลก อยู่ระหว่างโลก ต้องมีผู้สร้าง ฯลฯ “วิชาฟิกฮ์” วิชา นิติศาสตร์อิสลาม ศาสนบัญญัติ (กฎหมายอิสลาม) ซึ่งแบ่งแยก ออกมากมายในระดับต่างๆ ซึ่งเกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิต ประจำวัน ตั้งแต่เกิดจนตาย “วิชาตาฮ์ราฮ์” ว่าด้วยจิตวิญญาณ คุณธรรม จริยธรรม ว่าด้วยการควบคุมจิตใจจากอบายมุขทั้งปวง นักเรียนนักศึกษาเข้ามาศึกษาในสถาบันปอเนาะมีทั้งคนไทย มุสลิมในสามจังหวัดภาคใต้ จากจังหวัดอื่นๆ ทั่วประเทศ และ จากต่างประเทศ “วิชาอัล-กุรอาน และอัล-ฮาดิษ” ซึ่งเป็น รากฐานของแหล่งทางวิชาการในศาสนาอิสลามหลากหลาย สาขาวิชาในแขนงต่างๆ และคำสอนต่างๆ ของท่านศาสดามูฮัมมัด และ “วิชาหลักไวยากรณ์ทางภาษาอาหรับ” เป็นวิชาเกี่ยวกับ ด้านภาษาอาหรับ เพราะเนื้อหาของตำราเรียนมักจะเป็นอาหรับ ผู้เรียนจะต้องมีพื้นฐานทางภาษาอาหรับเป็นอย่างดี จึงจะเข้าใจ ในเนื้อหาวิชาในแต่ละสาขาโดยการแปลเนื้อหา

วิธีการเรียนการสอน โดยตัวนศหรือบอบเป็นผู้ทำ หน้าที่สอนบนบาลาเซาะ (ที่พักของตัวนศ) ซึ่งการสอนโดยตัวน ศหรือเป็นศูนย์กลาง คือ ลักษณะการอ่านเนื้อหาในกีตาบ (ตำราเรียน) นอกจากจะเป็นภาษาอาหรับแล้วการบรรยายคำอธิบายก็เป็น

ภาษามลายูอักษรยาวีอย่างละเอียดตามรอบผ้าบ้าน ซึ่งผู้เรียนนั่งฟังอย่างมีความตั้งใจและมีสมาธิและก็มีการบันทึกคำอธิบายประกอบด้วย ใช้เวลาครึ่งละหรือวิชาละประมาณ ๑ - ๒ ชั่วโมง โดยแต่ละวิชากำหนดเวลาที่เหมาะสม เช่น หลังละหมาดมักริบ (เวลา ๑๙.๐๐ - ๒๐.๐๐ น.) หลังละหมาดอิซา (เวลา ๒๐.๓๐ - ๒๑.๔๕ น.) หลังละหมาดซุบฮีย์ (เวลา ๐๕.๐๐ - ๐๗.๐๐ น.) เป็นต้น ลักษณะการเรียนการสอนเป็นอย่างไรโดยตลอดจน ผู้เรียนมีความรู้ความเข้าใจในเนื้อหาวิชานั้นอย่างลึกซึ้ง ศาสตราได้กล่าวว่า “ความวิบัติสองประการจะมีป็นอยู่ในประชาชาติของฉัน คือ การทอดทิ้งในการแสวงหาความรู้และ(หันมา) สะสมทรัพย์สมบัติ” (รายงานโดยบุคอรี) และอีกส่วนหนึ่งนักเรียนที่มีความอาวุโส ที่มีความเชี่ยวชาญในวิชาต่างๆ ก็สามารถบรรยายให้รุ่นน้องฟังตามที่พักอาศัย (ปอเนาะ) ทุกคำคืนในยามว่าง ศึกษาเช่นนี้จนพอเพียง ศาสตรากล่าวว่า “ผู้ใดไปเพื่อแสวงหาความรู้ หมายถึง เขาไปในทางของพระเจ้าเป็นเจ้า จนกระทั่งกลับ” (รายงานโดยติรมีซี) “บุคคลใดออกเดินทางแสวงหาความรู้ อัลลอฮฺ ทรงให้ช่องทางเข้าสู่สวนสวรรค์อย่างง่ายดาย” (รายงานโดยมุสลิม) ซึ่งลักษณะเช่นนี้จะค่อยๆ จางหายไปเพราะการวิวัฒนาการ

ในอดีตการขออนุญาตจัดตั้งปอเนาะเป็นเรื่องยากมาก ผู้ก่อตั้งจึงไม่ไปขออนุญาตแต่เมื่อเหตุการณ์ไม่สงบเกิดขึ้นในพื้นที่ทางการก็เปิดโอกาสให้ปอเนาะมาขึ้นทะเบียน เจ้าของปอเนาะก็ไปขึ้นทะเบียนและจดทะเบียนเป็นชื่อ “สถาบันปอเนาะ” ดั้งเดิมกิจกรรมในสถาบันปอเนาะนอกจากการเล่าเรียนในลักษณะดังกล่าวแล้ว ยังมีกิจกรรมทางสังคม ซึ่งเป็นสีสันของชุมชน คือ

การเข้าร่วมกิจกรรมเมอลิดประจำหมู่บ้าน ชื่นบ้านใหม่ การละหมาดยานาเซห์ (ละหมาดศพ) และกิจกรรมอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับศาสนา โดยมีเด็กๆ และผู้ใหญ่ สวมชุดขาวสะอาดๆ ใส่หมวกกะปิเยาะสีขาว มาร่วมกับผู้คนในชุมชน เป็นความสดใสให้กับชุมชนเป็นอย่างดี เกิดความศรัทธา เลื่อมใส สันติสุข ร่มเย็น บ่งบอกถึงความสมานฉันท์ ประองดองสามัคคีในชุมชน

ซึ่งโรงเรียนลักษณะนี้จะกระจายอยู่ทุกพื้นที่ของจังหวัดชายแดนภาคใต้ โดยใช้หลักการที่ว่า ผู้รู้จะต้องบอกแก่ผู้ไม่รู้เป็นภราดรภาพ สำหรับผู้ที่มีความรู้ ศาสดามูฮัมหมัดกล่าวว่า “ขอให้พวกที่อยู่ที่นี่ จงเผยแพร่ความรู้ไปยังผู้ที่มีได้ยู่ที่นี่ (บุคอรี)” และ “ทานที่ประเสริฐสุด คือ การศึกษาหาความรู้แล้วบุคคลนั้นได้แนะนำสั่งสอนต่อ (อิบนูมาเยฮฺ)” ดังนั้นในพื้นที่แห่งนี้จึงได้รับฉายาว่า ระเบียบนครมักกะ หมายถึง ดินแดนแห่งการเผยแพร่ความรู้ศาสนาสู่ชุมชนที่เข้มแข็งที่สุดในภูมิภาคนี้เพราะมีนักศาสนา (อูลามาอ) เกิดในพื้นที่นี้จำนวนมาก มีอยู่ทุกมุมของโลกมุสลิม เช่น แซะห์ อะหมัด บินวันมุฮำหมัดซิน อัล-ฟาฏอนี แซะห์ดาวูด บินอัลดุลเลาะห์ อัล-ฟาฏอนี เต็งกูมูฮัมหมัด บินเต็งกูมะหมุดซุห์ดี อัล-ฟาฏอนี ฮีจยีสุหลง อัล-ฟาฏอนี บทบาทของผู้นำศาสนาในอดีตที่เห็นได้ชัดจะเป็นบุคคลที่น่ายกย่อง มักจะปรากฏในบรรดาอูลามาห์ ซึ่งเป็นบุคคลที่เรียกได้ว่า มีความรู้ (Ilmuan) มีศรัทธา ต่อศาสนาสูง (Iman) มีความสำนึก (Ikhlas) และความรับผิดชอบ ต่อสังคม (Amanah) จนเป็นที่เชื่อถือยอมรับของประชาชน ลักษณะผู้นำมุสลิมก็คือ ผู้รอบรู้ปัญหาสังคมนั้นๆ ดี มีจิตใจกล้าหาญ ไม่ขลาดกลัว ไม่สอพลออำนาจรัฐ พร้อมพูดความจริง ดังอัล-ฮาดิษ

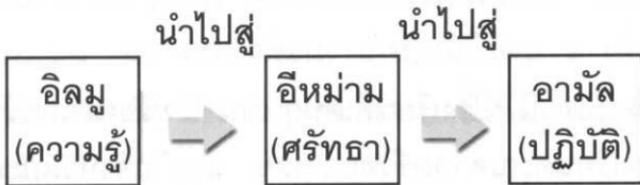
กล่าวว่า “การนิยามที่ประเสริฐที่สุด คือ การพูดความจริงต่อผู้ปกครองที่อธรรม” ซึ่งเป็นบุคคลที่สำคัญและดำรงเอกลักษณ์สืบไป

สำหรับผู้ที่ยังพอกับการศึกษาลักษณะอย่างนี้ไม่มีการประเมินผล จบหรือไม่จบ แต่สามารถถ่ายทอดให้กับน้องรุ่นหลังๆ ได้ โดยทางฝ่ายตัวแทนชุมชนหรือبابอได้มอบหมายให้ทำการสอนรายวิชาพื้นฐานให้กับรุ่นน้องเป็นประจำ เป็นอันว่า ความรู้ที่ได้รับมาจากตัวแทนชุมชนนั้นพอที่จะสามารถไปถ่ายทอดให้กับชุมชนของตนเองได้ ซึ่งจะเป็นผู้นำศาสนาในชุมชนต่อไป แต่สำหรับผู้ที่มีความมุมานะ มีความอดทน มีความเพียรพยายามก็จะส่งไปเรียนต่อยังต่างประเทศ เช่น ที่ประเทศซาอุดีอาระเบีย สายสุนหนี่ (แต่ไม่ใช่เป็นสถาบันทางราชการ) เรียนรู้จนถึงแก่นศาสนาที่หลากหลายสาขาแล้วกลับมาเผยแพร่ความรู้เป็นทอดๆ เสมือนกับห่วงโซ่อาหาร แต่ถ้าหากถูกเฟ่งเล็งจากทางการ ก็จะไม่กลับมาสู่มาตุภูมิ ซึ่งเป็นเหตุการณ์ที่บ่มเพาะปัญหาเรื่อยๆ ไม่รู้จักจบ

สถาบันปอเนาะมีกิจกรรมลักษณะอย่างนี้ชั่วอายุคน และสร้างคนให้เป็นคนเป็นจำนวนมากมาย จนปัจจุบันได้มีการพัฒนาโดยรัฐและแปรสภาพเป็นโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามเป็นสถาบันขัดเกลาจิตใจเยาวชนอีกแขนงหนึ่ง หรืออาจจะเรียกว่า การศึกษานูรณาการผนวกสายสามัญกับศาสนาในระดับมัธยมศึกษา เป็นที่นิยมของผู้ปกครองที่ส่งบุตรหลานเข้าศึกษาต่อในระดับมัธยมศึกษา ดังจะเห็นวงจรชีวิตมุสลิมด้านการศึกษา ประชาชาติมุสลิมต้องศึกษาหาความรู้ตั้งแต่การฟัง การอ่าน การเขียน ทั้งนี้เพื่อให้เกิดการศรัทธา ความเชื่อ และนำความรู้ไป

ปฏิบัติเพื่อดำรงชีวิตประจำวัน ดังที่เห็นว่าทำไมสถาบันการศึกษาที่มีจำนวนมากมายในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ (จากข้อมูลสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาทั้ง ๖ เขต ในปัตตานี ยะลันนราธิวาส)

สถาบันปอเนาะ ๓๑๔ แห่ง นักเรียน ๒๐,๑๒๓ คน ตั่วนสูรหรือบาบอ จำนวน ๙๙๑ คน (กำลังเป็นประเด็นของความมั่นคงของประเทศในขณะนี้) โดยมีวัตถุประสงค์หลักตามแนวทางของศาสนา ดังโครงสร้างวงจรการดำเนินชีวิต

วิวัฒนาการ... ยกฐานะโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม

โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาเป็นสถาบันปอเนาะในอดีตที่มีการพัฒนา วิวัฒนาการ หรือแปรสภาพเป็นโรงเรียน โดยการควบคุมตามพระราชบัญญัติโรงเรียนเอกชน พ.ศ. ๒๕๒๕ ตามมาตรา ๑๕ (๑) และมาตรา ๑๕(๒) โดยรัฐบาลให้การอุดหนุนเป็นรายหัวเด็กในอัตราต่างๆ ตามกฎหมายและเงื่อนไขที่กำหนด เช่น รัฐบาลให้การอุดหนุน ๑๐๐ เปอร์เซ็นต์ ซึ่งเป็นโรงเรียนที่จดทะเบียนเป็นนิติบุคคล หมายถึง การบริหารในรูปของมูลนิธิ มีคณะกรรมการอำนวยการโรงเรียน ประกอบด้วยผู้รับใบอนุญาต ผู้จัดการ ครูใหญ่ อาทิ ในปีการศึกษา ๒๕๔๘ รัฐบาลให้การอุดหนุนตามรายหัวเด็กในอัตราต่อปี โดยชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น

รัฐให้การอุดหนุน ๑๐,๕๒๕ บาทต่อคน ชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย ๑๑,๔๒๕ บาทต่อคน ซึ่งโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้เป็นโรงเรียนที่ได้รับความนิยมจากผู้ปกครองเป็นอย่างมาก โดยมีตัวชี้วัด คือ จำนวนนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้น-ตอนปลายเป็นจำนวนมากในแต่ละปี ซึ่งในจังหวัดนราธิวาสมีโรงเรียนที่เด่นๆ อาทิ โรงเรียนอัสตดร์กียะห์อิสลามมียะห์ ตั้งอยู่ในอำเภอเมือง โรงเรียนดามัสซาลาม ตั้งอยู่ในอำเภอระแงะ โรงเรียนแสงธรรมวิทยา ตั้งอยู่ในอำเภอสุไหงโก-ลก และโรงเรียนรอมานีเย ตั้งอยู่ในอำเภอแว้ง ซึ่งโรงเรียนทั้ง ๔ แห่งมีนักเรียนรวมแล้วประมาณ ๑๔,๐๐๐ คน ในจังหวัดปัตตานี มีโรงเรียนที่เด่นๆ เช่น โรงเรียนสายบุรีอิสลามวิทยา โรงเรียนดรฺนศาสตร์วิทยา ฯลฯ และในจังหวัดยะลา เช่น โรงเรียนธรรมวิทยามูลนิธิ ฯลฯ ซึ่งทั้ง ๓ จังหวัด มีจำนวนนักเรียนมากกว่า ๓,๐๐๐ คนต่อโรงเรียน

อาคารเรียนมีตึก ๑ - ๕ ชั้น มี ๑ - ๕ หลัง กระบวนการทั้งหมดได้ปฏิบัติตามกฎหมายและ ระเบียบข้อบังคับของกระทรวงศึกษาธิการทุกประการ แม้กระทั่งหลักสูตรการเรียนการสอน สถาบันการศึกษาประเภทนี้จึงไม่ค่อยมีปัญหาในเรื่องงบประมาณ เพราะทางรัฐได้จัดสรรงบประมาณในหมวดเงินอุดหนุนประจำปีของกระทรวงให้ตามจำนวนเด็กนักเรียนในแต่ละโรงเรียน โดยจะต้องรายงานไปยังกระทรวงศึกษาธิการก่อนวันที่ ๑๐ มิถุนาของทุกปี

สำหรับหลักสูตรที่ใช้กระบวนการเรียนการสอนนั้น ใช้หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน ซึ่งโรงเรียนประเภทนี้มีการเรียนการสอนแบ่งออกเป็น ๒ ภาค คือ

ภาคศาสนา ใช้หลักสูตรอิสลามศึกษาขั้นพื้นฐาน โดยแบ่งออกเป็น ๓ ระดับ หรือ ๓ ช่วงชั้น

ช่วงชั้นที่ ๒ ชั้นปี ๑, ๒, ๓ หรือ ระดับอิบติดาอียะห์

ช่วงชั้นที่ ๓ ชั้นปี ๔, ๕, ๖ หรือ ระดับมูตาซีต

ช่วงชั้นที่ ๔ ชั้นปี ๗, ๘, ๙, ๑๐ หรือ ระดับชานาอียะห์

ภาคสามัญ ใช้หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานแบ่งออกเป็น ๒ ช่วงชั้น

ช่วงชั้นที่ ๓ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑, ๒, ๓

หรือ ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น

ช่วงชั้นที่ ๔ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔, ๕, ๖

หรือ ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย

ในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ มีโรงเรียนประเภทนี้เป็นจำนวนมาก และกระจายอยู่ตามเมืองใหญ่ๆ โดยเฉพาะการจัดการศึกษาในระดับมัธยมศึกษาตอนต้นและตอนปลาย ที่ดำเนินการโดยเอกชน

ในส่วนของบุคลากรทางการศึกษานั้นมี ๒ ส่วน คือ ครูศาสนาและครูสามัญสำหรับการจัดการเรียนการสอนแบ่งออกเป็น ๒ ภาค ภาคเช้า ภาคศาสนา และภาคบ่าย ภาคสามัญ ดำรง

สภาพเช่นนี้ตลอดไป แต่ก็มีปัญหาอุปสรรคบ้าง เช่น กรณีเหตุการณ์ไม่สงบที่เกิดขึ้นในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ที่สมาพันธ์ครูฯ สังกัดสำนักงานคณะกรรมการเขตพื้นที่การศึกษา ได้ประชุมพิจารณาปิดโรงเรียน แต่ในส่วนของโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามจะไม่ปิด จึงเป็นที่เฟื่องเสียงของเจ้าหน้าที่ ซึ่งหากปิดโรงเรียนจะถูกขู่กล่าวหาว่าเป็นการก่อกวนรัฐบาล แต่ถ้าเปิดเรียนตามปกติถูกตั้งข้อหาว่าเป็นพวกเดียวกับพวกที่ก่อความไม่สงบ ดังนั้นจึงเปิดเรียนตามปกติ ถือว่าเป็นการดูแลควบคุมเด็กนักเรียนไปด้วย ซึ่งเป็นวัยที่ศึกษาคะนองที่อยู่ในช่วงอายุ ๑๓ - ๑๘ ปีและที่สำคัญผู้ปกครองขอร้องไม่ให้โรงเรียนปิดเพราะเกรงว่าเด็กๆ เหล่านั้นจะไปตามเพื่อนๆ ไปในทางที่ไม่ดีงาม

บุคลากรฝ่ายสามัญหรือครูสามัญ ซึ่งทำหน้าที่การสอนวิชาสามัญตามสาขาวิชาที่เรียนมา และทำหน้าที่ธุรการให้กับโรงเรียน ส่วนครูก็ทำหน้าที่การเรียนเป็นไปตามปกติของกระบวนการเรียนการสอน มีหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน ๘ กลุ่มสาระการเรียนรู้ โดยบางแห่งจัดการเรียนการสอนช่วงเวลา ๑๑.๒๐ - ๑๖.๒๕ น. เป็นช่วงเวลาการเรียนการสอนภาควิชาสามัญ แต่โรงเรียนบางแห่งได้บูรณาการวิชาทั้งสามัญและศาสนาเข้าด้วยกัน เช่น คาบแรกวิชาวิทยาศาสตร์ คาบที่สองวิชาอัล-กุรอาน และอัล-ฮาดิษ เป็นต้น ซึ่งการประเมินผลเป็นไปตามระเบียบข้อบังคับของกระทรวงศึกษาธิการทุกประการ

ส่วนบุคลากรฝ่ายศาสนาทำหน้าที่การสอนวิชาศาสนาโดยบุคลากรทั้ง ๒ ส่วนนี้จะต้องขออนุญาตเป็นครูและขออนุญาตบรรจุครูก่อนที่จะทำหน้าที่การสอน ต้องปฏิบัติตามกฎหมาย เมื่อเข้ามาทำหน้าที่การเรียนการสอนในโรงเรียนแล้วทางโรงเรียนจะต้องดำเนินการหักเงิน ๓ เปอร์เซ็นต์ของเงินเดือน เพื่อสมทบเข้ากองทุนสงเคราะห์ เพื่อเป็นสวัสดิการในโอกาสต่างๆ ต่อไป ส่วนค่าตอบแทนหรือเงินเดือนในส่วนครูภาคสามัญ ต้องปฏิบัติตามอัตราเงินเดือนของข้าราชการครูแต่ไม่มีขั้นเหมือนข้าราชการทั่วไป อัตราเงินเดือน ๗,๖๗๐ บาทต่อเดือน หากไม่มีการปรับก็เท่าเดิม ส่วนครูศาสนามีวุฒิปริญญาตรี ปริญญาโท หรือระดับมัธยมทางศาสนา ค่าตอบแทนตามอัตราค่าแรงขั้นต่ำ คือ ๔,๑๐๐ บาท สำหรับโรงเรียนบางแห่งได้พิจารณาองค์ประกอบหลายๆ อย่าง ไม่ได้มีกฎเกณฑ์เป็นที่ชัดเจน เพราะทั้งหลายเป็นดุลยพินิจของผู้บริหารโรงเรียนเท่านั้น

“กระบวนการบริหารจัดการเป็นไปตามอำนาจของเจ้าของโรงเรียนที่ก่อตั้งขึ้นมา ชุมชนเกือบจะไม่มีส่วนร่วมในการพิจารณา หรืออาจจะเรียกได้ว่าเป็นดินแดนแห่งศนธยา ในวงการศึกษาก็ว่าได้ ตั้งแต่รัฐบาลให้การอุดหนุน ๑๐๐ เปอร์เซ็นต์ ทำให้มีการแข่งขันในเชิงธุรกิจมากขึ้น”

ในส่วนผลสัมฤทธิ์ทางการศึกษานั้น ก็ไม่ด้อยไปกว่าโรงเรียนของรัฐ เพราะมีการพัฒนากระบวนการเรียนการสอนเป็นประจำสม่ำเสมอ พัฒนาบุคลากรทางการศึกษา พัฒนาสื่อการเรียนการสอน ยิ่งในระยะหลังมีองค์กรอิสระเข้ามาทำหน้าที่ในการประเมินตามกฎเกณฑ์ของการประเมิน แต่ทั้งนี้ทั้งนั้นที่

ตระเวรหรือเรียกตามภาษากลุ่ม Markas ตั้งอยู่ในตัวอำเภอเมือง จังหวัดยะลา ซึ่งเป็นศูนย์ขนาดใหญ่ควบคุมกิจกรรมตระเวร ๑๔ จังหวัดภาคใต้ ศูนย์นี้เป็นสถานที่นัดหมายของการพบปะบรรดาสมาชิกตระเวรทั่วทุกแห่งทุกๆ ๔ เดือน โดยมีสมาชิกกลุ่มตระเวร มาร่วมประชุมและลงมติ เพื่อออกจรรยาธรรมสัญญาที่เราเรียกว่า “ออกตระเวร” หรือ “ภาษาตระเวร” (kluar) ซึ่งจะแบ่งออกเป็นกลุ่มๆ หรือยามาอะห์ละประมาณ ๑๐ - ๑๕ คน พร้อมๆ กับลงมติ พื้นที่ในการออกตระเวรด้วยทุก ๔ เดือน สมาชิก ตระเวรมาพบปะไม่น้อยกว่า ๑๐,๐๐๐ คน แล้วแบ่งออกเป็นกลุ่ม (ยามาอะห์) ๕๐๐ กลุ่ม กลุ่มละ ๑๕ - ๒๐ คน ครอบคลุมพื้นที่ ๕๐๐ แห่งทั่วทั้ง ๑๔ จังหวัดภาคใต้ กิจกรรมที่สำคัญของสมาชิกตระเวรที่ต้องปฏิบัติ คือ การออกจากบ้านพักอาศัย (kluar) โดยมีรายละเอียดกฎเกณฑ์ เช่น ระยะเวลา ๓ วัน ๔ วัน ๔ เดือน ๑ ปี ทั้งในประเทศและต่างประเทศ และ ๑๐ วันสุดท้ายในเดือนถือศีลอด (ปอซอ)

Markas หรือศูนย์ตระเวร นอกจากเป็นสถานที่ในการพบปะบรรดาสมาชิกตระเวรแล้ว ยังเป็นสถาบันการศึกษาทางศาสนาที่ใหญ่อีกประเภทหนึ่ง คือ เป็นสถาบันการศึกษาที่เน้นการเรียนการสอนการอ่านอัล-กุรอาน โดยมีเป้าหมายจะต้องจำอัล-กุรอาน ที่มี ๓๐ ชูรห์ (ภาค) มี ๑๑๔ ชูเราะห์ (บท) มี ๖,๖๖๖ อายะฮ์ (วรรค) มี ๗๗,๙๓๔ ก็อตีมาะ (คำ) มี ๓๒๓,๖๗๑ ฮูรฟ์ (อักษร) จะต้องจำและมีความแม่นยำในกระบวนการหลักไวยากรณ์ อักษร ของอัล-กุรอาน การอ่านต้องมีความเชี่ยวชาญ และความชำนาญการ

นอกจากเรียนอัล-กุรอานแล้ว ยังมีการเรียนการสอน “กีตาบ” (ตำราเรียน) จะเน้นด้านภาษา การใช้หลักไวยากรณ์ ด้านกฎหมายอิสลาม หลักสารีอะฮ์เบื้องต้นของการดำรงชีวิตประจำวัน ด้านหลักการศรัทธา หลักการความเป็นมุสลิมที่เที่ยงธรรม ตลอดจนสร้างความสำเร็จในตำราเรียนเบื้องต้น สอนอัล-กุรอาน หลักการเบื้องต้นตัวพยัญชนะภาษาอาหรับ ฝึกการอ่าน ท่องจำ อัล-กุรอาน ฝึกฝนการอ่านให้ครบ ๓๐ ยุค ซึ่งถ้าเพียงพอกับการเรียนในประเทศไทยก็จะไปศึกษาต่ออย่างต่างประเทศ เช่น ประเทศปากีสถาน ประเทศอินเดีย ซึ่งในปัจจุบันมีนักศึกษาไทยไปเรียนต่างประเทศเป็นจำนวนมาก

ส่วนเงินทุนการดำเนินการนั้น ได้รับการบริจาคจากพี่น้องมุสลิมในรูปแบบชะกาตและการบริจาคทานทั่วไป ได้รับการสนับสนุนจากองค์กรต่างประเทศในลักษณะการบริจาคชะกาต เช่นเดียวกัน และในส่วนที่สำคัญบรรดาสมาชิกคณะที่ได้ร่วมกันระดมทุนในลักษณะเป็นหน้าที่ของพี่น้องที่ศรัทธาในอิสลาม นักเรียนนักศึกษานั้นมาจากบุตรหลานของพี่น้องมุสลิมในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ โดยมีอายุ ๗ ปีขึ้นไป หลักสูตรที่ใช้ในการอ่านมีหลักเกณฑ์เพื่อให้เกิดความจำและเข้าใจในอัล-กุรอาน มีนักเรียนทั้งในประเทศและต่างประเทศ

ระบบการจัดการสมาชิกในแต่ละพื้นที่จะมีศุนย์ (markas) เป็นสถานที่ที่รวมสมาชิกซึ่งเรียกว่า “โยร์” เช่น ศุนย์ที่จังหวัดยะลา มีกำหนดการประชุมพบปะสมาชิก ๔ เดือนต่อ ๑ ครั้ง ในส่วนของหัวหน้ากลุ่ม (amair) หรืออามีร์เป็นการเลือกภายในกลุ่ม ซึ่งเป็นระบบชูรอที่จะออกจากบ้านโดยดำเนินการที่ศุนย์ เมื่อมีการ

พบปะที่ศูนย์ แล้วที่ประชุมจึงได้กำหนดพื้นที่เป้าหมาย ยามาอะฮฺ (jamaah) หมายถึง กลุ่มบุคคลที่ดำเนินกิจกรรมจริยธรรมสัจจะ ที่ปฏิบัติการกิจออกจากบ้านพักอาศัยไปยังพื้นที่เป้าหมายที่มีการกำหนดจากที่ประชุมประจำศูนย์หนึ่งยามาอะฮฺ

ผลจากการศึกษาเล่าเรียนการท่องจำอัล-กุรอาน ที่มีความมุ่งมั่น อดทน อุตสาหะ และใช้ระยะเวลายาวนานพอสมควร อุซตาซ (ครูผู้สอน) ที่ทำหน้าที่การสอนถ้าได้พิจารณาแล้วเห็นว่า เด็กนักเรียนคนไหนมีคุณสมบัติสามารถที่จะเป็นผู้นำการละหมาดได้บ้าง ก็จะเปิดโอกาสให้มาเป็นผู้ว่าการละหมาดในสถานที่ต่างๆ และโอกาสต่างๆ เช่น ถูกเชิญจากผู้นำศาสนา ผู้นำชุมชน และบุคคลทั่วไปเข้าร่วมพิธีละหมาดศฟ (ยานาซะฮฺ) ซึ่งจะต้องติดต่อผ่านอุซตาซ แล้วอุซตาซก็จะนำนักเรียน นักศึกษาไปร่วมประกอบพิธีเป็นประจำสม่ำเสมอ

ชุมชนทั่วไปเป็นที่ประทับใจของนักเรียนนักศึกษาฮาดิซจากโรงเรียนต่างๆ ที่ได้ร่วมกันดำเนินการ คือในช่วงเดือนบวชปอซอ (ถือศีลอด) สมาชิกในชุมชนต่างๆ ในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ได้เชื้อเชิญและจับจองทำข้อตกลงกับนักศึกษาฮาดิซจากโรงเรียนแห่งต่างๆ ที่มีอยู่ในสามจังหวัด มาเป็นผู้ว่าการละหมาดหรืออีม่ามละหมาด (นมาซ) การละหมาดตารอแวห์ (พักผ่อนระหว่างสองละหมาด) ที่มีสยิดประจำชุมชน โดยให้เหตุผลว่า เพื่อให้มีการทบทวนด้านการฟังอัล-กุรอานในเดือนที่สำคัญเช่นนี้ เพราะเดือนถือศีลอดเป็นเดือนที่อัลลอฮฺทรงประทานอัล-กุรอาน ซึ่งเป็นธรรมเนียมในการดำเนินชีวิต

การศึกษาสู่ภาวะสันติสุข

บริบทการศึกษาชุมชนมุสลิมไทย

ชุมชนมุสลิมในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ **ได้ให้ความสำคัญกับการศึกษาเป็นอย่างมาก เพราะเป็นหน้าที่ของมุสลิมทุกคน** ซึ่งก็ได้ปฏิบัติตามบทบัญญัติของ **ธรรมนูญแห่งการดำเนินชีวิต และตามกรอบคำสอนของศาสนาที่ได้กำหนดและกำกับไว้ทุกขั้นตอน** ซึ่งการจัดการศึกษาเริ่มตั้งแต่ครอบครัว ปัจเจกชน ชุมชน เอกชนเชิงธุรกิจ จนถึงระดับมหาวิทยาลัย มีหลายรูปแบบ เช่น เราเดาะห์ กีรออาตี ตัดดีบุลกีรออะฮ์ ตั้งแต่ก่อนวัยเรียน ปอเนาะ โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม โรงเรียนท่องจำอัล-กุรอาน ซึ่งสามารถการันตีหรือรับรองได้เลยว่ามี การตื่นตัวทางการศึกษาได้ดี

แต่มีคำถามว่า ทำไมชุมชนมุสลิมได้รับการศึกษาค่อนข้างน้อย หรืออาจจะสรุปได้ว่าการศึกษาน้อยกว่าที่ควรจะเป็น ทั้งๆ ที่ความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติที่เอื้อประโยชน์ต่อการลงทุนทางการศึกษาให้กับบุตรหลาน

ด้วยเหตุผลที่ว่า ในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้มีข้อจำกัดหลายๆ ประการที่เกี่ยวกับการพัฒนา โดยเฉพาะทางการศึกษา ประการแรก การจัดการศึกษาของรัฐไม่เอื้อต่อความต้องการของชุมชนอย่างแท้จริง หรือการศึกษายังไม่ถึงชุมชนอย่างแท้จริง ประการที่สอง ชุมชนมีความต้องการที่จะให้บุตรหลานศึกษาทางศาสนาตั้งแต่เด็กๆ หรือที่เรียกว่าการศึกษาฟิรฎูอินหรือการศึกษาศาสนาภาคบังคับแต่การศึกษาภาคบังคับของทางการมีวิชาอิสลามศึกษาเพียง ๒ คาบต่อสัปดาห์ แต่กรณีนี้

ชุมชนดารุลนาอีม สามารถดำเนินการจัดการเรียนการสอนควบคู่กับสายสามัญ ๑๐ คาบต่อสัปดาห์ และฝึกฝนให้เยาวชนอยู่ในกรอบของศาสนาเป็นอย่างดี ส่วนการจัดการศึกษาของชุมชนอื่นๆ จะเน้นในเรื่องการครองตน กำจัดกิเลส และการอยู่ร่วมกันในสังคมแห่งการแข่งขัน

ตารางแสดงการจัดการศึกษาของชุมชนมุสลิมไทย (โดยเฉพาะ ภาคใต้)

วัย	สายสามัญ ต้น/ต่อรัฐ	บูรณา การ	ศาสนา				หมายเหตุ
			จัดโดยเอกชน		จัดโดยชุมชน		
เด็กเล็ก	ศูนย์เด็กเล็ก ก่อนวัยเรียน		คาบิก (ค่านาย) เราะเคาะห์ (ค่าอาหาร) อาที: ๖-๗ ชุด	ศูนย์เด็กประจำมัสยิด			เลือกอย่าง ใดอย่างหนึ่ง
อนุบาล อายุ ๓-๖ ปี	ระดับอนุบาล จันทร์-ศุกร์		คาบิก (ค่านาย) เราะเคาะห์ (ค่าอาหาร) อาที: ๖-๗ ชุด -ศูนย์เด็กปฐมวัย	ศูนย์เด็ก ประจำ มัสยิด	เคเวีย ลาติกา	สอนอัล- กุรอาน/กรือ อาตี เข้าใจ/ สอนอื่นที่ มัสยิดที่ บ้านพักอาศัย หลักสูตรปกติ ๒ ปี ๖ เดือน	เรียน ต่อเนื่อง ทั้ง ๔ อย่าง ทั้งรับ คลอด สำเภา
ประถม ศึกษา อายุ ๗-๑๒ ปี	ระดับ ประถมศึกษา ชั้น ป. ๑-๖ มี วิชาอิสลาม ศึกษาสัปดาห์ ละ ๒ คาบ จันทร์-ศุกร์	กรณี ชุมชน คาบูลา อิม โรงเรียน บ้าน จะนะ	โรงเรียนเอกชนสอน ศาสนาอิสลาม (รอส.) เรียนสามัญ อาที: ๖-๗ ชุด/สัปดาห์ หรือเช้าและคาติกา เสาร์-อาทิตย์	คาติกาชั้น ๑-๖ เสาร์-อาทิตย์	สอนอัล-กุรอาน/ กรืออาตีที่ บ้านพักอาศัย	โรงเรียน อาฟิส (การท่องจำ) อัล-กุรอาน กลุ่มละวะห์ จัดตั้งขึ้น	คาติกา ชั้น ป. ๖ เทียบเท่า ประถม ๖ แต่ยังไม่ยุค กร
มัธยม ศึกษา ตอนต้น อายุ ๑๓-๑๕ ปี	ระดับ มัธยมศึกษา ปี ๑-๓-๓ มีวิชาอิสลาม ศึกษาสัปดาห์ ละ ๒ คาบ จันทร์-ศุกร์		โรงเรียนเอกชนสอน ศาสนาอิสลาม (รอส.) เรียนสามัญ อาที: ๖-๗ ชุด/สัปดาห์ หรือเช้าและคาติกา เสาร์-อาทิตย์	คาติกา ชั้น ป. ๑-๓ ชั้นฮิดคาฮิ ยะห์. มูดาวซิด เสาร์- อาทิตย์	ปอเนาะ ตั้งเดิม เรียนผู้ ปฏิบัติ	สอนอัล- กุรอาน/ กรืออาตี ที่บ้านพักอาศัย	มีการศึกษา นอก โรงเรียน (ถนน.) สมทบบาง ปอเนา บางกรณี
มัธยม ศึกษา ตอนปลาย อายุ ๑๖- ๑๘ ปี	มัธยมศึกษา ๔-๖ มีวิชาอิสลาม ศึกษาสัปดาห์ ละ ๒ คาบ จันทร์-ศุกร์		โรงเรียนเอกชนสอน ศาสนาอิสลาม (รอส.) เรียนสามัญ อาที: ๖-๗ ชุด/สัปดาห์ หรือเช้าและคาติกา เสาร์-อาทิตย์	คาติกา ชั้น ป. ๑-๓-๓ ชั้นฆานวี เสาร์-/ อาทิตย์	↓ จน พอเพียง	สอนอัล- กุรอาน/ กรืออาตี ที่บ้านพัก อาศัย	↓ จน พอเพียง
อาชีวะ	อาชีวะศึกษา		ประจำ ศบอ.บอร์		กิตาบ (พิธีฮัจญ์)		
อุดม ศึกษา	อุดมศึกษา ศาสนาลัทธิ ศาสนา ประยุกต์		วิทยาลัยอิสลามยะลา ศาสนาประยุกต์		สอนหลัก ศาสนาแก่ ผู้ใหญ่ สัปดาห์ละ ครั้งที่มีมัสยิด		ศึกษาดม แหล่งต่างๆ ที่เปิดสอน สำหรับ ผู้ใหญ่
หลังอุดม ศึกษา							

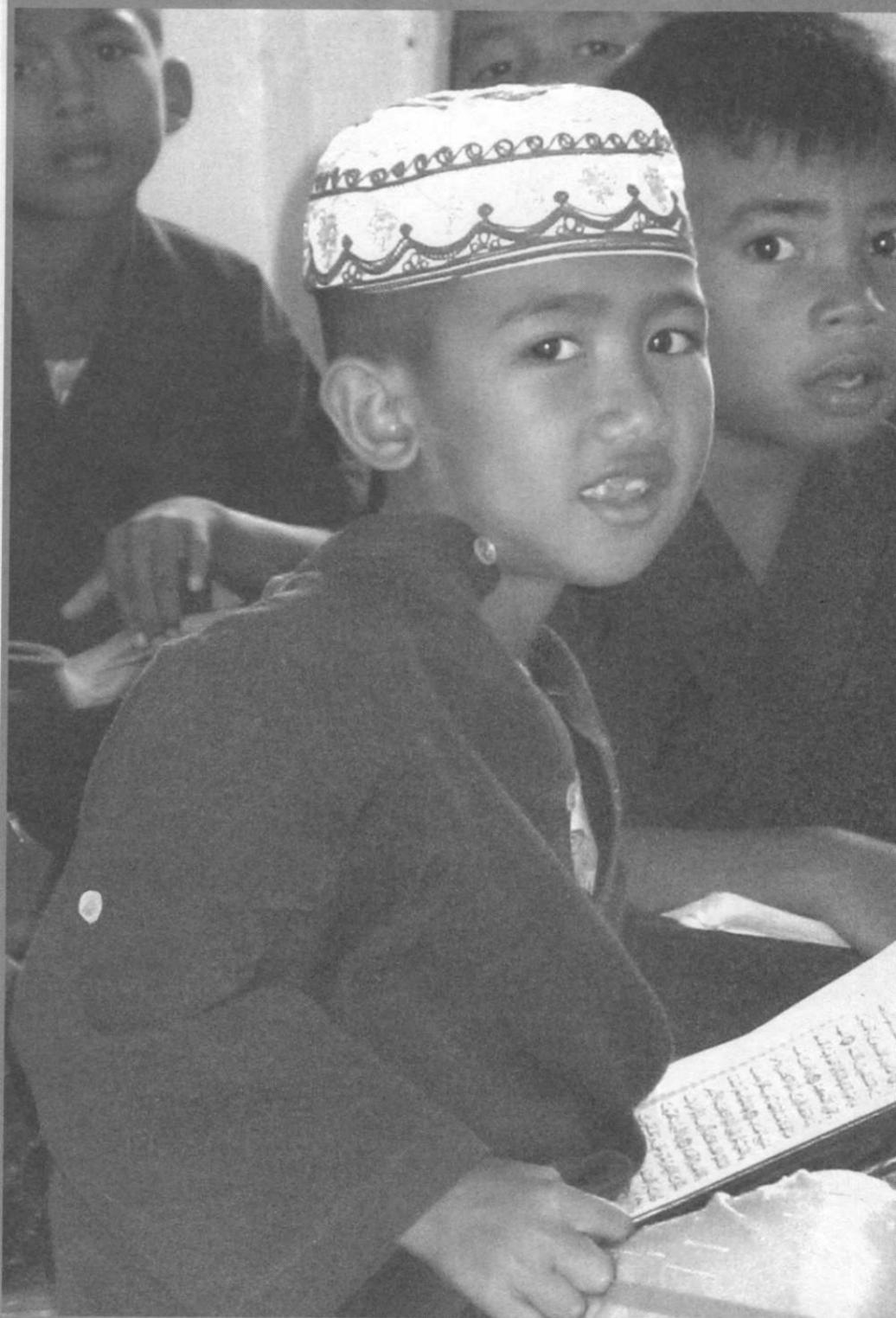

ส่วนที่สอง

การจัดการศึกษาตามแนวทางศาสนา

โดยชุมชน

“ห้องเรียนวิถีอิสลาม” ที่ดารุลนาอีม

“ชุมชนดารุลนาอีม” แปลว่า ชุมชนถูกประทาน ชุมชนดารุลนาอีมอยู่ใน “หมู่บ้านบือแนซีโป” ใช้ชื่อเป็นทางการว่า “บ้านจะแนะ” หมู่ที่ ๒ ตำบลจะแนะ อำเภอจะแนะ จังหวัดนราธิวาส ตั้งอยู่ริมถนนสายหลักระหว่างตันหยงมัสกับที่ว่าการอำเภอจะแนะ เป็นชุมชนขนาดเล็กมีประชากรประมาณ ๖๖ ครัวเรือน จำนวน ๒๗๖ คน เป็นพื้นที่เนินเรียงรายอยู่ริมถนนทางหลวงสายดุซงญอ-จะแนะ ซึ่งที่ทำการกลุ่มดารุลนาอีมก็ตั้งอยู่บริเวณนี้เช่นกัน ชุมชนดารุลนาอีมห้อมล้อมด้วยที่ราบและหุบเขาที่อุดมสมบูรณ์ ลักษณะของดินเป็นดินร่วนปนทรายเหมาะแก่การเพาะปลูกพืชทุกชนิด ประชากรมีอาชีพทำสวนยางพาราเป็นอาชีพหลัก และทำสวนผลไม้ ทำนา เลี้ยงสัตว์เป็นอาชีพรอง

คนในชุมชนมีเชื้อชาติไทย สัญชาติไทย นับถือศาสนาอิสลาม และศาสนาพุทธ ประเพณีและวัฒนธรรมได้รับอิทธิพลมาจากศาสนาอิสลาม ภาษาที่ใช้มี ๒ ภาษา คือ ภาษาไทย และภาษาท้องถิ่น (มลายู) ซึ่งเป็นภาษาสื่อสารกันในหมู่บ้าน

ในอดีตคนในชุมชนไม่ชอบเรียนหนังสือ ได้รับการศึกษาในระบบค่อนข้างน้อย เนื่องจากชุมชนอยู่ห่างไกลตัวเมือง และขาดการพัฒนาที่ต่อเนื่อง โดยเฉพาะขาดผู้นำทางความคิดที่จะเข้ามาช่วยกระตุ้นให้เกิดการเรียนรู้ อีกทั้งการประสานเชื่อมโยงกับภายนอกมีไม่มากนัก ความร่วมมือเพื่อการพัฒนามีน้อย พึ่งพาผู้นำเชิงอำนาจอิทธิพล นิยมพิธีกรรมต่างๆ ที่มีความโน้มเอียงไปทางภูตผี ไสยศาสตร์

ในช่วงประมาณ ๕ - ๑๐ ปีมานี้ มีความเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้น ชุมชนเกิดความสนใจการศึกษา สนใจการเมืองการปกครอง มีการร่วมมือเพื่อการพัฒนา และมีการประสานงานกันมากขึ้น มีการเปลี่ยนแปลงเชิงวัตถุและนำแนวคิดตะวันตกเข้ามา มีการเคลื่อนย้ายไปศึกษาและทำงานต่างถิ่น กิจกรรมเชิงไสยศาสตร์ลดลง

บ้านจะนะ มีโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาเขต ๒ จำนวน ๑ โรง มีโรงเรียนตาดีกา ๑ แห่ง มีมัสยิดกลางประจำหมู่บ้าน ๑ แห่ง และสถานที่ประกอบศาสนกิจย่อยในหมู่บ้าน ๔ แห่ง (เรียกว่า บาลาเซาะห์ หรือมุศอลลา) มีที่อ่านหนังสือพิมพ์ ๔ แห่ง มีโรงพยาบาลประจำอำเภอจำนวน ๑๐ แห่ง (ใกล้กับที่ทำกรกลุ่มดารุลนาอีม) มีประปาหมู่บ้านจำนวน ๒ แห่ง มีศูนย์การศึกษานอกโรงเรียน และมีส่วนราชการที่ส่งเสริมการอาชีพ

กอกกลุ่ม ก่อการเรียนที่ดาร์ลุอาอีม

กลุ่มดาร์ลุอาอีม เป็นองค์กรประชาชนที่ก่อตั้งโดยบุคคล

คณะหนึ่งเป็นคนที่ในพื้นที่นับถือศาสนาอิสลาม มีอาชีพเกษตรกรรม เป็นนักพัฒนา และมีประสบการณ์จากสถาบันการทำงานร่วมกับสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (พอช.) มาก่อน ทำให้มีความเป็นผู้นำ มีความตั้งใจสูง มีความรับผิดชอบต่อสังคม เช่น นายมาหะมะรานิ กายอ หรือที่เรียกกันว่า “ปะดอ” เป็นผู้นำชุมชน และผู้นำศาสนา นายยูซิ๊ะ มะลี เป็นผู้อาวุโสในชุมชน นายฮามิ หะยีสา เป็นบุรุษไปรษณีย์ นายดอเลาะ เซ็ง ชาวบ้านในชุมชน และนายอับดุลอาซิ บาโด เป็นที่ปรึกษาของกลุ่ม

กลุ่มดารุลนาอีม เริ่มต้นดำเนินการเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๓๖ โดยคณะบุคคลดังกล่าวข้างต้น ได้ร่วมกันคิดค้นเพื่อหาทางออก จากสภาพมูลเหตุ ที่เด็ก ๆ และเยาวชนในชุมชนแห่งนี้ มีพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์หลายประการ เช่น พฤติกรรมเสียด้านยาเสพติด อย่างรุนแรง มั่วสุม ก้าวร้าว ไม่เคารพผู้ใหญ่ และที่สำคัญยังไม่มีหน่วยงานหรือองค์กรใดเข้ามาช่วยเหลือดูแลกลุ่มเด็ก ๆ และเยาวชนเหล่านี้ ถ้าหากปล่อยปละละเลยไปนาน ๆ จะเป็นปัญหาต่อสังคมในลักษณะต่างๆ ไม่รู้จักจบสิ้น...

เมื่อมาร่วมกันคิดได้ข้อสรุปว่า ต้องริเริ่มในเรื่องการศึกษา นำทางชีวิต และการเรียนรู้เพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมด้วยประสบการณ์ตรง ตามแนวทางที่ว่า “การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมไปในทางบวก” ซึ่งเป็นผลสืบเนื่องให้บรรลุเป้าหมายที่วางไว้ และเน้นการสร้างจริยธรรมที่หลากหลาย คนเรียกหา ซึ่งอาจจะหมายถึงลักษณะทางสังคมหลายลักษณะ อันรวมถึงการกระทำของมนุษย์ด้วย ได้แก่ เน้นในลักษณะที่ก่อให้เกิดประโยชน์ต่อคนอื่นเป็นสำคัญ เป็นลักษณะที่

สังคมต้องการ ส่วนอีกลักษณะหนึ่งของจริยธรรม คือ การหลีกเลี่ยง
 งดเว้นที่จะกระทำการอันให้เกิดโทษต่อตนเองและผู้อื่น ตัวอย่าง
 คนที่มีจริยธรรมสูง เป็นคนที่มีความซื่อสัตย์ สุจริต มีระเบียบวินัย
 เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ฯลฯ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเน้นการเรียนรู้ด้านศาสนา
 เพื่อขัดเกลาจิตใจให้มีความชัดเจน ต่อเนื่อง และยืนหยัด

ทางกลุ่มได้เริ่มต้นจาก “กิจกรรมการเรียนรู้เฉพาะกลุ่ม”
 โดยเริ่มการสอนกิตาบ (ตำราเรียนในประเด็นต่างๆ) ซึ่ง ปะดอ (นาย
 มาหะมะรานี กายอ) เป็นผู้เสียสละทำหน้าที่ในการสอนให้กับ
 สมาชิกกลุ่มและครอบครัวของกลุ่มบุคคลดังกล่าวข้างต้น เมื่อ
 นานๆ เข้าก็ได้ขยายผลไปยังกลุ่มบุคคลอื่นๆ ในชุมชนอย่างกว้าง
 ขวางจนสามารถจัดหาทุนในการสร้างสุเหร่าขึ้น ซึ่งที่ดินจำนวน
 หนึ่งที่ตั้งสุเหร่านั้นได้รับการบริจาคจากครอบครัวของ ปะดอเอง

ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๕๔๐ คณะผู้ก่อการดีนำโดย นาย
 มาหะมะรานี กายอ ผู้นำชุมชนและผู้นำศาสนา นายยูไซ๊ะ มะดี
 ผู้อาวุโสในชุมชน นายฮามิ หะยีสา บุรุษไปรษณีย์ นายมานาเชร์
 เจ๊ะแน เจ้าหน้าที่โรงพยาบาลจะแนะ นายสือมาอุง มะดีเยาะ
 ประธานกลุ่มดารุลนาอีม นายดอเลาะ เซ็ง ชาวบ้านในชุมชน นาย
 อาแว เปาะเยาะ ชาวบ้าน และนายมะลาดี แยนา เป็นชาวบ้าน
 ในชุมชน ได้เล็งเห็นถึงความสำคัญ ความก้าวหน้า ตลอดจน
 ความมั่นคงของกลุ่ม ได้ร่วมกันจัดตั้งกลุ่มตั้งชื่อว่า “กลุ่ม
 ดารุลนาอีม” ขึ้นมา ได้มีการประชุมปรึกษาหารือภายในกลุ่ม
 เป็นประจำสม่ำเสมอและต่อเนื่องอย่างเคร่งเครียด ทั้งนี้ก็เพื่อ
 ร่วมกันระดมความคิดและค้นหาวิธี เพื่อหาแนวทางในการแก้

ปัญหาเด็กและเยาวชนให้เป็นระบบและระเบียบ ในขณะที่เดียวกันก็ได้มีการแต่งตั้งคณะกรรมการกลุ่มดารุลนาอีม เพื่อเข้ามาดูแลในกิจกรรมต่างๆ ที่ร่วมกันคิดขึ้นมา เช่น กิจกรรมด้านการศึกษา กิจกรรมด้านสังคมสงเคราะห์ กิจกรรมด้านอียาดะห์ (พิธีกรรมทางศาสนา) และกิจกรรมด้านการส่งเสริมอาชีพ

“เริ่มต้นจุดเทียนสว่าง... ด้วยการศึกษานำทางชีวิต

กิจกรรมด้านการศึกษา เป็นกิจกรรมเริ่มแรกของกลุ่มดารุลนาอีม เป็นการเรียนการสอนการปฏิบัติคุณธรรม

การดำเนินการเรียนการสอนกิตาบ (ตำราเรียนระดับพื้นฐาน) สำหรับกลุ่มผู้ใหญ่ และผู้สูงอายุในชุมชน เกี่ยวกับการปฏิบัติศาสนกิจประจำวัน หรือหลักการศรัทธาในศาสนาอิสลามเบื้องต้นเป็นประจำทุกคืน เช่น การละหมาด หรือนมัสการวันละ ๕ เวลา ในคัมภีร์อัล-กุรอาน กล่าวว่า “แท้จริงการละหมาดนั้นยับยั้ง (ผู้ปฏิบัติด้วยบริสุทธิ์ใจและนอบน้อมให้พ้น) จาก การลามกและความชั่วช้า” และศาสนาดามูฮัมมัด กล่าวว่า “ถ้าบุคคลใดมีธารน้ำบริสุทธิ์ไหลผ่านถึงประตูบ้านของเขาและเขาชำระล้างตัวเองวันละ ๕ เวลาแล้วก็จะไม่มีสิ่งแปดเปื้อนใดๆ มาใกล้กายเขา จำไว้การละหมาดก็คือ สายธารน้ำนั่นเอง”

เพื่อให้มีความถูกต้องเที่ยงธรรมในการอยู่ร่วมกันในสังคมในฐานะมุสลิมพร้อมๆ กับการฝึกปฏิบัติตามกระบวนการศาสนา ตลอดจนมีการส่งเสริมกิจกรรมทางสังคม ให้มีความ

รับผิดชอบต่อสังคม ซึ่งได้มีการปฏิบัติศาสนากิจร่วมกันมาตลอด และได้มีความคิดต่อไปว่า การศึกษาหยุดไม่ได้แล้ว จะต้องขยายผลไปยังลูกๆ หลานๆ ในชุมชนให้ทั่วถึง จึงเกิดกิจกรรมด้านการศึกษาอื่นๆ ไป

การเรียนการสอน อัล-กุรอาน สำหรับเด็กและเยาวชน โดยใช้ระบบตัดรีบลูกีรออะฮ์ การจัดการเรียนการสอนด้านศาสนาโดยเฉพาะพระคัมภีร์อัล-กุรอาน เพราะเป็นธรรมนูญแห่งการดำเนินชีวิตของมุสลิมเพราะอัล-กุรอานและศาสนายัหมัดได้ให้ความสำคัญกับการศึกษาเป็นอย่างยิ่ง อัล-กุรอานได้กล่าวในอิสลาม และให้ความสำคัญที่สุดเป็นเบื้องต้นแรก คือ “การศึกษา” ทั้งนี้พิจารณาได้จากใจความในพระคัมภีร์อัล-กุรอาน ในบทแรกที่เอกอัลลอฮ์ประทานให้แก่มนุษย์ชาติ โดยผ่านศาสนายัหมัดมีใจความว่า

“จงอ่านด้วยพระนามแห่งพระเจ้า ผู้ทรงบังเกิดสรรพสิ่งทั้งมวล ผู้ทรงสร้างมนุษย์จากก้อนเลือด” “จงอ่านเถิด และพระเจ้าของผู้ทรงพระมหากรุณาธิคุณ” “ผู้ทรงสอนด้วยปากกา (ให้มนุษย์รู้จักขีดเขียน)” “ผู้ทรงสอนมนุษย์ให้รู้ในสิ่งที่เขาไม่รู้” และ “พวกท่านจงอ่านอัล-กุรอาน เพราะในวันกียามัต (วันสิ้นโลก) อัล-กุรอานจะช่วยผู้ที่เคยอ่านมัน (ในคุนยาโลก)” (บันทึกโดยมุสลิม)

ชุมชนได้ดำเนินการตามแนวคิดดังกล่าว โดยจัดกิจกรรมการสอนอัล-กุรอานให้เยาวชนชื่อว่า “ตัดรีบลูกีรออะฮ์” แปลว่าการฝึกการอ่าน ซึ่งเป็นกิจกรรมถัดมาที่ชุมชนดำเนินการเพราะชุมชนแห่งนี้ยังเข้าไม่ถึงในเรื่องศาสนามากนักยังมีความเชื่อผิดๆ ผู้นำได้มีการคิดเพื่อจะจัดการศึกษาโดยจะต้อง

ริเริ่มในเรื่องอัล-กุรอานก่อน เริ่มตั้งแต่เวลา ๑๖.๔๕ - ๑๘.๐๐ น. ทุกวันหยุดเสาร์-อาทิตย์ ซึ่งเรื่องของเวลานั้น ทางชุมชนมองว่าเป็นเวลาที่เหมาะสมที่สุดเพราะหลังกลับจากเรียนสามัญแล้วเด็กๆ ไม่มีกิจกรรมอะไรที่เป็นประโยชน์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้ปกครองให้ความร่วมมือเอาใจใส่บุตรหลานของตัวเองมากยิ่งขึ้น และได้ขยายไปสู่ชุมชนอื่นๆ อย่างรวดเร็ว โดยสังเกตจากการมาส่ง-มารับของผู้ปกครองที่โรงเรียนด้วยตัวเองเป็นจำนวนมาก

การอบรมภาคฤดูร้อน จัดการศึกษาช่วงปิดภาคเรียน ระหว่างเดือนเมษายน - พฤษภาคมของทุกปี กิจกรรมนี้ได้รับความนิยมจากประชาชนในชุมชนเป็นจำนวนมาก ดูจากสถิติประจำปี พ.ศ. ๒๕๔๙ มีเด็กนักเรียนพร้อมกับผู้ปกครองที่เดินทางมาสมัครเรียนจำนวน ๑๐๐ - ๑๕๐ คนต่อปี อีกทั้งการเพิ่มจำนวนของผู้มารับบริการส่งบุตรหลานเข้ามาเรียนภาคฤดูร้อน ส่วนรูปแบบการเรียนการสอนใช้หลักสูตรและหนังสือที่สร้างขึ้นเอง เช่น หนังสือฝึกอ่านพื้นฐานภาษายาวี และรายวิชา กลุ่มต่างๆ โดยเน้นการอ่านอัล-กุรอาน และการอบรมจรรยาบรรณการอยู่ร่วมกันในสังคม และการเรียนการสอนในรูปแบบตาดีกานั่นเอง

สังฆมคุณธรรม จริยธรรมนำสู่สังคมสุขภาวะ

กิจกรรมด้านสังคม (เพื่อคุณธรรม จริยธรรม) เป็นกิจกรรมที่สมาชิกในชุมชนร่วมกันจัดขึ้น ทั้งนี้เพื่อให้มีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน และเพื่อให้มีการร่วมคิดค้นเกี่ยวกับการที่จะหาความสุขของชุมชน คนมีสุขภาวะ และอารยะธรรมสังคม ทั้งในโลกนี้และโลกหน้า เพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมทำความดีในแนวทางศาสนา เพื่อจรรโลงคุณธรรมอาทิเช่น

“**การเอียะติกาฬ**” เป็นเสียงภาษาอาหรับ หมายถึง การพำนักในมัสยิดโดยมีเจตนาปฏิบัติศาสนกิจต่ออัลลอฮ์เจ้า เพื่อปลดปล่อยตัวเองให้หลุดพ้นจากความวุ่นวายในสังคม เป็นการขัดเกลาจิตใจให้บริสุทธิ์ หรือเป็นกิจกรรมฝึกสมาธิประจำปีของพี่น้องมุสลิม โดยเริ่มจากเดือนรอมฎอนหรือเดือนถือศีลอด ซึ่งเป็นการสำรวจตนเองในรอบปีที่ผ่านมาว่าได้ประพฤติตนในข้อห้ามศาสนาอย่างไรบ้าง เพื่อจะปฏิบัติตนให้ดีขึ้นและเป็นการสำนึกบาปบุญคุณโทษของการเป็นปาวของอัลลอฮ์นั่นเอง ซึ่งวิธีปฏิบัติเป็นการไปรวมตัวที่มัสยิดปฏิบัติกรอ่านอัล-กุรอาน ละหมาดซุนนะห์ และการพักผ่อน โดยส่วนใหญ่พี่น้องจะไปรวมกันที่มัสยิดในระยะ ๑๐ วันสุดท้ายของเดือนรอมฎอนก่อนถึงวันฮารีรายอ เป็นกิจกรรมที่ชุมชนมุสลิมดำเนินการลักษณะเช่นนี้พร้อมๆ กันทั่วโลก เช่นเดียวกับที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ มัสยิดเกือบทุกแห่งมีจำนวนผู้คนเดินทางเข้าไปร่วมกิจกรรมเป็นจำนวนมากในแต่ละปี ซึ่งมัสยิดที่มีชีวิตชีวา ได้แก่ ที่มัสยิดอันนัวร์ จังหวัดยะลา (ศูนย์ตะวะห์) และมัสยิดอับดุลเราะห์มาน จังหวัดปัตตานี (โรงเรียนบำรุงอิสลามยะรัง)

“**ฆอถัมมัลล-กุรอาณ**” หมายถึง การจบหนึ่งจบของการอ่านอัล-กุรอาณ จำนวน ๓๐ ยุซฺ์ ของแต่ละคน ซึ่งทุกครั้งที่มีการริเริ่มอ่านอัล-กุรอาณ ถ้าหากจบหนึ่งจบจำนวนดังกล่าวแล้วร่วมกันสรรเสริญในลักษณะเป็นกลุ่มและเป็นรายบุคคล หรืออาจจะเรียกว่าการฉลองความสำเร็จในการอ่านอัล- กุรอาณ นั้นเอง

“**กิจกรรมวันฮารีรายอ**” เป็นการเฉลิมฉลองวันตรุษฯ ซึ่งมุสลิมมีวันเฉลิมฉลองปีละ ๒ ครั้ง คือ “วันตรุษอีดิลฟิตรี” (รายอปอซอ หรือหลังถือศีลอด) และวันตรุษอีดิลอฎฮา หรือรายอ กุรบาน สำหรับกิจกรรมในตอนเช้ามีการร่วมการละหมาดวันตรุษอีดิลฟิตรีที่มัสยิด เสร็จพิธีละหมาดก็ฟังการบรรยายธรรม (คุตบะห์) และร่วมกันขอภัยซึ่งกันและกันโดยสาลามซึ่งกันและกัน พร้อมกับกล่าวคำว่าขอภัยทุกท่านที่ผิดพลาดทางใจและทางกายแล้วไปเยี่ยมเยียนผู้เป็นญาติผู้เฒ่า พี่ๆ น้องๆ กินอาหารที่โปรดปรานร่วมกัน ฯลฯ ส่วน “วันตรุษอีดิลอฎฮา” มีความแตกต่างจาก “วันตรุษอีดิลฟิตรี” คือ หลังจากร่วมพิธีละหมาดร่วมกันเสร็จแล้วก็ฟังการบรรยายธรรม (คุตบะห์) แล้วต่างคนต่างแยกย้ายกันไปจัดการเชือดสัตว์เลี้ยง (กุรบาน) ตามแต่ความสามารถของบุคคล แล้วมีการแจกจ่ายเนื้อสัตว์จากการกุรบานให้พี่น้องที่สมควรได้รับ โดยเฉพาะผู้ที่ลำบากยากไร้ อนุภา กำพัว พิการ ฯลฯ

“**พิธีแจกจ่ายชะกาต**” นายมาหะมะรานี กอโย (เปะดอ) และคณะทำงานในฐานะเป็นผู้รวบรวมชะกาต จัดทำพิธีแจกจ่ายผู้ที่มีสิทธิ์รับชะกาต มี ๘ ประเภท แต่โดยส่วนใหญ่ในประเทศไทยเรา ผู้ที่มีสิทธิ์รับชะกาต มี ๒ ประเภท คือ ผู้ยากจน กับผู้อนาถา

ผลพวงจากการดำเนินการในเรื่องการศึกษาของชุมชน ดารุลนาอีม เป็นที่พอใจของชุมชนอย่างมาก ซึ่งในปัจจุบันได้ขยายผลไปสู่ชุมชนอื่นๆ อีกจำนวนมาก จนกระทั่ง “โครงการพัฒนาชุมชนเป็นที่ภาคใต้ : ดับบ้านดับเมือง เรียนรู้อยู่ที่ปากใต้” เข้ามาทำให้เกิดมิติใหม่ในวงการศึกษาระดับหนึ่ง คือได้ขยายแนวคิดไปยังโรงเรียนระดับประถมของรัฐที่สอดแทรกเรื่องคุณธรรม จริยธรรม หรืออาจจะเรียกได้ว่า “ความรู้สู่คุณธรรม”

จุดประกายการศึกษาเพื่อสันติสุข

หนุนแนวคิดการบูรณาการการศึกษาสามัญกับศาสนา

เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๔๗ โครงการพัฒนาชุมชนเป็นที่ภาคใต้ : ดับบ้านดับเมือง เรียนรู้อยู่ที่ปากใต้ โดยเครือข่ายชุมชนมุสลิม เข้ามาดำเนินการในชุมชนดารุลนาอีม เพื่อเข้ามาเสริมแรงหรือหนุนเสริมสนับสนุนให้บรรลุผล **ตามแนวคิดเรื่องการศึกษาบูรณาการสามัญกับศาสนา ต้นแบบฉบับที่คิดค้นกันมา**

โดยเริ่มแรกนั้นผู้นำทางความคิดเรื่องการศึกษาบูรณาการสามัญและศาสนา นำโดย นายมาหะมะรานิ กายอ (ปะตอ) และคณะทำงานของกลุ่มดารุลนาอีม ที่ได้ร่วมกันคิดค้นรูปแบบการเรียนการสอนบูรณาการระหว่างการศึกษาสามัญกับศาสนาเข้าด้วยกันในระดับประถมศึกษาในโรงเรียนของรัฐ ซึ่งในขณะเดียวกันได้มองเห็นว่า กลุ่มไม่สามารถที่จะสนองแนวคิดตามลำพังได้ เพราะยังขาดปัจจัย องค์ประกอบหลายอย่าง เช่น ใน

เรื่องงบประมาณ บุคลากรฝ่ายสามัญ และเทคนิคต่างๆ

คณะกรรมการกลุ่มดารุลนาอีม จึงได้เชิญบุคคลมาเป็น คณะที่ปรึกษากลุ่ม ๓ ท่าน ประกอบด้วย นายอับดุลอาชิบาโด คณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัดนราธิวาส นายแพทย์อะฮ์-หมัดมุซุลิม เปาะจี ผู้อำนวยการโรงพยาบาลอำเภอจะนะ และ นายอาไชน่า อับดุลเลาะ ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านจะนะ ซึ่งเป็นเจ้าหน้าที่ของภาครัฐ และเป็นบุคคลที่ชาวบ้านให้ความเคารพนับถือ เพื่อเป็นที่ปรึกษาในการจัดการศึกษาในลักษณะ การบูรณาการการศึกษาสามัญกับศาสนาในระดับประถมศึกษา ในทางกฎหมายจะสามารถจัดหรือดำเนินการได้ตามแนวคิดหรือไม่ อย่างไรนั้น ซึ่งผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านจะนะ กล่าวว่า...

“สำหรับทางกฎหมายไม่ผิดแน่ เพราะพระราชบัญญัติ การศึกษาแห่งชาติ ปี พ.ศ. ๒๕๔๒ เขียนไว้อย่างชัดเจน เช่น ได้ มุ่งเน้นให้ผู้เรียนเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้ คุณธรรม จริยธรรม และวัฒนธรรม ในการดำรงชีวิต สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข

กฎหมายมาตราที่ ๑๘ (๓) “ศูนย์การเรียนรู้” ได้แก่ สถาน ที่หน่วยงานจัดการศึกษานอกโรงเรียน บุคคล ครอบครัว ชุมชน องค์กรชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น องค์กรเอกชน องค์กร วิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการ โรงพยาบาล สถาบัน การแพทย์ สถานสงเคราะห์ และสถาบันสังคมอื่นเป็นผู้จัด โดยที่ ปรึกษาทั้ง ๓ ท่าน เห็นด้วยกับแนวทางของกลุ่มดารุลนาอีม ที่ได้ ร่วมกันคิดค้น”

ต่อมาได้มีการมอบหมายให้ “ปิยะดอ” เป็น ผู้ดำเนินการ “บูรณาการการศึกษาสามัญกับศาสนาในระดับประถมศึกษา” ตามขั้นตอนต่างๆ โดยเครือข่ายชุมชนมุสลิมได้เข้ามา จัดกระบวนการและหนุนเสริมให้เกิดการเรียนรู้

บันได... การสร้างความเข้าใจเชิงรุก

ในส่วนของวิธีการเพื่อให้บรรลุกับแนวความคิดของชุมชน ที่ยังไม่พร้อมนั้น โดยการเสริมสร้างความเข้าใจให้กับชุมชนและ คณะทำงานกลุ่มดารุลนาอีม เพื่อเป็นการสื่อสารสัมพันธ์และกระตุ้น ให้มีความตระหนักในการศึกษา เพื่อให้เกิดความยั่งยืน มั่นคงใน ด้านการศึกษา โดยเฉพาะอย่างยิ่งให้สอดคล้องกับสภาพ แวดล้อมของท้องถิ่น **วิถีวัฒนธรรม** หรือ **ห้องเรียนวิถีอิสลาม** ซึ่งที่ผ่านมาวิธีการหรือรูปแบบดังกล่าวยังไม่มีใครได้ดำเนินการ

ปฏิบัติโดยทางปิยะดอมีวิธีการ และขั้นตอนในการดำเนินการ ดังต่อไปนี้

บันไดขั้นแรก ของการ ดำเนินการ คือ การตระเวนเดิน ทางไปสำรวจพร้อมๆ กับขยาย แนวความคิดเกี่ยวกับการศึกษา ในบริเวณใกล้เคียงรอบๆ ชุมชน โดยขึ้นบ้านแต่ละบ้านจำนวน ๒๘ ครอบครัว เพื่ออธิบาย ความสำคัญของการศึกษาโดย

เฉพาะด้านศาสนาและสามัญ (จากข้อเท็จจริงการเรียนสามัญสูงๆ ทำให้เสียศาสนา) พร้อมๆ กับคัดรายชื่อเด็กนักเรียนตามเกณฑ์ภาคบังคับการศึกษาขั้นพื้นฐาน ในช่วงอายุย่างเข้า ๘ ปีที่กำลังเข้าเรียนอยู่ในระดับอนุบาลในโรงเรียนบ้านจะแนะ อีกทั้งยังได้บอกเล่าแนวทาง และวิธีการดำเนินการเรียนการสอนคร่าวๆ ให้แก่บรรดาผู้ปกครอง ซึ่งผู้ปกครองเห็นด้วยกับความคิดดังกล่าว และได้ให้การสนับสนุนในเบื้องต้น

บันไดขั้นที่สอง ช่วงปิดภาคเรียนในเดือนเมษายน พ.ศ. ๒๕๔๗ ได้ดำเนินการจัดประชุมกับผู้ปกครองที่เคยไปสำรวจตามบ้านเรือนมาร่วมประชุมที่ทำการกลุ่มดารุลนาอีม เพื่อชี้แจงและทำความเข้าใจในเรื่อง “การศึกษารูปแบบบูรณาการสามัญ : ศาสนา (ห้องเรียนวิถีอิสลาม)” โดยละเอียด ทั้งวิธีการและกระบวนการเรียนการสอน โดยจะมีการเพิ่มวิชาศาสนาเข้าไปหลายชั่วโมง พร้อมๆ กับวิธีการและเทคนิคการฝึกอบรม เรียนรู้แล้วปฏิบัติ โดยบูรณาการวิชาที่เกี่ยวข้องกันระหว่างวิชาศาสนา กับวิชาสามัญ เช่น วิชาศีลธรรม คุณธรรม หน้าที่พลเมือง ควบคู่กับสภาพความเป็นจริงในชุมชนของตนเอง อาทิเช่น การพูดภาษาไทยในโรงเรียน ซึ่งทางศาสนาไม่ได้ห้าม ท่านศาสดามุฮัมมัดได้กล่าวไว้ว่า “จงไปแสวงหาความรู้แม้แต่จะต้องไปไกลถึงเมืองจีน” (รายงานโดยบัยอากี) ซึ่งหมายถึง ความสำคัญในการเดินทางไปศึกษาหาความรู้ และหมายถึงในเรื่องของการพูด จากที่ผู้ปกครองได้เข้าร่วมประชุมทำให้เกิดความสนใจ และให้ความร่วมมือที่จะส่งบุตรหลานเข้ามาเรียน ปราบกฏว่ามี

ผู้ประสงค์จะเข้ามาเรียนจำนวน ๓๑ คน ซึ่งเป็นการนำร่อง เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๔๗

และ **บันไดขั้นที่สาม** เมื่อใกล้จะเปิดภาคเรียน “ปะดอ” ได้นำรายชื่อเด็กนักเรียนตามเกณฑ์จากการสำรวจในชุมชน ไปขอคำปรึกษากับผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านจะแนะทันที พร้อมอธิบายรายละเอียดวิธีการและขั้นตอนในการจัดการเรียนการสอน ตลอดจนเรื่องหลักสูตรที่จะบูรณาการ หรือเรียกว่า “ห้องเรียนวิถีอิสลาม” ซึ่งผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านจะแนะก็เห็นด้วย และได้อนุมัติให้เด็กนักเรียนจำนวน ๑ ห้องเรียน จำนวน ๓๑ คน พร้อมกับให้อัศรอาครูผู้สอนจำนวนหนึ่งมาทำหน้าที่การสอนในวิชาสามัญ โดยใช้หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน ดำเนินการเรียนการสอนในบริเวณที่ทำการกลุ่มดารุลนาอีม ตั้งแต่ปีการศึกษา ๒๕๔๗ ในระดับการศึกษาชั้นประถมศึกษาปีที่ ๑ ครูที่มาทำหน้าที่ในการสอนเดินทางมาสอนที่กลุ่มดารุลนาอีม แทนที่จะไปโรงเรียนปกติเป็นประจำทุกวัน อาจารย์ที่ทำหน้าที่สอนคนแรก คือ นางสาวจุฑามาศ แก้วพยศ เป็นข้าราชการครู (เดิมเป็นชาวพัทลุง อยู่บ้านเลขที่ ๑๒๓ หมู่ที่ ๗ ตำบลหารเทา อำเภอปากพะยูน จังหวัดพัทลุง) ครูจุฑามาศ แก้วพยศ ได้กล่าวว่า

“การเรียนการสอนในชุมชน ที่ไม่ใช่โรงเรียน เป็นเรื่องแปลก แต่ก็ดี ปะดอ ดูแลเสมือนเป็นญาติ อีกทั้งผู้ปกครองเองก็ให้ความร่วมมือเอาใจใส่ บรรยากาศการเรียนการสอนสนุกสนาน แต่ด้านภาษาไทยจะต้องใช้เทคนิคอย่างมาก เพราะเด็กๆ ไม่อยากจะพูดภาษาไทย หรือ

อาจจะเป็นเรื่องใหม่ที่มีการเรียนการสอนเกิดขึ้นในหมู่บ้านที่มีความใกล้ชิดกับผู้ปกครอง สำหรับกระบวนการเรียนนั้นดีมาก นอกจากมีการเรียนรู้แล้ว นำไปปฏิบัติทันที โดยเฉพาะในเรื่องกิจกรรมารยาทที่ดี และการเคารพผู้ใหญ่”

ห้องเรียนวิถีอิสลาม...

บูรณาการการศึกษาสามัญและศาสนา

เรียน... ปั่นเล่น

กระบวนการเรียนการสอนใช้หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานในส่วนภาคสามัญ จำนวน ๘ กลุ่มสาระการเรียนรู้ เริ่มแรกเปิดการเรียนการสอนภาคเรียนที่ ๑ ปีการศึกษา ๒๕๔๗ มีจำนวนเด็กนักเรียน ๓๑ คน ดำเนินการเรียนการสอนค่อนข้างยากลำบาก เนื่องจากขาดปัจจัยด้านงบประมาณ ซึ่งทางชุมชนดารุลนาอีมได้รวบรวมเงินทุนเพื่อเป็นอาหารกลางวันสำหรับเด็ก และได้เก็บเงินจากเด็กนักเรียนวันละ ๒ บาท แต่ทางผู้ปกครองของเด็กได้บริจาคเพิ่มเกินจำนวนที่ต้องการ

ภาคเรียนที่ ๑ ปีการศึกษา ๒๕๔๗ มีปัญหาอุปสรรคนานาประการเพราะเป็นการดำเนินการในลักษณะที่ลองผิดลองถูก ซึ่งทางชุมชนได้ช่วยกันแก้ไข ในที่สุดปัญหา ก็สามารถแก้ไขไปได้จนบรรลุผลสำเร็จอย่างราบรื่น ในขณะเดียวกันนั้น ทางผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านจะนะ ฝ่ายต้นสังกัดเดิมได้มีการประเมินตามกระบวนการประเมินผลวัตผลใน ๓ มาตรการ ซึ่งผ่านการประเมินทั้ง ๓ มาตรการ

ภาคเรียนที่ ๒ ปีการศึกษา ๒๕๔๗ ทางโรงเรียนบ้านจะแนะ โดยผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านจะแนะได้ให้การช่วยเหลือด้านงบประมาณอาหารกลางวัน เพราะประเมินผลสัมฤทธิ์ผล การเรียนได้เป็นที่น่าพอใจ ซึ่งขณะนี้ผู้เรียน (นักเรียน) ได้เลื่อนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๓ ปีการศึกษา ๒๕๔๘ ปัจจุบันมีนักเรียนจำนวน ๙๐ คน ตั้งแต่ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๑-๓ ลักษณะการเรียนการสอนใช้เวลาสำหรับเด็ก ทั้งเรียน ทั้งเล่น ปนเนื้อหาวิชาการ และหลักปฏิบัติศาสนาไปพร้อมๆ กับการฝึกฝน

หลักสูตรการศึกษาทางโลกสู่ทางธรรม

การศึกษาทางศาสนานั้น ปะติด กับทีมงานร่วมกันจัดทำหลักสูตรแบบฉบับพึ่งตนเอง ผนวกกับการศึกษาสามัญ หลักสูตร การศึกษานูรณาการที่ดาร์ลนาอิม และโรงเรียนบ้านจะแนะ มีนัยยะของการ นูรณาการในหลายมุม ทั้งเนื้อหาการเรียนการสอน ทั้งผู้ให้การเรียน ทั้งตัวเด็กผู้เรียน ทั้งในชุมชนและครอบครัวผู้ปกครองเอง เด็กไม่ต้องเรียนหลากหลายที่ หลายแห่ง หลายเงื่อนไข โดยทุกการเรียนรู้ได้นำมาอยู่ด้วยกันเพื่อเด็กไว้พร้อมแล้ว

หลักสูตรเนื้อหาการเรียน การสอนได้นำมา

ประกอบเข้าไว้เป็นหลักสูตรร่วม บูรณาการรายวิชาที่เกี่ยวข้องกัน เช่น สังคมศึกษา วัฒนธรรม (สังคมไทยพุทธ-ไทยมุสลิม วัฒนธรรมไทยพุทธ-ไทยมุสลิม) ซึ่งสามารถแยกแยะได้ตามสภาวะการณ์ ด้านภาษา (ภาษาไทย ภาษามลายู <อักษรยาวี รุมี> ภาษาอาหรับ ภาษาอังกฤษ) ในส่วนของหลักสูตรทางศาสนาคุณธรรม (อัล-กุรอาน อัล-ฮะดีษ ศาสนบัญญัติ หลักศรัทธา ศาสนประวัติ) โดยการเรียนด้านศาสนาตาดีกาได้นำมาบูรณาการอยู่ด้วยกัน

บรรทัดฐานของหลักสูตรที่นอกเหนือจากการสนองความต้องการของชุมชนที่ต้องการให้จัดการศึกษาที่เน้น “ความรู้คู่คุณธรรม” แล้ว หลักสูตรได้วางหลักสำคัญไว้ว่า “เป็นการมุ่งให้ผู้เรียนมีความรู้และความเข้าใจในหลักการบังคับ (ฟัรฎูฮีน) ของศาสนาอิสลาม เป็นการศึกษาเพื่อปฏิบัติศาสนกิจ ยึดมั่นในหลักการศาสนาในการประกอบศาสนกิจ และการดำรงชีวิตประจำวัน” ซึ่งเป็นการศึกษาที่สนองความต้องการของท้องถิ่น เป็นการศึกษาพื้นฐานที่สามารถต่อในระดับที่สูงขึ้น เป็นหลักสูตรการศึกษาที่สามารถเทียบโอนผลการเรียนรู้และประสบการณ์ได้ อีกทั้งเปิดโอกาสให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตบนความตระหนักในหลักการศรัทธา และปฏิบัติศาสนกิจที่ศาสนากำหนด มีความรู้ ความเข้าใจ หลักการขั้นพื้นฐานของศาสนาอิสลาม มีความสามารถในการอ่านและการเขียน มีนิสัยรักการอ่าน ใฝ่หาความรู้อยู่เสมอ เป็นมุสลิมที่ดี เป็นสมาชิกที่ดีของครอบครัว สังคม และประเทศชาติ สามารถนำหลักคำสอนของศาสนาไปใช้ในชีวิตประจำวัน

การจัดการศึกษาแบ่งเป็น ๓ ช่วงชั้น ประกอบด้วยสาระการเรียนรู้ ๘ รายวิชา โดยกำหนดมาตรฐานการเรียนรู้เฉพาะที่จำเป็น สำหรับการพัฒนาคุณภาพผู้เรียนทุกคนให้สามารถนำไปใช้ในการดำรงชีวิตได้

ช่วงชั้น การศึกษาศาสนา

ช่วงชั้นที่ ๑ ประถมศึกษาปีที่ ๑ - ๓

ช่วงชั้นที่ ๒ ประถมศึกษาปีที่ ๔ - ๖

ช่วงชั้นที่ ๓ มัธยมศึกษาปีที่ ๑ - ๓

ตารางหลักสูตรอิสลามศึกษาสู่คุณธรรมจรรยาบรรณ

สาระการเรียนรู้	มาตรฐานการเรียนรู้	ชั้นเรียน
อัล-กุรอาน	<ul style="list-style-type: none"> - เข้าใจประวัติ ความสำคัญ หลักการอ่านอัล-กุรอาน สามารถท่องจำและอรรถธิบายอัล-กุรอานเพื่อนำไปใช้ในการดำรงชีวิต - ยึดมั่นในหลักคำสอน อัล-กุรอาน และนำมาปฏิบัติในการอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติสุข 	ประถมปีที่ ๑ - ๓ ปีละ ๑๒๐ ชั่วโมง ประถมปีที่ ๔ - ๖ ปีละ ๑๐๐ ชั่วโมง
อัล-ฮะดีษ	<ul style="list-style-type: none"> - เข้าใจความหมาย ความสำคัญ สามารถท่องจำอัล-ฮะดีษและนำไปใช้ในการดำรงชีวิต - ยึดมั่นหลักคำสอน อัล-ฮะดีษและนำไปปฏิบัติตามในการดำเนินชีวิต 	ประถมปีที่ ๔ - ๖ ปีละ ๒๐ ชั่วโมง

สาระการเรียนรู้	มาตรฐานการเรียนรู้	ชั้นเรียน
หลักศรัทธา	<ul style="list-style-type: none"> - เข้าใจความหมาย ความสำคัญ หลักฐานของหลักศรัทธา และโทษของการตั้งภาคีต่ออัลลอฮ์ การสิ้นสภาพจากการเป็นมุสลิมเพื่อเป็นป่าวที่ยำเกรงและกักต้ออัลลอฮ์ - ยึดมั่นในหลักศรัทธา นำมาปฏิบัติอย่างเคร่งครัด และสามารถแก้ปัญหาสังคม และสิ่งแวดล้อมเพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข 	ประถมปีที่ ๑ - ๓ ปีละ ๔๐ ชั่วโมง ประถมปีที่ ๔ - ๖ ปีละ ๔๐ ชั่วโมง
ศาสนบัญญัติ	<ul style="list-style-type: none"> - เข้าใจกฎ หลักการ และ บทบัญญัติอิสลามเกี่ยวกับ อิบาตะฮ์(พิธีกรรมทางศาสนา) มุอามาละฮ์ (ธุรกรรมตามหลักอิสลาม) และอื่นๆ เพื่อเป็นแนวทางในการปฏิบัติศาสนกิจ และดำรงชีวิตในสังคมอย่างมีความสุข - เห็นคุณค่า ปฏิบัติตามบทบัญญัติอิสลาม และสามารถนำมาวิเคราะห์เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นบนพื้นฐานของเหตุผล 	ประถมปีที่ ๑ - ๓ ปีละ ๔๐ ชั่วโมง ประถมปีที่ ๔ - ๖ ปีละ ๔๐ ชั่วโมง
ศาสนประวัติ	<ul style="list-style-type: none"> - เข้าใจความหมาย ความสำคัญของประวัติศาสตร์อิสลามในแต่ละยุคสมัยท่านนบีและคอลีฟะฮ์อัครอ์ซิดีน - มีความภาคภูมิใจในการมีวิถีชีวิตตามแนวทางของศาสดา 	ประถมปีที่ ๑ - ๓ ปีละ ๔๐ ชั่วโมง ประถมปีที่ ๔ - ๖ ปีละ ๔๐ ชั่วโมง

สาระการเรียนรู้	มาตรฐานการเรียนรู้	ชั้นเรียน
จริยธรรม	<ul style="list-style-type: none"> - เข้าใจจริยธรรมอิสลาม สามารถนำไปใช้ในการพัฒนาตน บำเพ็ญประโยชน์ต่อครอบครัว สังคม และสิ่งแวดล้อม เพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข - ยึดมั่นและปฏิบัติตามจริยธรรมอิสลามในการดำรงชีวิตอย่างถูกต้อง 	ประถมปีที่ ๑ - ๓ ปีละ ๔๐ ชั่วโมง ประถมปีที่ ๔ - ๖ ปีละ ๔๐ ชั่วโมง
ภาษาอาหรับ	<ul style="list-style-type: none"> - เข้าใจกระบวนการฟัง ดู พูด อ่าน และเขียน เห็นคุณค่าและมีทักษะในการใช้ภาษาอาหรับเพื่อการเรียนรู้ ค้นคว้า ติความ บทบัญญัติอิสลาม และสื่อความหมาย 	ประถมปีที่ ๑ - ๓ ปีละ ๒๐ ชั่วโมง ประถมปีที่ ๔ - ๖ ปีละ ๒๐ ชั่วโมง
ภาษามลายู	<ul style="list-style-type: none"> - เข้าใจกระบวนการฟัง ดู พูด อ่าน เขียน เห็นคุณค่าและมีทักษะในการใช้ภาษามลายูเพื่อการเรียนรู้ สื่อความหมายและค้นคว้าความรู้จากแหล่งวิทยาการเกี่ยวกับศาสนาอิสลามอย่างสร้างสรรค์ และมีประสิทธิภาพ 	ประถมปีที่ ๑ - ๓ ปีละ ๑๐๐ ชั่วโมง ประถมปีที่ ๔ - ๖ ปีละ ๘๐ ชั่วโมง

“การบูรณาการการศึกษาสายสามัญและศาสนา ที่ชุมชนดารุลนาอีม” นอกจากการบูรณาการหลักสูตรและตารางเรียนเข้าด้วยกันแล้ว ในช่วงเช้าเด็กจะเรียนกลุ่มสาระสายสามัญ ส่วนศาสนาศึกษาเรียนในช่วงบ่ายกับบางวิชา เช่น พลศึกษา ศิลปะ ดนตรี การงานอาชีพ แล้วยังมีลักษณะการบูรณาการในอีกหลากหลายมิติ ที่สำคัญเด็กนักเรียนที่เรียนตามหลักสูตรนี้ไม่ต้องเรียนกีรออาตีและตาดีกาในตอนเย็นและวันหยุดเสาร์-อาทิตย์อีก ซึ่งเป็นการบูรณาการโดยยึดเด็กเป็นตัวตั้งอย่างแท้จริง ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านจะแนะ เล่าว่า

“ถือได้ว่าเป็นผลที่น่าพอใจ ผมส่งครูวิชาการประเมินผลสัมฤทธิ์ และคุณธรรมจริยธรรมไปสอน เด็กกลุ่มนี้ พบว่าได้ผลดี ทั้ง ๒ ด้านเด่นชัดมาก ทั้งทางด้านคุณธรรมจริยธรรม การسلام การละหมาด เมื่อเทียบกับเด็กอีก ๒ ห้องที่เรียนตามหลักสูตรเดิม โดยมี ป๊ะดอ กับครูพี่เลี้ยง อุस्ताซ ช่วยได้มาก และสำหรับปีนี้ (พ.ศ. ๒๕๔๙) ที่โรงเรียนจะแนะใช้หลักสูตรบูรณาการกับเด็กนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๑ จำนวน ๓ ห้อง ห้องหนึ่งเรียนที่ชุมชนดารุลนาอีม ส่วนอีก ๒ ห้อง เรียนที่โรงเรียนจะแนะจะค่อยๆ เลื่อนชั้นไล่ขึ้นไปจนครบ ซึ่งชาวบ้านกำลังเรียกร้องให้ทำอย่างนี้ขยายจนถึง ม.๔ - ม.๖ ด้วย”

“ส่วนสายสามัญก็ไม่ได้ด้อยลง เพราะไม่ได้ลดคาบการเรียน แต่มีคาบเรียนด้านกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนลดลงเล็กน้อย เช่น วิชาพลศึกษา ศิลปะ โดยรวมเด็กจะเพิ่มการเรียนอีก ๑ คาบเรียนจาก ๕ คาบ เป็น ๖ คาบต่อวัน ซึ่งได้ลดความซ้ำซ้อนที่จะต้องเรียนกีรออาตี และตาดีกาลงได้ เด็กขยันมาโรงเรียนมากขึ้น

ผู้ปกครองก็ชอบที่มีพ่อกุอื่นเป็นภาคบังคับอยู่ในตัว”

“ส่วนเรื่องความมั่นคงก็คงน่าจะดีขึ้น ชุมชนก็รักโรงเรียน เพราะเป็นที่สอนศาสนาพ่อกุอื่นให้ลูกหลาน เด็กๆ ได้เติบโตอยู่ ภายใต้การดูแลและจัดการศึกษาของชุมชน ของพ่อแม่ผู้ปกครองเอง ผมว่าเรื่องการศึกษานี้เป็นหัวใจสำคัญ หากจัดการได้ดีเชื่อว่าหลายอย่างจะดีขึ้น”

สำหรับผู้ให้การเรียนนั้น การบูรณาการเป็นไปทั้งในระดับผู้สอนและผู้จัดการเรียนการสอน กล่าวคือ ขณะที่ครูเป็นผู้รับผิดชอบการเรียนการสอนรายวิชาสามัญ อุตสาหกรรมหรือวิทยากรพิเศษ สอนศาสนาของชุมชนเป็นผู้สอนรายวิชาด้านศาสนาและคุณธรรมร่วมในสถานศึกษาด้วยกัน ในขณะที่การเรียนการสอนทั้งโรงเรียนบ้านจะนะและที่ชุมชนดารุลนาอีมก็ได้ประสานอำนวยความสะดวกการเรียนการสอนของหลักสูตรร่วมกัน

ส่วนชุมชน ครอบครัว ผู้ปกครองนั้น นอกจากในฐานะผู้ปกครอง ผู้ร่วมประเมินผลการศึกษาของลูกหลานแล้ว ยังมีส่วนร่วมรับรู้ ร่วมกำหนด ร่วมจัดการกระบวนการเรียนการสอน และรับผิดชอบในโรงเรียนด้วย

ตารางแสดงโครงสร้างหลักสูตรบูรณาการ
ของโรงเรียนบ้านจะแนะ และชุมชนดารุลนาอิม
อำเภอจะแนะ จังหวัดนราธิวาส

กลุ่มสาระ การเรียนรู้	สัดส่วนเวลาเรียน											
	ระดับประถมศึกษา								ระดับมัธยมศึกษา			
	ช่วงชั้นที่ ๑ (ป. ๑-๒)				ช่วงชั้นที่ ๒ (ป. ๔-๖)				ช่วงชั้นที่ ๓ (ม. ๑-๓)			
	ป.๑	ป.๒	ป.๓	รวม	ป.๔	ป.๕	ป.๖	รวม	ม.๑	ม.๒	ม.๓	รวม
สายสามัญ												
๑.ภาษาไทย	๒๐๐	๒๐๐	๒๐๐	๖๐๐	๒๐๐	๒๐๐	๒๐๐	๖๐๐	๑๖๐	๑๖๐	๑๖๐	๔๘๐
๒.คณิตศาสตร์	๒๐๐	๒๐๐	๒๐๐	๖๐๐	๑๖๐	๑๖๐	๑๖๐	๔๘๐	๑๖๐	๑๖๐	๑๖๐	๔๘๐
๓.วิทยาศาสตร์	๘๐	๘๐	๘๐	๒๔๐	๑๒๐	๑๒๐	๑๒๐	๓๖๐	๑๒๐	๑๒๐	๑๒๐	๓๖๐
๔.สังคมศึกษา วัฒนธรรม	๔๐	๔๐	๔๐	๑๒๐	๘๐	๘๐	๘๐	๒๔๐	๘๐	๘๐	๘๐	๒๔๐
๕.สุขศึกษา พลศึกษา	๔๐	๔๐	๔๐	๑๒๐	๘๐	๘๐	๘๐	๒๔๐	๘๐	๘๐	๘๐	๒๔๐
๖.ศิลปะ	๔๐	๔๐	๔๐	๑๒๐	๔๐	๔๐	๔๐	๑๒๐	๔๐	๔๐	๔๐	๑๒๐
๗.การงานอาชีพ และเทคโนโลยี	๔๐	๔๐	๔๐	๑๒๐	๘๐	๘๐	๘๐	๒๔๐	๘๐	๘๐	๘๐	๒๔๐
๘.ภาษาต่างประเทศ	๘๐	๘๐	๘๐	๒๔๐	๑๖๐	๑๖๐	๑๖๐	๔๘๐	๑๖๐	๑๖๐	๑๖๐	๔๘๐
๙.กิจกรรมพัฒนา ผู้เรียน	๘๐	๘๐	๘๐	๒๔๐	๘๐	๘๐	๘๐	๒๔๐	๑๒๐	๑๒๐	๑๒๐	๓๖๐

กลุ่มสาระ การเรียนรู้	สัดส่วนเวลาเรียน											
	ระดับประถมศึกษา								ระดับมัธยมศึกษา			
	ช่วงชั้นที่ ๑ (ป. ๑-๒)				ช่วงชั้นที่ ๒ (ป. ๔-๖)				ช่วงชั้นที่ ๓ (ม. ๑-๓)			
	ป.๑	ป.๒	ป.๓	รวม	ป.๔	ป.๕	ป.๖	รวม	ม.๑	ม.๒	ม.๓	รวม
ศาสนศึกษาบูรณาการ												
๑.อัล-กุรอาน	๑๒๐	๑๒๐	๑๒๐	๓๖๐	๑๐๐	๑๐๐	๑๐๐	๓๐๐	๑๐๐	๑๐๐	๑๐๐	๓๐๐
๒.อัล-ฮะดีษ	-	-	-	-	๒๐	๒๐	๒๐	๖๐	๒๐	๒๐	๒๐	๖๐
๓.ศาสนบัญญัติ	๔๐	๔๐	๔๐	๑๒๐	๔๐	๔๐	๔๐	๑๒๐	๔๐	๔๐	๔๐	๑๒๐
๔.หลักการ ศรัทธา	๔๐	๔๐	๔๐	๑๒๐	๔๐	๔๐	๔๐	๑๒๐	๔๐	๔๐	๔๐	๑๒๐
๕.ศาสนประวัติ	๔๐	๔๐	๔๐	๑๒๐	๔๐	๔๐	๔๐	๑๒๐	๔๐	๔๐	๔๐	๑๒๐
๖.จริยธรรม	๔๐	๔๐	๔๐	๑๒๐	๔๐	๔๐	๔๐	๑๒๐	๔๐	๔๐	๔๐	๑๒๐
๗.ภาษาอาหรับ	๒๐	๒๐	๒๐	๖๐	๔๐	๔๐	๔๐	๑๒๐	๔๐	๔๐	๔๐	๑๒๐
๘.ภาษามลายู	๑๐๐	๑๐๐	๑๐๐	๓๐๐	๘๐	๘๐	๘๐	๒๔๐	๘๐	๘๐	๘๐	๒๔๐
รวม	๑,๒๐๐	๑,๒๐๐	๑,๒๐๐	๓,๖๐๐	๑,๔๐๐	๑,๔๐๐	๑,๔๐๐	๔,๒๐๐	๑,๔๐๐	๑,๔๐๐	๑,๔๐๐	๔,๒๐๐

บรรยายภาคห้องเรียนวิถีอิสลาม...บ่มเพาะกล้าคุณธรรม

การจัดตกแต่งห้องเรียนตามกระบวนการเรียนการสอน นั้นมีหลากหลายมิติโดยมีห้องเรียนขนาดปกติอาคารเรียน คอนกรีตเสริมเหล็กชั้นเดียว โดยได้รับการสนับสนุนจากองค์การบริหารส่วนตำบลจะแนะ จัดทำสื่อการเรียนการสอนทั้งศาสนา และสามัญผสมผสานกันเป็นไปตามเนื้อหาของหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน และหลักสูตรศาสนาที่ชุมชนคิดขึ้น รูปแบบการเรียนการสอนนั้นบูรณาการทั้งเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการนำศาสนามาเป็นตัวกระตุ้นให้เกิดความสนใจ มีการเปรียบเทียบความสอดคล้องของเนื้อหาวิชา ที่สำคัญเพื่อให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตจริงในชุมชน

กิจกรรมการเรียนการสอนด้านภาษา ใช้ภาษาไทย ภาษา ยาวี ภาษาอาหรับ และภาษาอังกฤษ ตามความเหมาะสมของ เนื้อหาวิชา โดยใช้ภาษาไทยเป็นภาษาหลัก เช่น กิจกรรมเสริม ด้านภาษา ตอนเช้าหลังร้องเพลงชาติเสร็จ มีกิจกรรม กล่าวคำ ปฏิญาณตน, ขอพร, คำศัพท์วันละ ๑ คำ (ทั้ง ๔ ภาษา คือ มลายู ไทย อาหรับ และภาษาอังกฤษ) โดยใช้เทคนิคให้รุ่นพี่กล่าวนำที่ หน้าเสาธง ตัวอย่าง e-l-e-p-h-a-n-t ภาษาอังกฤษ แปลว่า ช้าง ภาษา อาหรับ ฟี-ลน เมื่อรุ่นพี่กล่าวนำเสร็จ ชี้ไปยังรุ่นน้องให้กล่าวนำต่อๆ ไป วันละ ๖ - ๗ คน ทำให้เด็กเกิดการเรียนรู้ด้านภาษาได้อย่าง ต่อเนื่อง และเป็นการฝึกความกล้าแสดงออกในสิ่งที่ถูกต้อง ปรากฏว่าเด็กๆ เหล่านั้นมีความกล้าแสดงออก ด้านภาษาไทยมีความ ชัดเจนมากขึ้น และที่สำคัญเกิดความสนใจ (ตามหลักจิตวิทยา

ความสนใจของเด็กอายุ ๗ - ๑๐ ปี มีความสนใจแค่ ๒๐ นาที) ดังนั้นเทคนิคและวิธีการสามารถดึงดูดความสนใจของเด็กได้เป็นอย่างดี

กระบวนการเรียนการสอนในห้องเรียน ใช้กระบวนการบูรณาการ คือ สลับรายวิชาที่มีความเกี่ยวเนื่อง เช่น วิชาด้านภาษา ครูทำหน้าที่การสอน ๒ คน ด้านศีลธรรม คุณธรรม จริยธรรม ความสำนึกในความรักชาติบ้านเมืองหรือหน้าที่พลเมือง ดำเนินการเรียนการสอนเป็นทีมทั้งสามัญและศาสนา ที่สำคัญรายวิชาที่ขัดกับหลักศาสนา เป็นต้นว่า รายวิชาวิทยาศาสตร์ที่มีทฤษฎีที่ขัดแย้งกับบทบัญญัติทางศาสนา เช่น การเกิดของมนุษย์มีการพัฒนาการมาจากลิง ทุกสรรพสิ่งต้องมีผู้สร้าง ฯลฯ ต้องมีการกล่าวถึงและอ้างอิงตามหลักการอัล-กุรอานโดยให้ใช้พื้นฐาน ๓ มิติ ได้แก่ ฮับลุน มินันลอฮฺ คือ มิติด้านความสัมพันธ์ที่ตีระหว่างมนุษย์กับพระเจ้า (อัลลอฮฺ) ด้านการศรัทธา ฮับลุน มินันอาลามีน คือ มิติด้านความสัมพันธ์ที่ตีระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม และ ฮับลุน มินันนัช คือ มิติด้านความสัมพันธ์ที่ดีของมนุษย์กับมนุษย์

สำหรับหลักสูตรทางศาสนาที่บูรณาการกับสามัญ ทางชุมชนได้ร่วมกันคิดออกแบบเอง พิมพ์เอง และใช้เอง มีกระบวนการประเมินสม่ำเสมอ เพื่อหาข้อบกพร่อง การปรับปรุงพัฒนาตลอดทั้งปี นำไปสู่การแก้ไขในส่วนที่บกพร่อง ซึ่งเป็นลักษณะการพึ่งตนเอง เช่น หนังสืออิสลามศึกษาเบื้องต้น สำหรับชั้นประถมศึกษาปีที่ ๑ - ๓ เนื้อหาวิชาประกอบด้วย หลักการศรัทธา

หลักการปฏิบัติ มารยาท และดูอา ศาสนประวัติ โดยใช้ภาษาไทย ยาวีและอาหรับ (อัล-กุรอาน) หนังสือแบบฝึกเสริมทักษะการ เขียนภาษายาวี อักษรยาวี และรุมี ฯลฯ

ขยายผลสู่ชุมชนอื่น

การนำเรื่องการศึกษาบูรณาการไปใช้กับชุมชนอื่น จะใช้ บรรทัดฐานเดียวกันกับของชุมชนดารุลนาอีม และโรงเรียนบ้าน จะแนะซึ่งจะต้องจัดกระบวนการสร้างความเข้าใจระดับผู้นำชุมชน (ผู้นำศาสนา ผู้นำอบต. ผู้นำหมู่บ้าน และผู้รู้) ตลอดจนเจ้าหน้าที่ใน ชุมชนให้เข้าใจในแนวทาง วิธีการ และสร้างความเข้าใจกับพี่น้อง ชาวศาสนิกอื่นๆ (ถ้ามี) สร้างความเข้าใจกับส่วนที่เกี่ยวข้องกับ การศึกษา เช่น คณะกรรมการศึกษาโรงเรียนสามัญ ผู้บริหาร โรงเรียน ครูศาสนาวิทยากร ครูฝ่ายสามัญ ศึกษาดูงานเพื่อเพิ่ม ประสิทธิภาพให้เกิดความชัดเจนในแนวทางการดำเนินการ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องของหลักสูตรศาสนาและการบริหารจัดการ ขณะนี้ทางสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาและจังหวัดนราธิวาสได้ เห็นและให้ความสำคัญ โดยการขยายให้จัดการศึกษานำร่องไป แล้ว ๑๐๐ โรงเรียน ใน ๗ เขตพื้นที่การศึกษา บัตตานี ยะลา นราธิวาส และสงขลา มีคณะครู ผู้บริหารโรงเรียน และกลุ่มบุคคลอื่นๆ ที่ สนใจมาศึกษาดูงาน ทั้งที่โรงเรียนบ้านจะแนะ และที่ชุมชน ดารุลนาอีม เป็นจำนวนมาก

ทางจังหวัดนราธิวาสได้จัดงบประมาณมาสมทบตอบแทน อูस्ताซ ช่วยสอนคนละ ๔,๕๐๐ บาทต่อเดือน แต่หัวใจสำคัญ อยู่ที่ชุมชนเอง ที่มีทั้งคนนำ คนทำ คนช่วยทำ และผู้ปกครองก็ สนับสนุนให้เด็กมาเรียน ที่สำเร็จได้ก็เพราะปีะดอกับหมอและ กรรมการอิสลามเอาจริงเอาจัง มีอูस्ताซมาช่วยสอนโดยเริ่มจาก ชาวบ้านกลุ่มแรกที่ดาร์ลุนาอิม ที่อยู่บริเวณรอบๆ บ้านของปีะดอ ได้ตกลงให้ลูกๆ เข้าเรียนในหลักสูตรนาร์องนี้ มิเช่นนั้นไม่มีทาง เป็นไปได้

การบูรณาการกับชุมชนและในตัวเด็กนักเรียนของ กระบวนการหลักสูตรนี้ น่าจะนับเป็นปัจจัยสำคัญของความสำเร็จข้างต้น กล่าวคือ การให้น้ำหนักและคุณค่าของเด็ก ทั้งด้านการให้ความรู้และศีลธรรมจรรยา มารยาทไปด้วยกัน บนฐานความต้องการของผู้ปกครองและชุมชน โดยมีชุมชน เป็นกลไกหลักในการจัดการต่างๆ ดังเช่นในส่วนของจัดการ ชุมชนเป็นผู้รับธุระหลักสูตรนี้แทบทั้งสิ้น โดยขณะนี้ที่ชุมชน ดาร์ลุนาอิม มีนักเรียนรวม ๔๐๐ กว่าคน โดยมีคณะครู อูस्ताซ ๑๕ คน ช่วยกันสอน และผู้ปกครองร่วมสมทบครอบครัวละ ๑๒๐ บาทต่อเดือน โดยทางฝ่ายจัดการขอหักค่าไฟฟ้า ๑๐ บาท อีก ๑๑๐ บาท มอบแก่ครูคนละประมาณ ๑,๒๐๐ บาท/เดือน นอกจากนั้น ก็จัดหาสมทบตามจังหวัดต่างๆ เช่น อบต. สมทบปีละ ๑๐,๐๐๐ บาท สำหรับจัดหาอุปกรณ์การเรียนการสอนต่างๆ กับบางคนมา เยี่ยมก็บริจาคเล็กๆ น้อยๆ จากชะกาตประจำปีมาสมทบบ้างแต่ ไม่มากนัก

การขยายสู่การศึกษาบูรณาการสามัญและศาสนาของชุมชนดารุลนาอีมและโรงเรียนบ้านจะแนะนั้นนับเป็นสิ่งสำคัญ เนื่องจากที่ผ่านมายังไม่มีความลงตัว จนเกิดความสับสน เข้าใจคลาดเคลื่อน และเป็นปัญหาอยู่เรื่อยๆ ในขณะที่ระบบการศึกษาของรัฐก็มุ่งสอนแต่วิชาความรู้เพื่อการประกอบอาชีพการงาน โดยชุมชนมุสลิมนั้นมุ่งการศึกษาให้เป็นคนดีมีคุณธรรม จริยธรรม เป็นบ่าวที่ได้รับความปลอดภัยพร้อมทั้งเป็นคนดีของครอบครัวและสังคม

อุปสรรคนานา

กับการจัดการศึกษาบูรณาการ

ปัญหาที่พบจากการดำเนินการในลักษณะดังกล่าว คือ ความเสี่ยสละของบุคลากรทางการศึกษาเป็นการเพิ่มภาระหน้าที่เวลา สถานที่ การยอมรับจากหน่วยงานทางการศึกษาโดยเฉพาะผู้บริหารโรงเรียนตลอดจนเขตพื้นที่การศึกษา เงินงบประมาณการดำเนินการในเรื่องสื่อ ตำราเรียน ค่าตอบแทน ผู้นำชาติจิตสำนึก และความแตกต่างของปัจจัยที่เอื้อให้เกิดขึ้นของแต่ละชุมชน

ที่ชุมชนดารุลนาอีม มีผู้นำที่ให้ความสำคัญในการศึกษามาก่อน โดยเริ่มจัดกิจกรรมทางการศึกษามาแล้ว เช่น กิจกรรมการเรียนการสอนอัล-กุรอาน ซึ่งเป็นแนวทางและจุดประกายให้กับชุมชน อีกทั้งชุมชนมีความเชื่อถือและเชื่อใจ ชุมชนมีความพร้อมในด้านต่างๆ เช่น มีจิตสาธารณะ มีวิสัยทัศน์ และมีผู้นำที่

มีความกระตือรือร้นในการจัดการศึกษา ต่อสภาพสิ่งแวดล้อม
ของชุมชน องค์กรภาคต่างๆ ให้การสนับสนุน เช่น ภาครัฐ ภาค
เอกชน ภาคประชาชน

ข้อควรพิจารณา และข้อเสนอแนะ

ด้วยสภาพบริบทของชุมชนที่แตกต่างกันในการจัดการ
ศึกษาลักษณะดังกล่าวข้างต้น อาจจะมีปัญหาที่ไม่อาจจะรู้ได้
ด้วยรายละเอียดการจัดการเรียนการสอนที่มีอยู่แล้ว เช่น โรงเรียน
ตาดีกาต้องทำความเข้าใจรายละเอียดในการดำเนินการทุกขั้นตอน
ถ้าหากจะมีการดำเนินการในรูปแบบดังกล่าว ควรมาจากความ
ต้องการของชุมชนอย่างแท้จริง ที่ไม่ใช่ประสงค์สิ่งใดสิ่งหนึ่ง เช่น
ถ้าระบบราชการ หวังถึงผลงานและงบประมาณที่จะตามมา แต่
ถ้าชุมชนดำเนินการโดยไม่ได้หวังถึงสิ่งนั้นแล้วเกิดความล้มเหลว
ชุมชนเกิดความพอใจ นั่นคือสิ่งที่ปรารถนา และที่สำคัญได้
ปฏิบัติตามบทบัญญัติของอัลลอฮ์อย่างสมบูรณ์ในฐานะเป็นมุสลิม
ระบบจัดการเรียนการสอนเรื่องหลักสูตรทางศาสนาที่ชุมชนจัดขึ้น
ต้องสามารถต่อและเชื่อมโยงกับสถาบันการศึกษาในระดับสูงขึ้น
พยายามสร้างให้เป็นเอกภาพของบุคลากรทางการศึกษาระบบ
บูรณาการสามัญศาสนาในโรงเรียนประถมศึกษาคงจะจัดตั้ง
หน่วยงานดูแลเฉพาะ เช่น ฝ่ายส่งเสริมการศึกษา และความ
พร้อมของบุคลากร

เรียนอัล-กูรออ่านสร้างสุข ที่ชุมชนกาเม็ง

“ชุมชนกาเม็ง” ตั้งอยู่หมู่ที่ ๑ ตำบลอาซ่อง อำเภอรามัน จังหวัดยะลา มีประชากรจำนวน ๑๘๐ หลังคาเรือน จำนวน ๙๑๗ คน ชาย ๔๔๑ คน หญิง ๔๗๕ คน

สภาพเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม ผู้คนส่วนใหญ่ ประกอบอาชีพทางการเกษตรโดยพื้นที่ทางการเกษตร ๔,๓๔๒ ไร่ เช่น ทำสวนยางพารา สวนผลไม้ ในอดีตลักษณะการดำเนินชีวิตจะอยู่บนพื้นฐานเศรษฐกิจการเกษตรแบบผสมผสาน คือ ลักษณะ “สวนดูขง” เป็นสวนที่มีต้นไม้หลากหลายชนิดทั้งที่ขึ้นเองตามธรรมชาติ และจากการปลูกพืชเพิ่มเติมซ่อมแซมของเจ้าของสวน มีพืชผสมผสานหลากหลายชนิดทั้งต้นเล็กใหญ่ ในหนึ่งแปลงมีประมาณ ๑๐-๒๐ ไร่ ประกอบด้วย สวนไม้ผล ทุเรียนพื้นเมือง ลางสาด ลองกอง ลูกลูกเงาะ มังคุด ละไม ฯลฯ พืชสมุนไพร พืชตระกูลถั่ว ซึ่งบ่งบอกถึงความอุดมสมบูรณ์ของดินและเป็นที่พักอาศัยของสัตว์ป่า เห็นได้จากอายุของต้นไม้ที่มีอายุเก่า

แก่ถึง ๑๐๐ ปีขึ้นไป นอกจากนั้นเป็นพื้นที่ราบ พื้นที่นา ซึ่งตรงกับคำพูดในอดีตที่ว่าในน้ำมีปลาในนามีข้าว

ทุนทางสังคม ได้แก่ มัสยิด สุเหร่า สถานีอนามัย บัณฑิตวิทยาลัย โรงเรียนบ้านกาเม็ง ส่วนด้านทรัพยากรธรรมชาติ เป็นพื้นดินเป็นสวนดง (พืชผสมผสาน) ที่ราชพัสดุ ทุ่งหญ้าขนาดใหญ่ บึงโต๊ะแนแไวใช้เป็นพื้นที่สำหรับทำนาและเป็นที่เลี้ยงสัตว์ มีแหล่งน้ำธรรมชาติไหลตลอดทั้งปี ภูเขาโต๊ะ หรือที่ชาวบ้านเรียกว่า “วังปลา” มีความลึกมาก ซึ่งเป็นแหล่งปลาน้ำจืดมากมายหลายชนิด ชุมชนได้ร่วมกันอนุรักษ์ไม่อนุญาตจับปลา กับเครื่องมือประเภทอื่นๆ นอกจากใช้เบ็ดตก มีเนื้อที่ประมาณ ๗,๐๐๐ ตารางเมตร ซึ่งพื้นที่บริเวณนี้เป็นของโต๊ะกอเม็ง ปัจจุบันนี้ตกเป็นทรัพย์สินของครอบครัวตระกูล ดอรอนิง แบรอสะนิง อดีตเป็นผู้ใหญ่บ้านเมื่อประมาณ ๑๔๙ ปีที่ผ่านมา

ความเป็นมาของชุมชนกาเม็ง

จากการสอบถามและพูดคุยกับผู้อาวุโสหลายๆ ท่านในชุมชน เล่าให้ฟังว่า บ้านกาเม็ง เดิมชื่อ “กิมบัง” ซึ่งแปลว่า เบ่งบาน คือ การเบ่งบานของดอกไม้ โดยในอดีตชุมชนแห่งนี้ มีพันธุ์ไม้ดอกไม้ประดับหลากหลายชนิด อาทิเช่น ดอกชบา ดอกจำปา ดอกจำปี ดอกกระดังงา ดอกพิกุลทอง ดอกมะลิ เป็นต้น ซึ่งได้เบ่งบานในยามเช้าและตามฤดูกาลธรรมชาติทำให้มีกลิ่นหอม

ในระยะหลังๆ ได้เพี้ยนจากคำว่า “กิมบัง” ตามภาษาไทยและภาษาพื้นเมืองยังติดปากเรียกว่าบ้านกาเม็ง จนถึงปัจจุบัน

แต่ผู้คนโดยทั่วไปเข้าใจว่า กาเม็งนั้นเป็นชื่อสัตว์เลี้ยงที่นิยมของมุสลิม คือ แพะ เป็นเรื่องที่เหนือความคาดหมายของผู้คนโดยทั่วไป มีประวัติจากการบอกเล่าของผู้อาวุโสในชุมชน โดยเล่าให้ฟังว่า ชุมชนบ้านกาเม็งนั้นอยู่ในเขตการปกครองของเมืองรามันในอดีต เมื่อปี ๒๓๕๓ หรือ ๑๙๖ ปีมาแล้ว โดยมีต่วนโตะนิ โตะและห์ เป็นวงศ์ญาติห่างๆ ของเจ้าพระยาตานี และได้ให้ความไว้วางใจจึงได้แต่งตั้งจากเจ้าเมืองปาตานีให้เป็นเจ้าเมืองรามัน และมีช่วงหนึ่งได้เกิดแข็งข้อกับเจ้าเมืองปาตานี โดยตั้งตัวเองเป็นเจ้าเมืองรามันที่ไม่ขึ้นกับเจ้าพระยาตานี ทางฝ่ายเจ้าพระยาตานี เห็นท่าไม่ดีก็ได้ส่งทหารเข้ามาปราบปรามหลายครั้งหลายคราแต่ไม่สำเร็จ เพราะเจ้าเมืองรามันได้ระดมกองกำลังเพื่อเตรียมความพร้อมจากการบุกรุกหรือรุกรานจากเจ้าพระยาตานี ซึ่งเหตุการณ์ดังกล่าวนั้นทำให้มีการสู้รบกันมา และมีการปะทะกับกำลังทหารทั้งสองฝ่ายบ่อยครั้ง จนทำให้เกิดการสูญเสียทั้งสองฝ่าย เรียกว่า “ศึกช้าง ศึกม้า” ที่มีการเล่าขานกันมาจนถึงปัจจุบัน

ในชุมชนกาเม็งนั้น มีกลุ่มหมู่บ้านหนึ่งที่ชื่อว่า “บ้านบาโงจือปากอ หรือโคกจำปา” จนกระทั่งมีเหตุการณ์หนึ่งเจ้าเมืองรามันได้แจ้งให้ทราบว่าครอบครัวของ “โตะกือแม็ง” ได้รับการแต่งตั้งให้เป็นผู้ดูแลบ้านบาโงจือปากอมาก่อนนั้น ได้แต่งตั้งและเลื่อนยศให้เป็นหัวหน้าหมู่บ้านบาโงจือปากอ เพราะเป็นพื้นที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์ มีดอกไม้ธูปเทียน และที่สำคัญน้ำไม่ท่วม

จากการบอกเล่าต่อกันมาประวัติของ โตะกือแม็ง นั้นว่าเป็นสตรีที่ความเฉลียวฉลาด มีมนุษยสัมพันธ์ดี พุดจาสุภาพ อ่อนโยน สวยงาม มีผมหยักโคก มีความสามารถในการใช้อาวุธ

และทางไสยศาสตร์ ต่อมาได้ย้ายถิ่นฐานจากบ้านบาโจจือปากอ มาอาศัยที่บริเวณริมแม่น้ำสายบุรีซึ่งเป็นเขตป่าสวนดูซง เพราะ ได้มองเห็นเรื่องแหล่งทำมาหากินและมีแหล่งน้ำธรรมชาติ มีความ สะดวกในการทำมาหากิน และได้มีการจัดการปลูกป่าลักษณะ สวนดูซงขึ้น เป็นพื้นที่นากว้างใหญ่ไพศาล ปัจจุบันได้กลายเป็น สวนยางพารา

จากการเล่าลือกันว่า โຕ๊ะแนแฉ เป็นหมอบประจำข้างสมัย ยกรุงศรีอยุธยาที่ตามหาข้างเผือกได้เสียชีวิตที่หมู่บ้านบาโจจือปากอ บ้านกาแม็ง โดยศพของท่านได้ฝังไว้บริเวณริมบึงโຕ๊ะแนแฉ ซึ่งได้ มีการเรียกบึงนี้ว่า บึงโຕ๊ะแนแฉ จนถึงปัจจุบัน

บ้านกือแม็ง หรือ บ้านกาแม็ง เป็นชุมชนขนาดใหญ่ที่มีความผูกพันกับเจ้าเมืองโกตาบารูหรือเจ้าเมืองรามัน โดย ประเพณีที่สืบทอดกันในด้านวัฒนธรรม เช่น รำซีละ (ปัญจซีละ) แข่งว้าว แข่งเรือ วัวชน ไก่ชน ซึ่งเจ้าเมืองรามันชื่อว่า **ต่วนลือเบะห์** ลงวายา (รายอมุดอ) เคยถูกทางการกรุงเทพจับกุมตัวเพื่อเป็น ตัวประกันมิให้เจ้าเมืองรามันคนก่อนคิดการกบฏ หากคิดการกบฏ ต่วนลือเบะห์จะถูกประหารชีวิตทันที และได้มีการปล่อยตัวเป็น อิสระในที่สุด ต่วนลือเบะห์ เคยมาพักอาศัยที่บ้านกือแม็ง เพราะ ได้มีคนรับใช้หลายครอบครัว เช่น ครอบครัวโຕ๊ะเมาะนิ ซึ่งทำ หน้าที่ดูแลเรื่องอาหารการกิน และครอบครัวแซทำหน้าที่ดูแล เรื่องช้าง ม้า ครอบครัวโຕ๊ะลูทำหน้าที่ดูแลเรื่องไก่ป่า (ปัจจุบัน อาศัยบริเวณริมลูโบ๊ะสะโตจนถึงปัจจุบัน) ครอบครัวโຕ๊ะมัส ทำ หน้าที่ดูแลเครื่องประดับทอง ครอบครัวแซเยะและแซโอะ ทำ

หน้าที่ดูแลการเล่นมหรสพ อาทิ ซี่ละ ครอบคร้วตระกูล จะมุดอกทำหน้าที่ดูแลเรื่องมโหรีสพ อาทิ “มะโยง” ซึ่งญาติพี่น้องที่สืบเชื้อสายตระกูลกลุ่มบุคคลดังกล่าวนั้นยังมีอยู่และอาศัยในบริเวณชุมชนแห่งนี้ ซึ่งเป็นชุมชนที่มีเชื้อสายมลายู และมีความสัมพันธ์กับประเทศมาเลเซีย เช่น รัฐกลันตัน รัฐเคดาห์

ในพื้นที่บ้านกาเม็งมีเหตุการณ์หนึ่งเกิดขึ้น ซึ่งชาวบ้านได้เล่าสู่กันฟังเป็นประจำ เพราะเป็นเหตุการณ์การต่อสู้ระหว่างรัฐกับชาวบ้านกรณีการบุกรุกที่ดินของรัฐ เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๐๐ หรือ ๑๔๙ ปีมาแล้ว นายสุหลง บิรอสะนิง ผู้ใหญ่บ้านไม่ยินยอมมอบที่ดินให้รัฐ ทำให้เกิดมีการต่อต้านรัฐขึ้น โดยมีชาวบ้านรวมตัวเพื่อป้องกันตนเองโดยตัดโค่นต้นไม้ นำไม้ไผ่มาปักเป็นกับดักที่กลางทุ่งนา เพื่อป้องกันไม่ให้เครื่องบินลงจอด ซึ่งเหตุการณ์ดังกล่าวนี้ ทำให้นายอำเภोजेरวิญ โกตาบารู ทราบเรื่องจึงส่งตัวแทนไปเจรจากับผู้ใหญ่บ้านและกลุ่มชาวบ้าน โดยตัวแทนนายอำเภอ คือ นายวาและ (ไม่ทราบนามสกุล) ให้ไปเจรจากับผู้ใหญ่บ้านสุหลง ให้ออกจากการเป็นผู้ใหญ่บ้านเสีย และให้มอบที่ดินดังกล่าวคืนให้กับรัฐ ในขณะที่ตัวแทนนายอำเภोजेरวิญไปเจรจากันนั้น ผู้ใหญ่บ้านสุหลงกำลังเก็บน้ำตาลหวานอยู่บนต้นตาลโตนด เพื่อจะไปแปรรูปเป็นน้ำตาลแวน เมื่อผู้ใหญ่ลงมาพูดคุยกับตัวแทนนายอำเภอ ผู้ใหญ่บ้านเห็นท่าไม่ดีจึงลาออกจากผู้ใหญ่บ้านทันที พร้อมกับได้มอบที่ดินให้ ซึ่งที่ดินดังกล่าวนี้ได้กลายเป็นที่ดินราชพัสดุจนถึงปัจจุบันนี้

เรื่องศาสนาอิสลามของชุมชนชาวกาเม็งในอดีตนั้น ยังไม่ได้รับเผยแพร่กว้างขวางนัก ทำให้ชุมชนไม่เคร่งในศาสนาอิสลามหรือศาสนาอิสลามอาจจะยังไม่ถึง ดังนั้น ชุมชนแห่งนี้ยังมีความเชื่อตามตายายบรรพบุรุษ ซึ่งมีความเชื่อในเรื่องไสยศาสตร์ มีการละเล่นมหรสพ ฯลฯ และเชื่อว่าชุมชนชาวบ้านกาเม็งมีความรู้ด้านศาสนาอิสลามน้อยหรืออาจจะไม่รู้เลยก็ได้ จากการบอกเล่าว่าเป็นคนมลายูชวา มลายูฮินดู มีการนับถือบรรพบุรุษ ความเชื่อเรื่องภูตผี วิญญาณ ดังจะเห็นในเรื่องวัฒนธรรมเก่า เช่น มะโย่ง ตีอริ โรงครู เป็นต้น

รายชื่อผู้ใหญ่บ้าน ตั้งแต่ ๑๔๙ ปีมาจนถึงปัจจุบัน (ปี พ.ศ. ๒๕๔๙) ได้แก่ นายสุหลง บิรอสะนิง นายโต๊ะปอ นามเม นายเลาะแม มิมอง นายซ้อบุลา หมิดอลาะ นายเจ๊ะส้อนิก บิรอสะนิง นายวาเลาะ ดาระฟูฟี นายมาโนต อาตา

กิจกรรมพัฒนาชุมชนเป็นสุขเสริมทัพ...

เกิดการเปลี่ยนแปลง

โครงการพัฒนาชุมชนเป็นสุขที่ภาคใต้หรือที่พวกเรารู้จัก คำว่า “ ดับบ้านดับเมือง ” ร่วมหนุนเสริมชุมชนแห่งนี้ โดยมีผู้นำชุมชนมีนามว่า “ อาจารย์อาแซ มะเระ ” ซึ่งเป็นคณะทำงานเครือข่ายชุมชนมุสลิมและที่สำคัญบุรุษผู้นี้เป็นลูกหลานต้นตระกูลดั้งเดิมของชุมชนที่ชื่อว่า “ กีมบัง ” หรือ “ กาเม็ง ” โดยมีพฤติกรรมที่น่าเคารพ มีความสงบเยือกเย็น มีเหตุผล ตรงไปตรงมา เป็นตัวจักรกลในการขับเคลื่อนชุมชน ไปสู่ที่ทิศทางที่วางไว้ และ

เข้ามาหนุนเสริมเติมเต็มส่วนที่ขาดหาย โดยดำเนินการร่วมกับชุมชน ซึ่งใช้กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน เช่น การจัดเวทีประชุม แสดงความคิดเห็น ประชุมร่วมกับเหล่าบรรดาผู้นำชุมชน ฝ่ายศาสนา ฝ่ายทางการ ฝ่ายการเมือง และฝ่ายผู้นำตามธรรมชาติ โดยใช้เป็นศูนย์กลางมัสยิดประจำชุมชนเป็นสถานที่ในการประชุมพบปะ เพื่อที่จะหาข้อสรุปในเรื่องความต้องการให้เกิดในชุมชน ซึ่งเกิดกิจกรรมมากมาย เช่น กิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้กิตาบในมัสยิด “กิจกรรมส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมประจำเดือน กิจกรรมพัฒนาการอ่านกุรอานสำหรับเด็ก ส่งเสริมการปลูกผักสวนครัวปลอดสารพิษ กิจกรรมเข้าค่ายฟิรฎูฮินห่างไกลยาเสพติด” เป็นต้น

กิจกรรมที่ได้กล่าวมานั้น เกิดจากความต้องการของชุมชนโดยผ่านกระบวนการจัดเวทีปรึกษาหารือกับแกนนำในชุมชนหรือกระบวนการชูรอ ที่เป็นความใฝ่ฝันให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในทางบวก แต่เป็นที่น่าสังเกตว่าล้วนมีความต้องการให้เกิดการเปลี่ยนแปลงโดยอาศัยหลักศาสนาเป็นตัวกำหนดแนวทางหรือทิศทาง ซึ่งในแนวทางของศาสนานั้น ผู้ปกครองจำเป็นจะต้องสอนบุตร แต่ถ้าผู้ปกครองสอนไม่ได้จะต้องส่งให้ผู้ที่มีความรู้สอนให้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเรียนรู้อัล-กุรอาน

การศึกษาในชุมชนเพาะเมล็ดพันธุ์คุณธรรม

ชุมชนบ้านกาเม็งเกิดการเปลี่ยนแปลง โดยมีความสนใจในการศึกษามากขึ้น เพราะหลักการศาสนาอิสลามได้เข้าเผยแพร่อย่างรวดเร็ว ได้มีการยกคำสอนอัล-กุรอานซึ่งเป็นธรรมนูญแห่งการดำเนินชีวิตของมุสลิม บทแรกของอัล-กุรอานกล่าว “จงอ่าน” คำอ่านคำนี้จึงถือว่าให้มุสลิมจงศึกษาหาความรู้เป็นเรื่องสำคัญแห่งชีวิตทีเดียว ชาวบ้านได้ให้เหตุผลว่า “ไม่ว่าเราจะศึกษาภาคสามัญหรือศาสนาก็ตาม เราจะต้องศึกษาควบคู่กันไปทั้งสองทาง ถ้าหากเราเน้นด้านใดด้านหนึ่งเท่านั้นจะถือว่าเป็นบุคคลที่ขาดทุนของการเป็นบ่าวของอัลลอฮ์” และท่านอิหม่ามซาฟิอี (รต.) กล่าวว่า “ผู้ใดใครก็ตามที่ประสงค์จะมีชีวิตอยู่ในโลกดุนยานี้เขาก็ต้องศึกษา และถ้าผู้ใดประสงค์จะมีชีวิตอยู่ในโลกหน้าเขาก็ต้องศึกษา และถ้าผู้ใดประสงค์ทั้งสองอย่างพอ ๆ กันทั้งโลกนี้และโลกหน้าเขาก็ต้องศึกษา” ซึ่งคำกล่าวข้างต้นได้มองเห็นถึงการเปลี่ยนแปลงของโลก และเป็นการส่งเสริมให้ทุกคนศึกษาหาความรู้ทั้งสองด้านควบคู่กันไปเพื่อความสงบสุขของชีวิตในการประกอบสัมมาอาชีพ

ศาสดามูฮัมมัด กล่าวไว้ว่า “การศึกษาหาความรู้เป็นภาระหน้าที่ของมุสลิมไม่ว่าชายหรือหญิง” จากคำสอนนี้ชี้ให้เห็นว่าหน้าที่ของมุสลิมทุกคน คือ การศึกษาหาความรู้

กิจกรรมพัฒนาการอ่านอัล-กุรอาน โดยริเริ่มการฝึกอบรมเด็กและเยาวชนในชุมชนเพื่อให้เกิดการเรียนรู้อัล-กุรอานระยะเริ่มแรกจำนวน ๖๐ คน ต่อมาได้ขยายเพิ่มจำนวนขึ้นอย่างรวดเร็วเป็นจำนวน ๒๘๐ คน ดำเนินการจัดการเรียนการสอนที่มัสยิด

เพราะชุมชนเริ่มมองเห็นเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอนอัล-กุรอานขึ้น ซึ่งก่อนที่จะดำเนินการนั้น เครือข่ายร่วมกับชุมชนไปศึกษา ดูงานในพื้นที่ที่มีการจัดการเรียนการสอนที่มีระบบ คือ “ระบบอิกรอก” (จงอ่านเถิด) กลุ่มเป้าหมายเป็นเยาวชนอายุ ๔-๑๓ ปี เรียนในวันเสาร์-วันพุธ เวลา ๑๗.๓๐- ๒๑.๐๐ น. ชุมชนแห่งนี้เริ่มมีการพัฒนาการเรียนการสอนอัล-กุรอาน โดยใช้ระบบที่ให้เด็กเกิดการเรียนได้อย่างรวดเร็ว ในเบื้องต้นจะพัฒนาครูผู้สอน โดยใช้กระบวนการฝึกอบรมหลักการเรียนการสอนที่เป็นรูปแบบใหม่ๆ เช่น อิกรอก (การอ่าน) ตัดรีบุลกีรออะฮฺ (ฝึกการอ่าน) การศึกษาดูงานในพื้นที่ชุมชนอื่นๆ เพื่อพัฒนาคุณภาพของผู้สอน การพัฒนาวิธีการสอนโดยการจัดทำสื่อการเรียนการสอนให้เข้าใจแก่ผู้เรียน กระบวนการดังกล่าว ทำให้ชุมชนมีความสนใจในวิธีการจัดการเรียนการสอนที่เป็นรูปแบบใหม่ทำให้มีการส่งบุตรหลานมาเรียนเป็นจำนวนมากจนถึงปัจจุบัน

แนวทางหรือรูปแบบการเรียนการสอนอัล-กุรอานในชุมชน โดยยึดหลักการสอนที่สมบูรณ์แบบ โดยเฉพาะตามหลักอักขระของการอ่านอัล-กุรอาน อาทิเช่น มัดร็อก (ฐานที่เกิดเสียงของอักษรภาษาอาหรับทั้ง ๒๘ ตัว) ซีฟาต (คุณลักษณะของอักษรภาษาอาหรับทั้ง ๒๘ ตัว) ฮารอกาต (สระทั้งหมดมี ๑๑ สระ)

อะฮฺกาม (หรือกฎเกณฑ์ต่างๆ) ซึ่งมีเป็นจำนวนมาก เช่น กฎเกณฑ์ที่ชื่อว่า อิชฮาร คือ การอ่านออกเสียงให้ชัดที่อักษรนูนตาย เมื่อพบกับอักษรทั้ง ๖ ตัวไม่หน่วงเสียง อิกลาบ (การอ่านเปลี่ยนอักษรนูนตายให้เป็นอักษรมีมพร้อมกับหน่วงเสียงมีอยู่ ๑ ตัว) อิคฟَاه์ (การอ่านให้กลมกลืนกันในระหว่างอิชฮารกับอิมอม

พร้อมกับหนองเสียง ๑๕ ตัว) กฎเกณฑ์ในการฝึกการอ่านอัล-กุรอาน นั้น มีเป็นจำนวนมากซึ่งจะไม่กล่าวให้หมด ณ ที่นี้ เพียงแต่ยกตัวอย่างที่ชุมชนดำเนินการเท่านั้น

วิชาตัจวีด (วิชาว่าด้วยหลักอักขระการอ่านอัล-กุรอาน) เป็นวิชาแขนงหนึ่งที่มีทั้งศิลปะและศาสตร์อยู่ในตัวมันเอง โดยไม่ต้องอาศัยอะไรมาประกอบ ซึ่งเป็นวิชาที่ไม่ยาก และไม่ยาวจนเกินไป แต่ต้องอาศัยประสบการณ์ความเคยชิน ความชำนาญ และความทรงจำของผู้อ่าน แต่ถ้าผู้ใดอ่านอัล-กุรอานไม่ยึดหลักวิชาตัจวีด จะได้รับการสาปแช่ง (ละหฺนัต) เพราะอัลลอฮ์ได้กล่าวว่า ในวรรค ๔ บทอัซซุหมัล (อายะห์ที่ ๔ ซูเราะห์อัซซุหมัล) “สูเจ้าจงอ่าน ให้สวยงาม ให้ถูกต้อง (คือการอ่านให้ถูกต้องในการออกเสียง สำเนียง ฐานที่เกิดเสียงต่าง ๆ สระต่าง ๆ และตลอดจนกฎเกณฑ์ต่าง ๆ)” และท่านศาสดามุฮัมมัดยังได้กล่าวว่า “ส่วนผู้ที่อ่านอัล-กุรอาน อัล-กุรอานจะละหฺนัตเขา (คือสาปแช่งให้ห่างไกลจากเราะห์มัตหรือความผาสุก สันติสุข) ทั้งนี้ทั้งนั้นก็เนื่องจากเขาอ่านอัล-กุรอานไม่ถูกต้องหรืออ่านแล้วไม่ปฏิบัติตามบทบัญญัติที่อัล-กุรอานได้บ่งบอกไว้”

ดังนั้น ในการอ่านอัล-กุรอาน จะอ่านตามใจชอบ หรือการอ่านด้วยตัวเองไม่ได้ จำเป็นต้องมีครูอาจารย์ที่มีประสบการณ์ มีความชำนาญ เชี่ยวชาญในการอ่านมาสอนหรือผู้ที่มีความรู้ในหลักวิชาตัจวีดมาทำการสอน มาแนะนำ และให้การฝึกฝน หรือฝึกฝนจากการบันทึกเทปหรือซีดีของผู้นักอ่านชายหญิงที่เรียกว่า “กอรีหรือกอรีอะห์” ในการอ่านอัล-กุรอาน ศาสดามุฮัมมัดยังได้กล่าวอีกว่า “การอ่านอัล-กุรอาน โดยไม่มี อุสตาซ (ครูผู้สอนที่มี

ประสบการณ์ เชี่ยวชาญ ชำนาญการในการอ่านอัล-กุรอานโดยเฉพาะ) มาทำการสอนและควบคุมนั้น การอ่านอัล-กุรอานอาจจะไม่ให้คุณประโยชน์หรือคุณค่าอะไรเลยในความเป็นอยู่ของผู้นั้น และเมื่อเขาผู้นั้นถึงแก่กรรมลงไปแล้วก็อาจจะได้รับโทษทรมานไม่น้อยเลยทีเดียว” ผู้อ่านอัล-กุรอานไม่ถูกต้อง ไม่ชัดถ้อยชัดคำ ต้องได้รับบาปกรรมเพราะถือว่าเขาประมาทเลินเล่อ (ละทิ้งการอ่านตามหลักการตัจวีด) ก็เท่ากับโกหกมดเท็จต่อคำสั่งสอนโองการของอัลลอฮ์และศาสนามุฮัมมัด ซึ่งกลุ่มชนพวกนี้เมื่อคืนชีพขึ้นมาในวันกิยามัต (วันสิ้นโลก) ดวงหน้าของพวกเขาจะมีสีดำเกรียม... ดังอิหม่าม มุฮัมมัด อัลยุซรี ได้พิตวา (วินิจฉัย) ให้คำปรึกษาแนะแนวทางไว้ว่า “ถ้าบุคคลใดได้จ้างชายคนหนึ่งให้อ่านอัล-กุรอาน แล้วชายคนนั้นก็อ่านอัล-กุรอานจนจบหนึ่งจบ แต่ปรากฏว่าในการอ่านนั้นไม่ถูกต้องตามหลักการของวิชาตัจวีด ผู้นั้นก็ไม่สมควรที่จะได้รับค่าจ้างในการรับจ้างอ่านนั้น”

บรรยากาศชุมชนแห่งความสงบ... บนหน้าแผ่นดิน

อัล-กุรอาน ถือเป็นคัมภีร์ของชาวมุสลิมทุกคนทั่วโลก ที่อัลลอฮ์ประทานกับมนุษยชาติ ถือเป็นหลักคำสอนในการดำรงชีวิต ซึ่งมุสลิมนั้นมีภาระดรภาพ คือ การละหมาด ๕ เวลา จะต้องอ่านอัล-กุรอานไปชั่วชีวิต ดังนั้นจำเป็นอย่างยิ่งที่มวลมุสลิมทุกเพศทุกวัยจะต้องได้รับการฝึกฝนในการอ่านอัล-กุรอาน ให้ทั่วถึงทุกชุมชนบนหน้าแผ่นดินนี้

บรรยากาศเกิดการเปลี่ยนแปลง ในกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนแห่งนี้ หลังจากที่ “โครงการพัฒนาชุมชนเป็นสุขที่ภาคใต้” เข้ามามีส่วนร่วม คือ ในช่วงเวลา ๑๖.๐๐ น. เป็นต้นไปมีเด็กๆ จำนวนมากที่ทยอยเดินทางมายังศูนย์การเรียนรู้การสอนของชุมชนที่บริเวณมัสยิด ทั้งที่เดินเป็นกลุ่มๆ หรือคนเดียว และที่ผู้ปกครองมาส่ง อาจจะเปรียบเสมือนกับนกกระยางขาวที่กำลังบินกลับรังในยามเย็น สีขาวของตัวนกกระทบกับแสงอาทิตย์สีนวล บ่งบอกถึงความสงบ เรียบร้อย ความสมานฉันท์ ซึ่งเด็กผู้หญิงแต่งชุดสีดำ ขาว เหลือง หลากหลายสี กลุ่มผมสีดำ ขาวแดง ส่วนเด็กผู้ชายใส่เสื้อคลุมสีขาว ใส่หมวกสีขาว ทยอยเดินทางมีการหยอกล้อ มีเสียงหัวเราะใสๆ ตามประสาเด็ก สักพักหนึ่งเด็กๆ เหล่านั้นได้หายเข้าไปในบริเวณมัสยิด เริ่มมีเสียงการเรียนรู้การสอน อัล-กุรอาน ในระดับต่างๆ ขึ้น ปะปนกับเสียงใหญ่ๆ ซึ่งผู้สอนดำเนินการลักษณะเช่นนี้ตลอดที่มีการเรียนการสอน

ช่วงเวลา ๑๘.๐๐ นาฬิกาเศษๆ ของทุกๆ วัน ผู้ปกครอง ก็ได้ทยอยเดินทางเพื่อมาประกอบศาสนกิจละหมาดมักริบที่มัสยิดเช่นเดียวกันและพร้อมๆ ที่จะมารับบุตรหลานกลับบ้าน ซึ่งในขณะที่รอคอยการละหมาดนั้น ได้นั่งพูดคุยบนแคร่หน้าบ้านประมาณ ๕-๑๐ คน ได้มีการพูดคุยถึงเรื่องการศึกษอัล-กุรอานของ บุตรหลาน และได้พูดคุยถึงตนเองบ้างว่า “ถ้าได้มีโอกาสก็อยากเรียนเหมือนกัน แต่ก็นั่นแหละ...” ก็ได้เหลือบเห็นหนังสือที่เสียบบนเพดานแคร่ก็ได้หยิบมาดูพร้อมด้วยเสียงหัวเราะฮึๆๆ เหมือนกับ “หนูมองแห่งเหล็ก” หมายถึง แทะก็ไม่ได้..ได้แต่มอง เราก็ได้แต่มอง อ่านไม่เป็นทำให้เกิดอยากที่จะเรียนรู้

จึงได้ก่อเกิดการฝึกการอ่านอัล-กุรอานสำหรับผู้ใหญ่ หรือผู้สูงอายุในชุมชนขึ้น ซึ่งลักษณะการเรียนการสอนของผู้ใหญ่แตกต่างไปจากเด็ก ตรงที่เป็นการฝึกอ่านให้ถูกต้องตามอักขระสูง-ต่ำของการอ่านเท่านั้น อ่านทวนไปทวนมาให้ถูกต้องเพื่อใช้ประโยชน์ในการประกอบศาสนกิจการละหมาด ๕ เวลา บรรยายภาคคีตสนุกสนานตามประสาผู้ใหญ่

กิจกรรมการเรียนการสอนก็ตาบในชุมชน (ตำราเรียน) โดยดำเนินการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่มีสยิดในชุมชนมีผู้อาวุโสในชุมชนเข้าร่วมเป็นประจำทุกคืนประมาณ ๕๐ - ๖๐ คน กระบวนการเรียนการสอนโดยใช้เทคนิคกำหนดเป็นประเด็นที่ทันต่อเหตุการณ์ ที่เกี่ยวกับในชุมชน เช่น เรื่องยาเสพติด เรื่องชะกาด เรื่องการพัฒนาชุมชน ที่มีความสัมพันธ์ของศาสนา ซึ่งครูผู้สอนเป็นผู้ที่มีความรู้ ความสามารถในสาขาวิชาต่างๆ ที่ได้เชิญมาจากบุคคลภายนอกชุมชน สำหรับรายวิชานั้นเป็นวิชาศาสนาขั้นพื้นฐาน อาทิ วิชาที่เกี่ยวกับการครองตนเองวิชาจริยธรรม เพราะในสภาวะสังคมปัจจุบันจะต้องเน้นเรื่องศาสนาเป็นหลัก หลักกฎหมายศาสนาอิสลาม หลักการศรัทธา เป็นต้น ซึ่งได้ชุมชนแห่งนี้เป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้

กิจกรรมส่งเสริมคุณธรรมประจำเดือน เป็นกิจกรรมบรรยายธรรมในวันสำคัญทางศาสนาอิสลาม เช่น วันขึ้นปีใหม่ในอิสลาม วันอิสรเราะจัมมะเราะจ วันเมาลิด วันอาชูรอ การส่งเสริมการบริจาคเพื่อสร้างกองทุนการศึกษาสำหรับเด็กๆ

กิจกรรมหนุนเสริมเพื่อให้เกิดความร่วมมือ เช่น การปลูกพืชปลอดสารพิษ การปลูกผักสวนครัว การทำปุ๋ยชีวภาพ การฝึกอบรมภาคฤดูร้อนห่างไกลยาเสพติด การฝึกอบรมกฎหมายประชาชนควรรู้ กฎจราจร

ข้อควรพิจารณา และข้อเสนอแนะ

ชุมชนเกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมและแนวความคิดจากแบบเดิมๆ เกิดกระบวนการคิดที่มีเหตุผลมีหลักการเพราะเกิดการมีส่วนร่วมของบุคคลในชุมชนจำนวนมากขึ้นโดยเริ่มมองเห็นความสำคัญในการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิต เกิดหน้าที่มสยติดต่อสังคมในชุมชนขึ้นนำไปสู่การอยู่ร่วมกันในสังคม สามัคคีปรองดอง ภูมิใจ มีความร่วมมือให้กับชุมชน เยาวชนห่างไกลยาเสพติด เช่น การร่วมกลุ่มจัดตั้งการเปิดร้านสหกรณ์ เยาวชนในชุมชนสามารถอ่านอัล-กุรอานเพิ่มจำนวนมากขึ้น และการอ่านมีความคล่องตัวและรวดเร็ว ได้มองเห็นคุณค่าในการอ่าน (ขาดผู้นำที่อุทิศเวลา เสียสละ เพราะเกิดการแข่งขันในระบบ เช่น ระบบการเมืองสูง) เกิดกิจกรรมการอ่านอัล-กุรอาน (บทยาซีน) บริเวณในชุมชนโดยรอบและสับเปลี่ยนการอ่านอัล-กุรอานไปทุกครัวเรือน อย่างไรก็ตามก็ยังมีปัญหาอยู่ เช่น มีการแบ่งพรรคพวกเพราะการแข่งขันในรูปแบบของการเมือง ในระดับชุมชนไม่ควรที่จะให้เกิดกระบวนการเลือกตั้งโดยเฉพาะผู้นำศาสนา

ชีวิตการศึกษา... เข้มข้นตามวิถีเดิม ที่บ้านมานไม้ไผ่ (เจาะตาแม่)

๓

ตำบลกาตองเป็นตำบลหนึ่งในเขตการปกครองอำเภอยะหา จังหวัดยะลา และองค์การบริหารส่วนตำบลกาตองมีเนื้อที่ ๓๙,๔๓๔ ไร่ เป็นพื้นที่ครอบครอง ๓๔,๕๒๐ ไร่ เป็นพื้นที่ทำการเกษตร ๓๒,๗๖๐ ไร่ และเป็นพื้นที่อื่นๆ ๑,๓๓๕ ไร่ สำหรับอาณาเขตทิศเหนือติดต่อกับอำเภอป่าใหญ่ตำบลดาวคีรี อำเภอสะบ้าย้อย จังหวัดสงขลา และตำบลตาชี อำเภอยะหา จังหวัดยะลา ทิศใต้ติดต่อกับตำบลบาเระ อำเภอยะหา จังหวัดยะลา ทิศตะวันออกติดต่อกับตำบลยะหา บ้านพงกุแวง และทางทิศตะวันตกติดต่อกับตำบลกาบัง อำเภอกาบัง จังหวัดยะลา

สภาพภูมิประเทศเป็นลักษณะที่ราบสูง มีภูเขาหลายลูกซ้อนๆ กัน มีต้นไม้ไผ่เป็นพืชดั้งเดิมของชุมชนแห่งนี้ มีสายน้ำเล็กๆ ไหลจากภูเขาสูงมาบรรจบกลายเป็นลำธารขนาดใหญ่ และกลายเป็นแม่น้ำ ซึ่งลักษณะดังกล่าวบ่งบอกถึงความอุดมสมบูรณ์ของแผ่นดิน และส่วนที่ราบลุ่มเป็นพื้นที่เหมาะสำหรับทำนา สภาพอากาศร้อนชื้นมีฝนตกชุกตลอดปี

ตำบลกาตองมี ๖ หมู่บ้านประกอบด้วย **บ้านป่าแดง บ้านกาตอง บ้านบูกะหลูโหล บ้านเจาะตาแม บ้านปอเนาะ และบ้านบลูกาลูวัส** ซึ่งในแต่ละหมู่บ้านนั้นมีประวัติไม่มากนัก เนื่องจากเป็นชุมชนที่เกิดใหม่ เพราะเกิดจากการอพยพของพี่น้องในสามจังหวัดไปประกอบอาชีพทำสวนยางพารา สวนผลไม้ เป็นต้น มีประชากรทั้ง ๖ หมู่บ้านมี ๑,๑๕๐ หลังคาเรือน จำนวน ๖,๕๖๒ คน นับถือศาสนาอิสลาม ๑๐๐ เปอร์เซนต์

สถาบันทางศาสนาซึ่งเป็นศูนย์รวมปฏิบัติศาสนกิจประจำวัน มีมัสยิดจำนวน ๑๒ แห่ง สุเหร่า ๖ แห่ง และมีโรงเรียนตาดีกา ๑๒ แห่ง สถาบันการศึกษาโรงเรียนบ้านกาตอง โรงเรียนบ้านเจาะตาแม สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (สพฐ.) สถาบันการศึกษาปอเนาะแสงอรุณ โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามบ้านป่าแดง (ปอเนาะป่าแดง) และสถาบันศึกษาปอเนาะเด็กกำพร้าสตรี สังกัดสำนักบริหารงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน (สช.) สาธารณะประโยชน์ สถานีอนามัย อ่างเก็บน้ำตันหยง น้ำตกเยาะมีแย

ในตำบลกาตองมีชุมชนหนึ่งที่มีการกล่าวขานมากที่สุดก็คือ ชุมชนบ้านป่าแดง ตั้งอยู่หมู่ที่ ๑ ตำบลกาตอง อำเภอยะลา จังหวัดยะลา มีสถาบันทางศาสนาที่มีชื่อว่า “ปอเนาะป่าแดง” ซึ่งในอดีตเป็นปอเนาะที่เคารพนับถือและเลื่อมใสของพี่น้องมุสลิมทุกสารทิศ เพราะตัวนอญที่ชาวบ้านรู้จักในนาม “โต๊ะปาแดง” เป็นบุคคลที่สมณะ อ่อนน้อมถ่อมตน มีความรู้หลากหลาย เป็นผู้ที่มีความรับผิดชอบต่อสังคม มีความเสียสละ มีความศรัทธาในศาสนาสูง และมีความซื่อสัตย์ ซึ่งใช้กระบวนการเรียนการสอน

แบบการศึกษาผู้ใหญ่ “ปอเนาะ” ทั่วๆ ไป มีทั้งเด็กประจำและไปๆ มาๆ จนกระทั่งมีผู้ใหญ่มาเรียนรู้ทั้งที่อยู่ในชุมชน และชุมชนอื่นๆ

นอกจากจัดการเรียนการสอนในระบบปอเนาะแล้วยังได้ให้ความช่วยเหลือชาวบ้านโดยเฉพาะชาวบ้านยามตกทุกข์ได้ยากในเรื่องโรคภัยไข้เจ็บที่ไม่สามารถรักษาจากหมอแผนปัจจุบันได้ ก็มักจะไปหาโต๊ะปาแดรู ช่วยขจัดปัดเป่าสิ่งชั่วร้ายให้พ้นภัยในชีวิต ซึ่งก็ประสบความสำเร็จเป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะการรักษาโรคภัยไข้เจ็บนั้น ทำให้ชื่อเสียงโด่งดัง มีความเลื่อมใสศรัทธา และมีชาวบ้านอีกประเภทหนึ่ง ที่มีการบนบานว่าอะไร ที่เกิดขึ้นในชีวิตและประสบผลสำเร็จตามความประสงค์ ก็จะไปร่วมงานเลี้ยงฉลองที่ปอเนาะปาแดรู มีการฆ่าแพะมอบแพะในลักษณะสวดตะเกาะห์ (การบริจาคน) ซึ่งมีเป็นจำนวนมาก

เมื่อปอเนาะดังกล่าวมีการพัฒนา วิวัฒนาการแปรสภาพเป็นโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามตามนโยบายของรัฐบาลในสมัยนั้น ทำให้ความเลื่อมใสจากพี่น้องชาวดายไป เพราะภารกิจของโรงเรียนไปเป็นอีกลักษณะหนึ่ง จะไปรณรงค์ในเชิงธุรกิจการศึกษาทำให้บทบาทปอเนาะในอดีตสูญหายไปที่สุดในที่สุด

เรื่องราวบ้านเรา “เจาะตาแม”

“บ้านเจาะตาแม” ตั้งอยู่หมู่ที่ ๔ ตำบลกาดทอง อำเภอยะหา จังหวัดยะลา มีประชากรจำนวน ๒๓๕ ครัวเรือน ชาย ๗๑๗ คน หญิง ๖๘๙ คน รวม ๑,๔๐๖ คน เป็นชุมชนเล็กๆ ชุมชนหนึ่งที่อยู่ในอำเภอยะหา ชาวบ้านนับถือศาสนาอิสลาม ๑๐๐ เปอร์เซนต์ เป็นชุมชนห่างไกลความเจริญ

ประวัติชุมชนเจาะตาแม คำว่า “เจาะตาแม” เป็นภาษาท้องถิ่นซึ่งแปลว่า “กอไม้ชนิดหนึ่ง” ซึ่งในอดีตพื้นที่แห่งนี้เป็นที่ป่าไม้ไผ่ เป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่านานาชนิด ชุมชนแห่งนี้ได้ก่อตั้งเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๒๖ หรือ ๒๓ ปีมาแล้ว (นับ ณ ปี พ.ศ. ๒๕๔๙) ถือว่าเป็นชุมชนที่เกิดขึ้นใหม่ในละแวกนี้ ผู้คนก็เป็นคนใหม่ที่อพยพมาจากพื้นที่อื่นๆ ดังที่กล่าวไว้ข้างต้น โดยแยกออกจากชุมชนบ้านบาไร่ ชาวบ้านอพยพจากพื้นที่ในตำบลกาตองเพื่อขยายพื้นที่ทำมาหากิน จึงเกิดเป็นชุมชนขึ้น

ด้านเศรษฐกิจ สังคม การศึกษา และวัฒนธรรม ผู้คนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพการเกษตร ทำสวนยางพารา สวนผลไม้ และบริเวณรอบๆ รั้วบ้านส่วนใหญ่มีการปลูกสะตอไว้ (เป็นพืชเศรษฐกิจของชาวชุมชนภาคใต้) หรืออาจจะเรียกได้ว่ารั้วกินได้ อาชีพที่รองลงมาคือ อาชีพค้าขาย เลี้ยงสัตว์ และรับจ้างทั่วไป

สวนยางพาราเป็นพืชทางเศรษฐกิจ เป็นที่นิยมของพี่น้องภาคใต้เกือบทุกชุมชน เนื่องจากเป็นพืชที่สามารถสร้างรายได้ มีอัตราการเสี่ยงน้อย (ยกเว้นฤดูฝนและช่วงผลัดใบ) ผลผลิตที่จำหน่ายในท้องตลาดมี ๒ ลักษณะ คือ ทำเป็นยางแผ่น และขี้ยาง ซึ่งด้านราคานั้นคำนึงถึงคุณภาพ และความสะอาดเป็นหลัก

สวนผลไม้เป็นที่นิยมของชาวบ้าน เช่น ลองกอง ทุเรียนเงาะ แต่ปัจจุบันนี้มีปัญหามากมาย เช่น ราคาผลผลิตไม่คงที่ ไม่คุ้มกับการลงทุน จนทำให้ชาวบ้านเลิกคาดหวังไป บางรายถึงกับโค่นทิ้งปลูกพืชอื่นทดแทน หันไปปลูกยางพาราแทนเพราะราคาดี ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๔๔ - ๒๕๔๘ ราคาค่อนข้างดีมาก ทำให้ชาวสวนยางพารามีรายได้เป็นกอบเป็นกำ

การเลี้ยงสัตว์เป็นงานอดิเรกของชาวบ้านในยามว่าง เช่น การเลี้ยงวัว เลี้ยงแพะ ซึ่งสามารถสร้างรายได้ให้กับชาวบ้านได้เป็นอย่างดี และเป็นທີ່คาดหวังมาก เพราะสามารถทำให้มีรายได้ทันทีเมื่อได้ขาย และการรับจ้างทั่วไปทั้งนอกพื้นที่และในพื้นที่ ซึ่งกลุ่มนี้ส่วนใหญ่มีสวน แต่ยังไม่สามารถเก็บผลผลิตของตัวเองได้ เนื่องจากยังไม่ถึงกำหนดเวลาที่พืชจะให้ผลผลิตได้

สังคมใช้วิถีชีวิตแบบเรียบง่าย พอประมาณ พอเพียง คือ ลักษณะแบบสังคมมุสลิม ตื่นนอนตอนหัวรุ่งโดยถูกเรียกจากเสียงอาซาน (เสียงเรียกไปละหมาดที่มัสยิด) ละหมาดเสร็จกลับบ้านคิดว่ามีกรีดยางพาราเข้าสวนกรีดยางพาราเพื่อสร้างรายได้ให้กับครอบครัว จนแล้วเสร็จประมาณ ๑๑.๐๐ น. แล้วกลับบ้านอาบน้ำ รับประทานอาหารเช้า ทำพิธีประกอบศาสนกิจช่วงเที่ยง (ดุฮฺรี) พักผ่อนโดยหลับนอนหรือจูงวัวไปให้อาหาร หรือเข้าสวนผลไม้ เมื่อตกเย็นประมาณเวลา ๑๕.๔๐ น. ทำพิธีละหมาดเย็น (อัสรี) อาจจะทำที่มัสยิดหรือที่บ้าน ช่วงเย็นมีกิจกรรมหลายอย่าง เช่น นั่งพูดคุยเกี่ยวชีวิตความเป็นอยู่ของแต่ละคน การประกอบอาชีพ ราคาผลผลิตของตน การเมือง และอื่นๆ เป็นต้น ช่วงเย็นก็เดินทางไปมัสยิดเพื่อประกอบพิธีละหมาดในตอนค่ำ (มักริบ) หลังละหมาดมีการเรียนการสอนสำหรับผู้ใหญ่และมุสลิมะห์จนถึงการละหมาดดึก (อิซาฮฺ) เสร็จจากการละหมาดอิซาฮฺ ต่างคนต่างกลับบ้านเพื่อพักผ่อน ซึ่งก็เป็นวิถีชีวิตประจำวันของชาวชุมชนบ้านเจาะตาแม

ทุนทางสังคม มีมัสยิดเป็นศูนย์กลางของชุมชน ที่จะกำหนดชะตาชีวิตในลักษณะต่างๆ ไม่ว่าจะป็นวงการเมืองก็อาศัยสถานที่มัสยิดเป็นศูนย์กลาง เพื่อเรียกร้องคะแนนแสดงถึงการเป็นบุคคลที่มีคุณภาพ

ชุมชนมุสลิมนั้น มีกิจกรรมที่ดำเนินการอยู่เดิมแล้วนั้น คือ “เรื่องการศึกษา” เป็นลักษณะการจัดโดยบุคคลที่มีความรู้ความสามารถในการอ่านอัล-กุรอานในระดับหนึ่งที่อยู่ในชุมชน อาจจะเนื่องจากการขอร้องของพี่น้องที่อยู่ในชุมชนด้วยกัน ให้ช่วยจัดการเรียนการสอนอัล-กุรอาน หรืออาจจะด้วยความสมัครใจของบุคคลเพื่อสนองของศาสนา ซึ่งศาสต้ามุฮัมมัดกล่าวว่า “ยกย่องชมเชยผู้ที่ศึกษาและสอนอัล-กุรอาน คนที่ดีที่สุดในหมู่พวกท่านคือผู้ที่ศึกษาและสอนอัล-กุรอาน” (บันทึกโดยบุคอรี) ดังนั้นผู้ที่มีความรู้ในเรื่องศาสนาจำเป็นต้องดำเนินการสอนอัล-กุรอานให้กับบุคคลทั่วไป โดยเฉพาะกับเด็ก

ชุมชนเจาะตาแม...ร่วมใจจัดทำแผนพัฒนา

ชุมชนบ้านเจาะตาแม มี ๑๐๐ กว่าชีวิต ได้ร่วมกับตัวแทนภาคสนาม ของโครงการพัฒนาชุมชนเป็นสุขที่ภาคใต้ และคณะทำงานเครือข่ายชุมชนมุสลิม มาร่วมระดมความคิดเห็นในเรื่องต่างๆ ที่ชุมชนต้องการ โดยใช้กระบวนการจัดเวทีการประชุมร่วมหลายครั้งหลายหน เพื่อหาแนวทางตามความต้องการของชุมชนอย่างแท้จริง จากการทำมีการระดมความคิดเห็นแบบไม่เป็นทางการหลายครั้ง ลักษณะการพูดคุยจะเป็นกันเอง ในที่สุด

ชุมชนยากให้ดำเนินการในเรื่องกิจกรรมนั้นตามแนวทางของศาสนา เช่น การศึกษาของชุมชนเพื่อให้มีความเข้มแข็งขึ้น และการพัฒนาอาชีพให้มีประสิทธิภาพมากขึ้นกว่าเดิม หลังจากได้ข้อมูลจากชุมชนแล้ว คณะทำงานเครือข่ายชุมชนมุสลิม และผู้ช่วยชุมชน เริ่มระดมเขียนแผนเพื่อนำเสนอตามขั้นตอนต่อไปซึ่งจากความต้องการของชุมชนมีกิจกรรมที่คล้ายๆ กับชุมชนอื่นๆ คือ กิจกรรมการเรียนการสอนอัล-กุรอานในชุมชน กิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้ตามในมัสยิด กิจกรรมอบรมมุสลิมะห์ จัดตั้งกองทุนกุรบานในชุมชน และกิจกรรมส่งเสริมอาชีพที่นิยมในท้องถิ่น เป็นต้น

ชุมชนมีชีวิตชีวาด้วยระบบการศึกษา

การเรียนการสอนอัล-กุรอานนั้น ในอดีตเป็นลักษณะที่สอนไปเรื่อยๆ ตามภาระหน้าที่ของผู้สอนและผู้เรียน โดยไม่ได้คำนึงถึงผลการเรียนรู้ว่าได้มากน้อยแค่ไหนอย่างไร สำหรับเด็กนักเรียนที่มีความเฉลียวฉลาด มักจะจำได้เร็ว สามารถอ่านได้คล่องแต่เด็กๆ ที่มีการพัฒนาการทางสมองช้าหน่อย ก็อาจจะเกิดการเรียนรู้ที่ช้า เพราะความแตกต่างระหว่างบุคคล แต่อย่างไรก็ตาม หากสามารถจัดการเรียนการสอนที่นำเทคนิค รูปแบบใหม่ๆ การกระตุ้นหรือทำให้เกิดความสนใจ การพัฒนาการเรียนรู้ของเด็กก็จะเปลี่ยนแปลงได้รวดเร็วขึ้น

หลังจากโครงการพัฒนาชุมชนเป็นสุขที่ภาคใต้เข้ามามีส่วนร่วมทำให้ชุมชนมีแนวคิดกว้างขวางขึ้น เพราะเป็นเทื่ออิสระ ไม่มีข้อจำกัดใดๆ เกี่ยวกับสิทธิ ทำให้ได้เปิดหูเปิดตา เห็นกระบวนการเรียนการสอนในชุมชนอื่นๆ ที่ประสบผลสำเร็จ โดยจากการนำกระบวนการเรียนการสอนที่ได้มาศึกษาดูงานที่ชุมชนบ้านกาเม็ง ก็สามารถนำประสบการณ์ตรงมาประยุกต์ใช้เกี่ยวกับกระบวนการเรียนการสอนเพราะใช้ “กีรออาติ” จากเด็กที่มาเรียนเป็นประจำ ๓๐-๔๐ คน ได้ขยายตัวอย่างรวดเร็วเพิ่มจำนวน เป็น ๖๐-๘๐ คน เพราะกระบวนการเรียนการสอนมีความสนุกสนาน เข้าใจง่าย เรียนรู้ได้เร็ว โดยใช้หลักสูตรแบบอิกเราะฮะ ซึ่งเป็นหลักสูตรการฝึกอ่านด้วยตนเอง โดยมีพี่เลี้ยงทำหน้าที่เป็นผู้แนะนำในการอ่าน โดยเฉพาะวิธีการรู้จักตัวอักษรพยัญชนะตัวสระ ในภาษาอาหรับได้อย่างแม่นยำ ซึ่งมีแบบเรียนจำนวน ๖ เล่ม คือ ลักษณะฝึกการอ่านตามหลักการของอัล-กูรอาน เมื่ออ่านแบบเรียนทั้ง ๖ เล่มแล้วก็สามารถขยับขึ้นไปเรียนอัล-กูรอานเล่มใหญ่ต่อไป

ผู้ปกครองให้ความสนใจ เกิดความสนใจอยากที่จะเรียนไปด้วย ทำให้การเรียนการสอนคึกคักที่มีทั้งเด็กและผู้ปกครอง ถึงกับบางคนลูกบอกว่า “พ่อไม่ถูกนะ พ่อ คำนี้เสียงต้องยาว...” ก็มีเสียงหัวเราะในบริเวณด้านนอกของมัสยิด ซึ่งเป็นบรรยากาศที่ประทับใจเมื่อผู้ใดได้พบเห็น และเป็นความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างผู้ปกครองกับลูกในช่วงระยะเวลาที่สั้นประมาณ ๓๐ นาทีเท่านั้น แต่ก็นับว่าเป็นเรื่องที่ดีที่สามารถเชื่อมโยงความสัมพันธ์ด้วยการศึกษาให้เกิดขึ้นในชุมชน ก็จะนำไปสู่ความสามัคคีในครอบครัวและชุมชน

การส่งเสริมการเรียนรู้กิตาบในมัธยม เป็นกิจกรรมต่อเนื่องกับการเรียนการสอนอัล-กุรอาน เพียงแต่กลุ่มเป้าหมายเป็นผู้ใหญ่หรือผู้ปกครองของเด็กๆ กิตาบ คือ ตำราเรียนที่แปลจากภาษาอาหรับหรือนักศาสนาแต่งขึ้นเพื่อให้เกิดการเรียนรู้ให้เหมาะสมกับสภาพพื้นที่ ให้เข้าใจได้ง่าย “กิตาบ” สำหรับประชาชนที่นิยมโดยทั่วไป คือ วิชาที่เกี่ยวกับการครองตนเองให้รอดพ้นจากไฟนรกในโลกหน้า (อาคีเราะะ) โดยเฉพาะการชำระจิตใจและหลักการศรัทธาเบื้องต้น ส่วนใหญ่การดำเนินการเรียนการสอนหลังละหมาดมักริบ (ละหมาดหัวค่ำ) เวลาประมาณ ๑๘.๐๐ น. จนถึงเวลา ๒๑.๐๐ น. ทุกคืน ยกเว้นคืนวันศุกร์

สำหรับวิธีการเรียนนั้น ผู้สอนที่เรียกว่า “ต่วนฮูรู หรือ อูซตาซ” ทำหน้าที่อ่านในกิตาบหรือตำราเนื้อหาต่างๆ แล้วอธิบายเป็นภาษายาวีกันยัดยาว ยกตัวอย่างประกอบหลายครั้งหลายครา ทั้งนี้ก็เพื่อให้ผู้ฟังได้เข้าใจ เช่น การที่อัลลอฮฺมีจริงนั้น เราจะรู้ได้อย่างไร... ยกตัวอย่างตั้งแต่มีโลกสรรพสิ่งที่อยู่ในโลกนี้ต้องมีคนสร้างขึ้นมาคนนั้นก็อัลลอฮฺนั่นเอง ฯลฯ

การอบรมมุสลิมะห์ เป็นกิจกรรมใหม่ที่เกิดขึ้นในสังคมไทยมุสลิม โดยเกิดจากกลุ่มดะวะห์ เพราะแนวทางของศาสนาอิสลามนั้น สตรีประเภทแม่จะต้องสมบูรณ์แบบและเป็นแบบอย่างที่ดีในทางศาสนา ไม่ว่าจะเรื่องการแต่งกายต้องมิดชิด การพูดจา มีเหตุผล

การดำเนินการในกลุ่มสตรี เป็นการนั่งล้อมวง ๑๐-๒๐ คน และมีเด็กๆ อีก ๒-๔ คน นั่งคลอเคลียอยู่ใกล้ๆ สีดำของผ้าคลุมหน้ายิ่งทำให้ทุกคนดูสงบนิ่ง ตั้งใจฟัง ซึ่งในการอ่านนั้นเป็น

เรื่องราวต่างๆ เกี่ยวกับศาสนาโดยเฉพาะที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับสตรี มีการปฏิบัติเช่นนี้เป็นประจำผู้ทำหน้าที่ในการอ่านนั้นผลัดเปลี่ยนหมุนเวียนกันไปพร้อมๆ กับนำประเด็นต่างๆ ที่น่าสนใจมาพูดคุย ทั้งนี้เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกันและนำไปปฏิบัติในชีวิตประจำวัน กิจกรรมเช่นนี้ได้ขยายเป็นวงกว้างขึ้นไปเรื่อยๆ จากกลุ่มเล็กๆ ขยายไปยังพื้นที่ต่างๆ ได้อย่างรวดเร็ว เพราะชุมชนได้มองเห็นแนวทางวิธีการเรียนรู้เฉพาะกลุ่มก่อน โดยเฉพาะอย่างยิ่งเป็นการสกัดกันกระแสโลกาภิวัตน์เกี่ยวกับการแต่งกายของสตรีที่นับวันยิ่งล่อแหลม พัฒนากลุ่มมุสลิมะห์อย่างต่อเนื่อง โดยให้เกิดการพัฒนาตนเองและครอบครัวตามแบบอย่างที่ถูกต้องตามแนวทางของศาสนา โดยเฉพาะเพื่อการเรียนรู้ให้ทันกับเหตุการณ์ เป็นแบบอย่างที่ดีแก่บุตรหลาน

กองทุนกุรบาน ชุมชนได้ดำเนินการจัดกองทุนกุรบาน กุรบาน คือ การเชือดสัตว์ในหนทางศาสนาที่เราเรียกว่า “กุรบาน” คือ “การเชือดสัตว์เป็นพลีเพื่อการแจกจ่ายให้ผู้ยากไร้” โดยเชือดในตอนสายของวันอีดิลอัฎฮา หลังจากเสร็จการละหมาด สัตว์ที่เชือดในประเทศไทยเป็นโค มีบทบัญญัติกล่าวถึงการกุรบานไว้ว่า “และเมื่อพวกมัน (สัตว์) ล้มลงก็จงบริโภคมัน และจงเลี้ยงดูแก่คน (ยากจน) ที่ไม่เอ่ยขอและคน (ยากจน) ที่เอ่ยขอ แท้จริงเนื้อสัตว์และเลือดของมันนั้นจะไม่ถึงอัลลอฮฺหรอก แต่ที่ถึงพระองค์ คือ ความสำรวมตนของสุเจ้าให้พ้นจากความชั่ว และดังนั้นสุเจ้าจึงละหมาดเพื่อพระผู้อภิบาลของเจ้าและจงพลี”

ในปัจจุบันมุสลิมถูกทดสอบความศรัทธาในความเสียสละนี้มิใช่กับชีวิตของลูกน้อย เช่น สมัยท่านศาสดาอิบรอฮีม หากเป็นเพียงแต่การเสียสละซึ่งทรัพย์สินเพียงส่วนน้อยจากทรัพย์สิน

จำนวนมากที่อัลลอฮ์ประทานให้แก่คนร่ำรวย ให้นำมาทำกุรบาน เพื่อแจกจ่ายแก่คนยากจน แต่มุสลิมส่วนหนึ่งก็ยังขาดความตระหนักในความเมตตาปราณีของอัลลอฮ์ จึงละเลยหน้าที่อันควรปฏิบัติด้วยทำกุรบานในวันอีดิลอัฎฮา

แต่ในระยะเวลา ๑๐ ปีให้หลังมานี้ พี่น้องมุสลิมได้ตระหนักมากขึ้น จะเห็นได้จากชุมชนต่างๆ ในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ได้หาวิธีการที่จะมีส่วนร่วมในการกุรบานประจำปี เช่น การออมทรัพย์เพื่อกุรบานโดยเฉพาะวิธีการเก็บเงินสะสมเดือนละ ๒๐๐ บาทต่อคน โดยจัดเป็นกลุ่มๆ ละ ๑๐ - ๒๐ คน เมื่อครบ ๑ ปีก็จะได้เงินสดจำนวน ๒๔,๐๐๐ บาท ได้นำมากุรบานอย่างน้อยได้โค ๒ ตัว สามารถจัดกุรบานแล้ว ก็แจกจ่ายเนื้อสัตว์ให้พี่น้องที่ยากไร้ดั่งเจตนารมณ์ ซึ่งชุมชนนี้ได้ดำเนินการในลักษณะเช่นเดียวกัน แต่มีการระดมเงินทุกครัวเรือน เพื่อเข้ามามีส่วนร่วมโดยเก็บเงินครอบครัวละ ๒๐๐ บาทต่อเดือน สมทบกับโครงการพัฒนาชุมชนเป็นสุขที่ภาคใต้ เพื่อให้พี่น้องมีส่วนร่วมกับการกุรบาน โดยมีพี่น้องเข้าร่วม ๑๐๐ กว่าครอบครัว สรุปลงเงินจากการระดมจากการเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมประมาณ ๒๐,๐๐๐ บาทต่อปี โดยเฉพาะอย่างยิ่งเป็นการสร้างสรรค์สังคมพึ่งตนเองและช่วยเหลือซึ่งกันและกันอย่างแท้จริง

การฝึกฝนการอาชีพเพาะพันธุ์ยางพารา กิจกรรมการฝึกอาชีพ โดยเน้นการพึ่งตนเองใช้กระบวนการฝึกฝนผู้คนในชุมชนที่มีความสนใจ โดยเฉพาะชาวสวนยางพาราที่กำลังจะโค่นแล้วปลูกใหม่ ฝึกฝนกลุ่มนี้นำไปสู่การเตรียมการนำพันธุ์ยางพารา ที่ได้รับการฝึกฝนไปใช้ในสวนของตนเองโดยไม่ต้องซื้อพันธุ์กล้ายาง

เรื่องเล่า

เมื่อถูกกล่าวหาว่าไม่ซื่อสัตย์ต่อศาสนาอิสลามในเขตตะวันออกกลาง...
...ซึ่งอาจถูกตีความว่าเป็นการละเมิด...
...ที่มีผลต่อความเชื่อและศรัทธา...
...ทั้งนี้เพื่อให้เห็นว่าการเมือง...
...คือหนึ่งเดียวที่แท้จริง...

การที่คนเหล่านี้ถูกกล่าวหาว่าไม่ซื่อสัตย์ต่อศาสนาอิสลาม...
...คือหนึ่งเดียวที่แท้จริง...
...ทั้งนี้เพื่อให้เห็นว่าการเมือง...
...คือหนึ่งเดียวที่แท้จริง...

หมู่บ้านอัล-กูรอาน กับการเรียนรู้ครั้งใหม่ที่ท่ากำชำ

“ชุมชนท่ากำชำ” ตั้งอยู่หมู่ที่ ๑ ตำบลท่ากำชำ อำเภอหนองจิก จังหวัดปัตตานี มีประชากรจำนวน ๑๒๘ ครัวเรือน ๖๗๔ คน นับถือศาสนาอิสลาม ๑๐๐ เปอร์เซนต์

อาณาเขต ทิศตะวันออกจรดหมู่บ้านแคนา ทิศตะวันตกจรดกับบ้านท่ายามู บ้านปรัง บ้านปาแค ทิศใต้จรดบ้านทัน และทิศเหนือจรดตันหยงเปาว์ บ้านบางบาลา ระยะทางจาก อบต. ท่ากำชำถึงตัวอำเภอหนองจิกประมาณ ๑๔ กิโลเมตร และห่างจากตัวจังหวัดปัตตานี ๒๒ กิโลเมตร ลักษณะการปลูกบ้านที่อยู่อาศัยเป็นบ้านไม้ยกพื้น หลังคามุงกระเบื้องดินเผา ฝาสังกะสี ไม้ไผ่ ไม้สัก หอน้ำนอกบ้าน มีถนนคอนกรีตภายในหมู่บ้าน มีโทรศัพท์สาธารณะ อาหารส่วนใหญ่ได้มาจากทะเล และมีการปลูกผักสวนครัวกินได้เอง ซึ่งเป็นลักษณะการพึ่งตนเองตั้งแต่ในอดีต

สภาพแวดล้อมโดยทั่วไปของหมู่บ้าน มีสภาพเป็นป่า ประมาณ ๕๐ เปอร์เซ็นต์ โดยทั่วไปมีต้นกำขำและต้นมะม่วงหิมมะพานต์ ส่วนพื้นที่น้ำมีความอุดมสมบูรณ์ เป็นทะเลโคลนอยู่ด้านหลังหมู่บ้าน ซึ่งธรรมชาติได้หล่อเลี้ยงชีวิตของพี่น้องในชุมชนแห่งนี้ เพราะเป็นแหล่งที่ทำมาหากินจำพวกสัตว์น้ำ ปูดำ ปลา กุ้ง และประเภทหอยทะเล เป็นต้น

ผู้คนมีอาชีพทำนาเป็นอาชีพหลัก ถือเป็นอาชีพดั้งเดิมของบรรพบุรุษจนถึงปัจจุบัน ซึ่งในปัจจุบันนี้การทำนาไม่ประสบผลสำเร็จ และผลผลิตลดน้อยลงไม่คุ้มกับการลงทุน เนื่องจากได้รับผลกระทบจากการทำนากุ้ง ทำให้ดินเค็มจนไม่เหมาะต่อการทำนา และอีกประการหนึ่งดินเสื่อมสภาพ ในแต่ละครอบครัวจะมีพื้นที่นาประมาณ ๑-๑.๕ ไร่ ทำนาปีละ ๑ ครั้ง ในช่วงเดือนตุลาคม-พฤศจิกายน เป็นช่วงการไถนา หว่านต้นกล้า และดำนา ช่วงเดือนกุมภาพันธ์-มีนาคม เป็นช่วงการเก็บเกี่ยวผลผลิต ซึ่งอาชีพการทำนาของชุมชนแห่งนี้นับวันยิ่งลดลงน่าใจหาย

อาชีพการประมงขนาดเล็ก อันด้วยสภาพพื้นที่ติดชายทะเลและป่าชายเลน ประชาชนในชุมชนจึงมีการทำประมงเป็นอาชีพถัดจากการทำนา เมื่อการทำนาไม่ได้ผล ชุมชนก็หาทางออกในการเลี้ยงครอบครัวด้วยการประมงจึงเป็นอาชีพหลักจนถึงปัจจุบัน เครื่องมือที่ใช้ในการหาปลานั้นประกอบด้วย แห บิโต อวน ไซ ตะขอเกี่ยว และยอ ฯลฯ เป็นการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำภายในตัวมันเอง

อีกอาชีพหนึ่งของชุมชนตามแนวชายฝั่งทะเล คืออาชีพทำสวนมะพร้าวเพราะเป็นพื้นที่ดินที่เหมาะสมกับการปลูกมะพร้าว

ส่วนการเลี้ยงสัตว์ประเภท วัว แพะ แกะ นั้นเป็นงานอดิเรกสำหรับครอบครัว นอกจากนี้แล้วก็มีอาชีพรับจ้างทั่วไป ซึ่งเป็นหนุ่มสาวที่ออกนอกจากหมู่บ้านเพื่อไปหางานหรือขายแรงงาน เช่น งานก่อสร้าง เป็นพนักงานร้านอาหาร เป็นต้น

สำหรับชีวิตความเป็นอยู่ของชุมชนแห่งนี้ เป็นวิถีชีวิตแบบพอเพียง พออยู่พอกิน ซึ่งจะเห็นได้จากการประกอบอาชีพทำนา ประมงขนาดเล็ก (ทะเล) บริเวณป่าชายเลน ทำนาเกลือ ทำสวนมะพร้าว เลี้ยงสัตว์ รับจ้างทั่วไป และลักษณะการตั้งบ้านเรือนสังคมาเอื้ออาทร ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ทูตทางสังคมนั้นเหมือนกับชุมชนมุสลิมโดยทั่วไป มีสถาบันทางศาสนา คือ มัสยิด มีสถานบริการสุขภาพ คือ สถานีอนามัยท่ากำชำ มีสถาบันทางการศึกษา คือ โรงเรียนบ้านท่ากำชำ และศูนย์การฝึกอบรมเยาวชนในเรื่องคุณธรรมจริยธรรมตั้งแต่เด็ก หรือที่เรียกว่าโรงเรียนตาดีกา ส่วนการศึกษานั้นค่อนข้างได้รับการศึกษาน้อย ซึ่งในระยะหลังๆ ได้ให้ความสำคัญกับการศึกษามากขึ้น

ชุมชนครอบครัวอัส-กูรอาน เขียนด้วยมือ

ที่มาของชื่อชุมชน “ท่ากำชำ” เนื่องจากในอดีตประมาณ ๓๐๐ - ๔๐๐ ปี ชุมชนแห่งนี้เป็นศูนย์กลางการค้าขายทางน้ำ โดยรอบๆ หมู่บ้านมีต้นไม้ชนิดหนึ่งเป็นสัญลักษณ์คือ ต้นกำชำ จำนวน ๒ ต้น ซึ่งจากการเล่าลือกันว่ามีช้างป่าจำนวนหนึ่งลงมาดื่มน้ำบริเวณต้นกำชำและไม่สามารถที่จะขึ้นมาจากแหล่งน้ำได้เนื่องจากบริเวณนี้เป็นลักษณะดินโคลนป่าชายเลน ทำให้ชาวบ้านช่วยกัน

หาวิธีช่วยข้างดังกล่าว โดยใช้ต้นกำขำ ๒ ต้น ใช้สำหรับผูกเชือกกับรอกในการดึงข้างจนสามารถดึงข้างจากโคลนได้ ทำให้ชาวบ้านมีความเชื่อว่าต้นกำขำนั้นสามารถช่วยเหลือชีวิตข้างได้ตั้งแต่นั้นมาชุมชนแห่งนี้ชื่อว่า “ท่ากำขำ”

สภาพโดยทั่วไปของหมู่บ้านท่ากำขำ แบ่งเป็น ๒ ส่วน คือ ส่วนที่เป็นพื้นน้ำทะเล ประกอบด้วย ฝั่งทะเลป่าชายเลน และพื้นที่ดิน ซึ่งเป็นดินที่ไม่เหมาะกับการเพาะปลูกพืช เพราะเป็นดินทราย มีเฉพาะต้นมะม่วงหิมพานต์ และต้นกำขำที่ขึ้นตามธรรมชาติเท่านั้น

ชุมชนแห่งนี้มีตำนานเล่าสืบกันว่า เมื่อประมาณ ๓๐๐ ปีมาแล้ว มีสามีภรรยาครอบครัวหนึ่งกำลังเดินทางไปหาปลาในบริเวณทำน้าในเวลาเช้าตรู่ ซึ่งสองสามีภรรยาผู้นี้ได้ปฏิบัติภารกิจเช่นนี้เป็นประจำทุกวัน และมีอยู่วันหนึ่ง ทั้งสองคนได้มองเห็นกล่องไม้ลอยมากับน้ำทะเล ซึ่งทั้งสองคนก็ไม่ได้ใส่ใจมากนัก สิ่งที่ประหลาดใจมากก็คือ เมื่อทั้งสองคนเดินไปไหนกล่องไม้ดังกล่าวจะตามไปด้วย ในที่สุดก็เก็บขึ้นมา และก็ได้นำมาเก็บไว้ที่บ้านพักอาศัยของตนเอง แต่ยังไม่ได้เปิดมาดูว่ามีอะไรอยู่ข้างใน อยู่มาวันหนึ่งสองสามีภรรยาผู้นี้อาจจะดูว่ามีอะไรอยู่ข้างในกล่อง จึงได้เปิดออกมาปรากฏว่าเป็น “อัล-กูราน” จำนวน ๓ เล่ม (เล่ม ๑ เล่ม ๒ และเล่ม ๓) เป็นอัล-กูราน ที่เขียนด้วยมือทั้งสามเล่ม ซึ่งไม่รู้จะเก็บไว้ที่ไหนเลยนำไปแลกกับข้าวสารกับชาวบ้านสามพี่น้อง คือ โต๊ะจาบัง หะยีมาแหวโต๊ะนิ จำนวน ๑ เล่ม และอีกจำนวน ๒ เล่มได้เก็บไว้ที่บ้านพักอาศัย

ลักษณะอัล-กูรอานทั้ง ๓ เล่มนั้นตัวอักษรได้เขียนด้วยมืออย่างประณีต งดงาม กระดาษอย่างดี ซึ่งกระดาษสีน้ำตาลเหมือนกับkitab (ตำราเรียนสมัยก่อน) เมื่อข่าวแพร่กระจายไปทั่ว ทำให้สุลต่านรัฐกลันตันเกิดความสนพระทัย จึงได้เดินทางมาดูด้วยตนเอง และได้เปรยว่าน่าจะเป็นอัล-กูรอานต้นตระกูลของรัฐกลันตันและได้ขอคืน ซึ่งเจ้าของที่พบไม่ยอมคืนให้

ในขณะเดียวกันนั้นมีเหตุการณ์เรื่องเล่ากันมาว่า มีอยู่ครั้งหนึ่งชายคนหนึ่งในหมู่บ้านได้นำทองคำจำนวน ๑ กระปุกไม้ไปฝากไว้ กับสตรีในหมู่บ้านเดียวกัน เพื่อจะออกไปหาปลาในทะเล เมื่อกลับจากหาปลาก็มาขอทองคำที่นำมาฝากคืน แต่สตรีคนดังกล่าวได้ปฏิเสธว่า ไม่เคยรับฝากทองคำจากผู้ชายคนนี้ จึงเกิดมีปัญหาคืนมา เพราะไม่สามารถที่จะยืนยันทั้งสองฝ่ายว่ามีหลักฐานพยานจริงหรือไม่ ก็มีทางออกอย่างเดียวจะต้องมีการสาบานตน ซึ่งทั้งสองคนจะต้องร่วมเดินทางกับคนกลางไปสาบานที่สุสานตะโละโต๊ะจัน (สถานที่แห่งนี้มีเรื่องเล่าว่าชาวบ้านไปเจอศพที่บริเวณชายฝั่งทะเลซึ่งเป็นคนจีนนับถือศาสนาอิสลาม และชาวบ้านได้มีการร่วมจัดพิธีฝังในบริเวณนี้) ในขณะที่กำลังจะเดินทางไปสถานที่สาบานตนนั้น สตรีคนนี้ได้ลบลู่ อัล-กูรอาน โดยทำการล้อเลียนฉันทงจะเป็นเช่นนี้ คือ แสดงการลงบันไดด้วยการเอาหัวลง ครั้นเมื่อถึงสถานที่ที่ทำการสาบานตน ก็ได้กล่าวสาบานว่า “ตนเองไม่ได้มีการรับฝากทองคำจำนวนดังกล่าวจากชายคนนี้แต่อย่างใด” โดยได้กล่าววาจาต่อหน้าอัล-กูรอานที่พบในทะเลที่เป็นเล่มแรก พอเสร็จพิธีก็กล่าวคำสาบานต่างคนต่างก็

เดินทางกลับบ้าน และในขณะที่เดียวกันสตรีที่กล่าวคำสาบานเกิดอาการหน้ามืดล้มลงจากพื้นที่นั้น ทำให้ชาวบ้านช่วยกันนำส่งกลับบ้านทางเรือ ซึ่งทราบในภายหลังว่าสตรีคนนั้นได้เสียชีวิตลงบนเรือ

อัล-กุรอานทั้ง ๓ เล่มนั้น ปัจจุบัน เล่มที่ ๑ ได้เก็บรักษาไว้ที่บ้านเลขที่ ๒๓ ตำบลท่ากำชำ อำเภอหนองจิก จังหวัดปัตตานี เล่มที่ ๒ เก็บไว้บ้านเลขที่ ๑๙ ตำบลท่ากำชำ อำเภอหนองจิก จังหวัดปัตตานี เล่มที่ ๓ เก็บไว้บ้านเลขที่ ๒๑ ตำบลท่ากำชำ อำเภอหนองจิก จังหวัดปัตตานี

วิธีการเก็บรักษาอัล-กุรอานทั้งสามเล่มใช้วิธีการห่อผ้าด้วยผ้า ๗ ชั้น ทำปกด้วยเปลือกไม้ ใสตะกร้าแขวนไว้ โดยปัจจุบันพี่น้องชาวมุสลิมทั้งในประเทศและต่างประเทศมาเยี่ยมเยียนเพื่อมาดูอัล-กุรอานฉบับเขียนด้วยมือดังกล่าวเป็นจำนวนมาก ในประเทศ เช่น กลุ่มดะวะห์ กลุ่มนักศึกษาปอเนาะ และต่างประเทศ อาทิเช่นประเทศ มาเลเซีย อินโดนีเซีย ซึ่งผู้มาเยือนทุกรายได้บริจาคทรัพย์สินเพื่อสาธารณประโยชน์ให้กับชุมชน (จากการบอกเล่าของ นางสาวอามีเนาะ บาช่า นายเปาะจิ แวสะนิ และนายนิแวกุหลง แวสะนิ) และหลังจากโครงการพัฒนาชุมชนเป็นสุขที่ภาคใต้ เข้ามาชุมชนได้ร่วมกันเปลี่ยนชื่อหมู่บ้านจากท่ากำชำเป็นชื่อ “ดารุลฟุรกอน” แปลว่า หมู่บ้านอัล-กุรอาน

กิจกรรมชุมชน... ก่อนมีดับบ้านดับเมือง

ชุมชนท่ากำชำแห่งนี้ได้มีการเรียนรู้อัล-กุรอานกันมาก่อนตามประวัติความเป็นมาของอัล-กุรอานฉบับที่เขียนด้วยมือ ซึ่งมีเหตุการณ์เล่ากันมาชั่วอายุคน ทำให้ชุมชนมีความตระหนักในการเรียนรู้อัล-กุรอานตั้งแต่วัยเด็ก และเป็นกิจกรรมหลักของชุมชนตลอดจนผู้นำศาสนาทุกรุ่นให้ความสำคัญกับการศึกษาเป็นทุนเดิมอยู่แล้ว

กิจกรรมที่ดำเนินการในชุมชนในเรื่องการศึกษา เช่น กิจกรรมการสอนกิตาบ (ตำราเรียนชั้นพื้นฐานของศาสนาอิสลาม) โดยมีตัวหนังสืออิสมาแอล หรือชาวชุมชนเรียกกันว่า “เจ๊ะฮูเออ” ทำหน้าที่การสอนในปอเนาะของตนเอง ปัจจุบันลูกศิษย์ของท่านเจ๊ะฮูเออที่ได้รับความรู้อย่างเพียงพอก็ทำหน้าที่ในการสอนให้กับชาวบ้านในมัสยิดต่างๆ ในชุมชนตนเองอย่างแพร่หลาย แต่ด้วยสภาพการเปลี่ยนแปลงของสังคมอย่างรวดเร็วทำให้บุคคลในชุมชนได้มีการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมอย่างน่าวิตก เพราะแม้แต่ริบเร่งแข่งขันในการประกอบอาชีพ จนไม่มีเวลาในการเสริมสร้าง “ทุนใน” ไว้เผชิญกับโลกหน้าที่ทุกคนรอคอย ทำให้กิจกรรมทางศาสนาได้แผ่วลงอย่างมาก มีแต่ผู้สูงอายุและกลุ่มสตรี และทำให้การประกอบศาสนกิจพิธีกรรมทางศาสนา (อียาดะ) ในมัสยิดลดปริมาณลดลงและไม่เข้มข้น

กระบวนการศึกษาของชุมชนในปัจจุบันนี้ มีบุคคลที่มีความรู้ความสามารถที่เป็นผู้เสียสละได้ดำเนินการสอนอัล-กุรอานที่บ้านพักอาศัยของตนเอง โดยมีเด็กๆ ในละแวกใกล้เคียงมา

เรียนหนังสือ ตั้งแต่เวลา ๑๘.๐๐ - ๒๐.๐๐ น. เป็นประจำทุกวัน ยกเว้นวันศุกร์ ซึ่งกระบวนการเรียนการสอนเป็นไปตามธรรมชาติ เช่น ฝึกอ่านในเชิงการท่องจำ ไม่มีหลักสูตร ไม่มีระยะเวลา ถ้าอ่านถูกต้องตามอักขระถือว่าใช้ได้ ซึ่งผู้ปกครองตั้งความหวังว่าในอนาคตบุตรหลานสามารถอ่านอัล-กุรอานต่อศพของตนเองได้

สำหรับผู้เสียสละเพื่อเด็กๆ ในชุมชน ได้แก่ คุณอาแวเซ็ง บาสอ คุณดิอะ บาสอ คุณดาโอะ สาเกาะ คุณมะมะ มะลิ คุณนาแว มอลล ก็นับว่ายังมีผู้เสียสละในการสร้างสรรค์บน แนวทางศาสนาอยู่ถึงแม้จะซาลงบ้าง

ร่วมดับบ้านดับเมือง...สร้างชุมชนเข้มแข็ง

เมื่อโครงการพัฒนาชุมชนเป็นสุขที่ภาคใต้เข้าสู่ชุมชน ทาง คณะทำงานเครือข่ายชุมชนมุสลิมและผู้ช่วยชุมชนได้ร่วมกันหารือกรอบในการดำเนินการในภาคชุมชน โดยเริ่มจากการสร้างเวทีเพื่อเสริมสร้างความเข้าใจในแนวทางการพัฒนาชุมชนในการพัฒนา โดยโครงการฯ มีประเด็นหรือกรอบว่า “ชุมชนมีความสุข คนมีสุขภาพะ” ผู้ช่วยชุมชนเริ่มขับเคลื่อนโดยการประสาน ไปยังผู้นำชุมชนทุกระดับ เพื่อสร้างเวทีแสดงความคิดเห็นในประเด็นดังกล่าว ซึ่งมีข้อสรุปว่า ประเด็นที่จะสร้างให้คนมีสุขภาพะและชุมชนมีความสุขตามแนวทางของศาสนา คือ การศึกษา จะต้องฟื้นฟูการเรียนรู้กิตาบ (ตำราเรียนศาสนาขั้นพื้นฐาน) และการเรียนรู้อัล-กุรอานให้มีความต่อเนื่องสม่ำเสมอ สำหรับเด็กๆ และผู้ใหญ่ โดยกำหนดรูปแบบการเรียนการสอน เพื่อให้เกิดความสนใจ ความตื่นตัว

ทางชุมชนได้มอบหมายให้ **คุณรอหะ ดือราแม** ซึ่งพี่น้องในชุมชนรู้จักในนาม **“เปาะซุฮะ ท่ากำซำ”** เป็นคนในชุมชนซึ่งเป็นลูกศิษย์ของต่วนซุกรูอิสมาแอลฯ เป็นผู้ดำเนินการหารูปแบบซึ่งก็เกิดกระบวนการเรียนการสอน เช่น กิจกรรมการเรียนการสอน **“เวลากลางคืน”** ดำเนินการสอนโดย **คุณรอหะ ดือราแม** ทำหน้าที่การสอนทุกคืน โดย **“คืนวันเสาร์-วันอังคาร”** กลุ่มผู้ชายที่ฝึกไฝในการศึกษาวัยกลางคน ดำเนินการสอนอัล-กูรอาน (เพื่อประกอบศาสนกิจเบื้องต้น) และหลักศรัทธาในศาสนาที่ถูกต้อง **“คืนวันพุธ”** กลุ่มสตรี หรือ มัสตุรอ เป็นกิจกรรมเพื่อกลุ่มสตรี โดยเฉพาะว่าด้วยการอยู่ร่วมกันในสังคมการเป็นแม่ที่ดีในทัศนะอิสลาม การเป็นแบบอย่างที่ดีแก่บุตรหลาน กิจกรรมมัสตุรอ เป็นกิจกรรมกลุ่มสตรีให้สงบเยือกเย็นในทัศนะของอิสลาม **“คืนวันพฤหัสบดี”** สอนอัล-กูรอานเบื้องต้นให้กับกลุ่มผู้สูงอายุที่พลาดโอกาสทางการศึกษาในชุมชน หรือเป็นการฟื้นฟูความรู้เดิมให้มีความถูกต้อง ส่วน **“คืนวันศุกร์”** เชิญบุคคลภายนอกจำนวน ๑๓ ท่านทำหน้าที่การสอน โดยมีการสับเปลี่ยนหมุนเวียนกันในแต่ละสัปดาห์ ประกอบด้วย ท่านบาบอลี สะก่า (ซึ่งต่วนซุกรูปอเนาะวอกัฟบูดีสะก่า) ท่านซาคารียา สาเมาะ (เป็นผู้ที่มีความสามารถจากอำเภอสายบุรีรัฐ ตะลุบัน) ท่านอุสมาน บาชาเวาะเซ็ง คุณซุลกิฟลี ดาลอ คุณอาแว บางทัน คุณนิเซ็ง ท่ากำซำ ท่านบาบอเดร์ บางง (ฮูเตอากู) คุณจูแซ ปากาจีนอ (ดอนรัก) คุณซาอูดี ตาแปด คุณบาบอแอ หะยีสูหลง ท่านบาบอเกือแด ท่านอับดุลเลาะ กือโฆะ ท่านเจ๊ะซูดิง ปาแด (ควนตีหมุน)

ซึ่งบุคคลดังกล่าวข้างต้นเป็นบุคคลที่ชุมชนปรารถนาให้มีการ
ดำเนินการเรียนการสอนในชุมชน

ส่วนเนื้อหาวิชาในการเรียนการสอนก็ตาม แบ่งออกเป็น
หลักใหญ่ๆ ๓ วิชา

วิชาเตาฮีด (توحيد) โดยใช้กิตาบ ชื่อ ฟารีเดาะห์ (فریده)
ว่าด้วยเอกภาพ หลักการศรัทธาในพระเจ้าหรือหลักความเชื่อที่
ว่าอัลลอฮ์เป็นพระเจ้าผู้มีอำนาจเพียงผู้เดียว ซึ่งเป็นหัวใจสำคัญ
ของหลักการอัล-อิสลาม

วิชาตาเฮาวัซ (تصوف) โดยใช้กิตาบชื่อ ปือนาว์รบาฮีฮาดิ
(pernawar bagihati) (فناورباكي هات) ว่าด้วยจิตวิญญาณ จริยธรรม
คุณธรรม (การควบคุมจิตใจและส่วนเป็นร่างกายสรีระ ๓๒
ประการ)

วิชาฟิกฮ์ (فقه) โดยใช้กิตาบ ชื่อ ซาเราะฮ์ซุลเล มุบตาดี
(sarahsulae mubtadi) (سرح سلام مبتدى) ว่าด้วยวิชานิติศาสตร์
อิสลามเบื้องต้น ศาสนบัญญัติ (กฎหมายอิสลาม) ซึ่งแยกแยะ
ออกไปมากมาย

กิจกรรมสำหรับเด็กและเยาวชน เป็นกิจกรรมการเรียน
การสอนอัล-กุรอานสำหรับเด็กและเยาวชนที่มีความเข้มแข็งและ
ต่อเนื่อง สม่่าเสมอ มีผู้รับผิดชอบที่ชัดเจน

ข้อควรพิจารณา และข้อเสนอแนะ

เกิดหน้าที่ของมัชยิตต่อสังคมในชุมชนได้ครอบคลุมทุกพื้นที่ในตำบลท่ากำชำ ตลอดจนชุมชนให้ความสำคัญ ให้ความสนใจ เอาใจใส่ และได้ตระหนักถึงการศึกษาระดับตั้งแต่เด็กจนถึงผู้ใหญ่ ทุกเพศทุกวัย เกิดความสามัคคี ประองดองให้ความร่วมมือ อีกทั้งเด็กๆ ได้เรียนรู้อัล-กุรอานอย่างทั่วถึง ต่อเนื่อง มั่นคง มีความเสียสละ ความประพฤติปฏิบัติของสตรีเป็นไปตามครรลองของหลักศาสนาโดยการคลุม “ฮีญาบ”

กรมส่งเสริมการค้าระหว่างประเทศ

กระทรวงพาณิชย์

โครงการส่งเสริมการค้าระหว่างประเทศ

เพื่อเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขัน

ของประเทศไทย

ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. ๒๕๖๖

ฉบับที่ ๑๖๖

๒๕๖๖

ภาคผนวก

ความหมายประกอบคำ

<p>กurban</p> <p>ภาษาอาหรับ</p> <p>หมายถึง</p>	<p>(การเข้าใกล้)</p> <p>การเข้าใกล้ต่ออัลลอฮ์ ด้วยการเชือดสัตว์พลีต่อพระองค์ ในวันอีดิ้ลอัฎฮา</p>
<p>ตาบีกา</p> <p>ย่อมาจาก</p> <p>แปลว่า</p>	<p>taman bimbingan ka-nak ka-nak</p> <p>สวนประดับประคอง เด็กๆ</p>
<p>ตาดีกา</p> <p>ย่อมาจาก</p> <p>แปลว่า</p>	<p>taman didikan ka-nak ka-nak</p> <p>สวนอบรมเด็กๆ</p>
<p>เราเดาะห์</p> <p>เป็นคำอาหรับ</p> <p>แปลว่า</p> <p>หมายถึง</p>	<p>สวน</p> <p>nursery หรือ บ้านเด็ก เช่นเดียวกับที่ทางเยอรมันมี kindergarten บนฐานคิดที่เชื่อว่ามนุษย์มี</p> <p>หน่อคุณธรรมความดีงาม</p> <p>(inate goodness/พุทธ ฯลฯ) อยู่ในตัวด้วยการเสริมสร้างโอกาสสภาพแวดล้อมที่เอื้อ</p>
<p>กีรออาติ</p> <p>เป็นคำอาหรับ</p> <p>แปลว่า</p>	<p>การอ่านของฉันเป็นระบบการเรียนทักษะ</p> <p>การอ่านอัล-กุรอานที่มีการพัฒนาขึ้นใหม่</p>
<p>เจ๊ะซู</p> <p>แปลว่า</p>	<p>ผู้สอนศาสนา สอนตาดีการะดับต้น (มักจบการศึกษาชั้น ๑๐)</p>
<p>อุสตาซ</p> <p>แปลว่า</p>	<p>ผู้สอนศาสนา สอนตาดีการะดับมัธยม (มักจบการศึกษาปริญญาตรี)</p>
<p>บาบอ, โต๊ะฆูรู, ต่วนฆูรู</p> <p>แปลว่า</p>	<p>ผู้สอนศาสนา สอนปอเนาะ (ระดับผู้รู้)</p>
<p>ดัตริบูลกีรออะฮ์</p> <p>แปลว่า</p>	<p>การฝึกอ่าน</p>
<p>กิตาบ</p> <p>แปลว่า</p>	<p>ตำราเรียนวิชาทางศาสนามีหลากหลายวิชา</p>

เครือข่ายชุมชนมุสลิม ในโครงการพัฒนาชุมชนเป็นสุขที่ภาคใต้ : ดับบ้านดับเมือง เรียนรู้ยู่ดีที่ปากใต้

ประวัติความเป็นมา

หลังจากคณะทำงานบริหารโครงการพัฒนาชุมชนเป็นสุขที่ภาคใต้ : ดับบ้านดับเมือง เรียนรู้ยู่ดีที่ปากใต้ ได้กำหนดแผนงาน วัตถุประสงค์ของโครงการฯ ครอบคลุมทั้ง ๑๔ จังหวัดแล้ว ซึ่งในคณะทำงานบริหารโครงการฯ นั้น มีแกนนำในพื้นที่ ๓ จังหวัดชายแดนใต้อยู่ ๓ ท่าน คือ อาจารย์ วศิน สามี๊ะ, คุณละม้าย มานะการ จากจังหวัดปัตตานี และคุณหามะมะยูนุ จากจังหวัดนราธิวาส ซึ่งทั้งสามท่านได้ดำเนินการขับเคลื่อนในชุมชนในประเด็นต่างๆ กันมาก่อนเป็นประจำและบ่อยครั้ง

คณะทำงานในส่วนชุมชนมุสลิมนั้นมีประเด็นที่จะต้องดำเนินการขับเคลื่อนในชุมชน ซึ่งก็ได้มีการเชิญแกนนำชุมชนต่างๆ ในพื้นที่ ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้ ซึ่งเป็นบุคคลที่มีความสนใจชุมชน และมีการดำเนินการขับเคลื่อนชุมชนของตนเองอยู่แล้วในประเด็นต่างๆ เป็นครั้งเป็นคราวจำนวน ๑๐ กว่าคน เพื่อมาประชุมปรึกษาหารือ ชี้แจงวัตถุประสงค์และเป้าหมายของโครงการพัฒนาชุมชนเป็นสุขที่ภาคใต้ ซึ่งเป็นประเด็นในการมุ่งพัฒนาหารูปแบบและบทเรียนการเสริมสร้างสุขภาวะชุมชนมุสลิม เพราะเป็นเป้าหมายใหม่ของชุมชนมุสลิม

โดยมีการประชุมคณะทำงานครั้งแรกได้ตั้ง ๕๑ คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี (มอ.ปัตตานี) วัตถุประสงค์เพื่อพบปะทำความเข้าใจเนื้อหาโครงการระดับบ้านดับเมือง หน่วยงานสนับสนุนด้านงบประมาณ (แหล่งเงินงบประมาณอาจจะผิดหลักศาสนา) ทิศทางในการปฏิบัติงาน และกำหนดพื้นที่เป้าหมายที่จะเข้าร่วม ซึ่งที่ประชุมก็เห็นด้วยกับโครงการฯ นี้ และเห็นว่าสอดคล้องกับวิถีชีวิตของชุมชน และที่สำคัญเป็นเรื่องใหม่ในขบวนการภาคประชาชนที่เน้นเรื่องความสุขของชุมชน คนมีสุขภาวะ และอารยะธรรมสังคม ซึ่งเหมาะสมกับสถานการณ์ในปัจจุบัน

ต่อมา ได้มีการประชุมคณะทำงานขึ้นอีกครั้ง เพื่อกำหนดพื้นที่เป้าหมายในการขับเคลื่อน และได้คัดเลือกชุมชนที่เคยดำเนินการในลักษณะต่างๆ มาก่อนแล้ว จำนวน ๑๐ ชุมชนเป็นชุมชนนำร่อง คือ จังหวัดนราธิวาส ๓ ชุมชน ยะลา ๓ ชุมชน และปัตตานี ๔ ชุมชน หลังจากนั้นมีการประชุมพบปะคณะทำงานและแกนนำชุมชนเป้าหมายตามแผนงานมาโดยตลอด

ในระยะต่อมา เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๔๖ ทางคณะทำงานได้เรียกประชุมใหญ่อีกครั้ง โดยได้เชิญตัวแทนชุมชนเป้าหมาย ชุมชนละ ๑๐ คน นักวิชาการศาสนา ผู้นำศาสนา ผู้นำชุมชน รวมร้อยละชีวิต เข้าร่วมประชุมที่โรงแรมมายการ์เด็นท์ อำเภอเมือง จังหวัดปัตตานี เพื่อทำการชี้แจงแนวปฏิบัติและบทบาทหน้าที่ของแกนนำชุมชน และที่ประชุมได้ร่วมกันจัดตั้งชื่อว่า “เครือข่ายชุมชนมุสลิม” พร้อมทั้งได้แต่งตั้งคณะทำงานรับผิดชอบในแต่ละฝ่าย และแต่งตั้งผู้ช่วยชุมชนขึ้น

การก่อกำเนิดเครือข่ายชุมชนมุสลิมบนสถานการณ์บ้านเมืองที่ไม่ปกติและมีความรุนแรง บางครั้งคณะทำงานเครือข่ายชุมชนมุสลิมหลายท่านถูกทางการสอบสวน ไปทำอะไร ที่ไหน อย่างไร แต่คณะทำงานเครือข่ายฯ ก็ไม่ย่อท้อ ได้ดำเนินการตามแผนงานของชุมชนต่อไปจนประสบความสำเร็จตามเป้าหมายที่ได้วางไว้อย่างงดงาม

ระยะต่อมา เครือข่ายฯ ได้ขยายพื้นที่เป้าหมายเป็น ๒๒ ชุมชน คือ ปัตตานี ๕ ชุมชน, ยะลา ๕ ชุมชน, นราธิวาส ๕ ชุมชน, สงขลา ๕ ชุมชน และสตูล ๒ ชุมชน ซึ่งก็ได้มีการพัฒนาเป็นงานเป็นการบ้าง มีความคืบหน้า ล้มเหลวบ้าง ก็เป็นบทเรียนให้กับเครือข่ายในการขับเคลื่อนต่อไป

ทิศทางการปฏิบัติงานของเครือข่าย

เครือข่ายชุมชนมุสลิมได้กำหนดทิศทางการทำงานตามกรอบ บทบัญญัติ ตามคำสอนอัลกุรอานและแบบอย่างศาสดามูฮัมมัด โดยชุมชนกำหนดยุทธศาสตร์ ใช้คุณค่าของศาสนาและวัฒนธรรมอันดีงามของท้องถิ่น ที่ไม่ขัดกับหลักศาสนา โดยใช้ภูมิปัญญาและสถาบันศาสนา เป็นแกนกลางหรือเรียกว่า “กระบวนทัศน์อิสลามเพื่อพัฒนาชุมชนเป็นสุข” ตามวิถีชีวิตและแนวทางการดำเนินชีวิตของชุมชนมุสลิม ที่ทุกฝ่ายได้ เรียกร้องและปรารถนา

กิจกรรมเครือข่ายชุมชนมุสลิม

เครือข่ายชุมชนมุสลิมได้ร่วมกันกำหนดทิศทางการทำงานจัดทำ แผนปฏิบัติงาน เช่น การสร้างความเข้าใจกับทีมงาน ลงพื้นที่สร้างความ เข้าใจ ชุมชนทำแผน (ชุมชนเสนอแผน พัฒนาแผน) ปฏิบัติงาน ประชุม คณะทำงาน ปฏิทินการปฏิบัติงาน อาทิ

งานประชุมหารือ การประชุมเครือข่ายเดือนละ ๑ ครั้ง การประชุมตัวแทนชุมชน ๒ เดือนครั้ง โดยลงไปร่วมประชุมกับชุมชน พื้นที่เป้าหมาย การประชุมประจำเดือนของคณะทำงานเครือข่าย

งานสนับสนุนชุมชน การปฏิบัติกิจกรรมสุขภาวะชุมชนทั้ง ๑๐ ชุมชน และต่อมาเพิ่มเป็น ๒๒ ชุมชน

งานสนับสนุนเครือข่าย เวิร์กช็อปทบทวนการทำงานชุมชน

การติดตามประเมินผล จากทีมงานประเมินผลภายใน ติดตาม ประเมินผลการทำงานปฏิบัติกิจกรรมชุมชน

งานพัฒนาคณะทำงานเครือข่าย/คณะทำงานชุมชน การฝึก อบรมความรู้และทักษะการทำงาน ศึกษาดูงานชุมชนสุขภาวะเป็นสุข

งานบริหารจัดการ งานขยายพื้นที่เป้าหมาย งานพัฒนา องค์ความรู้ “ชุมชนมุสลิมเป็นสุข”

ตลอดจนงานถอดบทเรียนชุมชนทั้ง ๑๐ ชุมชน ใน ๓ ประเด็น ที่กำลังจะได้เป็นบทเรียนและกรณีศึกษาต่อไปในอนาคตอันใกล้

คณะทำงานเครือข่ายชุมชนมุสลิม

๑. อ.วศิน สาเมื้อะ	อำเภอเมือง จังหวัดปัตตานี
๒. นายชากาเรีย บินญูซุฟ	อำเภอแว้ง จังหวัดนราธิวาส (ผู้รวบรวมข้อมูลและเขียน)
๓. นายเจ๊ะปอ สาแม	อำเภอหนองจิก จังหวัดปัตตานี
๔. นางสาวละม้าย มานะการ	อำเภอเมือง จังหวัดปัตตานี
๕. นายมาหะมะรานิ กายอ	อำเภอจะนะ จังหวัดนราธิวาส
๖. นายหามะ มะยูนุ	อำเภอสุไหงปาดี จังหวัดนราธิวาส
๗. นายแวงตาปา แวแยนา	อำเภอยะหา จังหวัดยะลา
๘. นายอาแซ มะริ๊ะ	อำเภอรามัน จังหวัดยะลา
๙. นายสุติง โตซอมิ	อำเภอรามัน จังหวัดยะลา

คณะทำงานภาคีเครือข่ายชุมชนมุสลิมในพื้นที่

๑. นายดาโอ๊ะ ซากา	ชุมชนบางก อำเภอยะรัง จังหวัดปัตตานี
๒. นายมะนาฟี มามะ	ชุมชนนาเกตุ อำเภอกอไผ่ จังหวัดปัตตานี
๓. นายโมอ่ำหมัดญามาลูดีน สะมะแอ	ชุมชนตะล๊ะ อำเภอยะหริ่ง จังหวัดปัตตานี
๔. นายนาวีวัฒน์ หะยีบาสอ	ชุมชนท่ากำชำ อำเภอนงจิก จังหวัดปัตตานี
๕. นายอัสมี โต๊ะเจ๊ะ	ชุมชนสมหาอ อำเภอมายอ จังหวัดปัตตานี
๖. นายบักกรี แวดะซง	ชุมชนจาง์ตาดง อำเภอรามัน จังหวัดยะลา
๗. นายอับดุลรอฟา ยาโงะ	ชุมชนกาตอง อำเภอยะหา จังหวัดยะลา
๘. นายอาแซ มะเร๊ะ	ชุมชนกาเม็ง อำเภอรามัน จังหวัดยะลา
๙. นายมะนาซีเยาะ ลียะนาฆอ	ชุมชนกูแบปรง อำเภอกรงปี่นัง จังหวัดยะลา
๑๐. นายดาโอ๊ะ ลาไฮยา	ชุมชนคูแบ อำเภอบันนังสตา จังหวัดยะลา
๑๑. นายมาหะมะมูยีดิง การี	ชุมชนไอร์ยามู อำเภอสือคิริน จังหวัดนราธิวาส
๑๒. นายมาหะมะรานี กายอ	ชุมชนดาร์ลุณาอิม อำเภอระแงะ จังหวัดนราธิวาส
๑๓. นายวารี สดอปา	ชุมชนบ้านสะบือรัง อำเภอแว้ง จังหวัดนราธิวาส

๑๔. นายอิสมาแอล หะยียูไซ๊ะ	ชุมชนบือราแง อำเภोजะเอย์ร้อง จังหวัดนราธิวาส
๑๕. นายอะห์หมัด กูทา	ชุมชนฮุมอลานัส อำเภอตากใบ จังหวัดนราธิวาส
๑๖. นายนายมะยูนู หะเลาะ	ชุมชนตาแปด อำเภอกะทิง จังหวัดสงขลา
๑๗. นายนายรอซาลี นิมะ	ชุมชนกะเซ๊ะ อำเภอกะทิง จังหวัดสงขลา
๑๘. นายหลี สาเมาะ	ชุมชนคลองขุด อำเภอกะทิง จังหวัดสงขลา
๑๙. กำนันอัปดุลอาซิซ สาเมาะ	ชุมชนสะกอม อำเภอกะทิง จังหวัดสงขลา
๒๐. นายอีหม่าอัปดุลเลาะ บินเจ๊ะ	ชุมชนหนองสาหร่าย อำเภอกะทิง จังหวัดสงขลา
๒๑. นายซาปือ ไต่ะนู	ชุมชนเกาะไทร อำเภอกะทิง จังหวัดสตูล
๒๒. นายมะดาโหด ละไบแด	ชุมชนวังประจัน อำเภอควนโดน จังหวัดสตูล

ผู้ช่วยชุมชนรับผิดชอบพื้นที่เป้าหมาย

๑. นายอัปดุลฮาลิม มาหิเล	ประจำจังหวัดปัตตานี
๒. นายนิอาแซ ยูนู	ประจำจังหวัดนราธิวาส (ลาออกปี พ.ศ. ๒๕๔๗)
๓. นายอนัน ละไบแด	ประจำจังหวัดสตูล
๔. นายอัปดุลเลาะห์ สารีมิง	ประจำจังหวัดสงขลา
๕. นายอัปดุลรอเซาะ กาเดร์	ประจำจังหวัดยะลา

๖. นายคออูรามัน มะ

ประจำจังหวัดนราธิวาส

๗. นายอารีอัมมัน ยามา

อำเภอเมือง จังหวัดปัตตานี

(ผู้ประสานงาน)

ผลการดำเนินงานของเครือข่ายชุมชนมุสลิม

ตลอดระยะเวลา ๓ ปีที่ดำเนินการในชุมชน สามารถสะท้อนปัญหาความต้องการของชุมชนในพื้นที่ ๓ จังหวัดชายแดนใต้หลายๆ ทิศนะ และที่สำคัญเป็นการจุดประกายในการแก้ปัญหาในพื้นที่ให้เกิดความสันติสุข ความสมานฉันท์ และความมั่นคง ให้กับหน่วยงานภาครัฐ เอกชน และองค์กรอื่นๆ ด้วยการพัฒนาตามกรอบแนวคิดของประชาชนอย่างแท้จริง ประเด็นที่โดดเด่น ซึ่งนำไปสู่การขยายผลไปยังพื้นที่อื่นๆ คือ

ด้านการศึกษาบูรณาการสามัญ : ศาสนาในโรงเรียน
ประถมศึกษาของรัฐ ที่มีอยู่กันกระจัดกระจายในพื้นที่ สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ซึ่งชุมชนดารุลนาอีมดำเนินการร่วมกับโรงเรียนบ้านจะแนะ ทำให้เกิดมิติใหม่ในวงการศึกษาที่เป็นความต้องการของชุมชนอย่างแท้จริง สามารถขยายผลไปยังโรงเรียนในสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ๗ เขตพื้นที่การศึกษา ในจังหวัดปัตตานี ยะลา นราธิวาส และบางอำเภอในจังหวัดสงขลา จำนวน ๑๐๐ โรงเรียน ซึ่งบุคลากรทางการศึกษา ผู้บริหารโรงเรียน ฝ่ายวิชาการ ผู้ชุมชน ผู้นำศาสนา ได้เดินทางมาศึกษาดูงานเป็นจำนวนมาก

ด้านการจัดการชุมชนที่เรียกว่า “ซุร่อ” เป็นกระบวนการหรือวิธีการการจัดการชุมชนที่สามารถลดความขัดแย้งกรณีข้อพิพาทต่างๆ ในชุมชนได้ ซึ่งสามารถแบ่งออกเป็น ๓ ระดับ คือ ระดับผู้ช่วยชุมชนของโครงการฯ ระดับผู้นำศาสนาผู้ดำเนินการขับเคลื่อน และระดับองค์กร คือ คณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัดเป็นผู้ดำเนินการกำหนดมาตรการต่างๆ ในการแก้ปัญหาชุมชนด้วยตนเองในระดับต้นๆ

ด้านเศรษฐกิจและสวัสดิการ เกิดระบบเศรษฐกิจอิสลามในชุมชน คือ ระบบชะกาต ซึ่งเป็นกระบวนการไม่เอาเปรียบทางสังคม ซึ่งสอดคล้องกับเศรษฐกิจ : ดุลยภาพแห่งชีวิต เศรษฐกิจพอเพียง

ด้านพิธีกรรมศาสนา (อียาดะ) ดำเนินกิจกรรมลดความขัดแย้งในเรื่องการอยู่ร่วมกันในสังคม ทุกชุมชนมีเสียงอัลกรุอานสำหรับเด็กและผู้ใหญ่ ซึ่งสะท้อนวิถีชีวิตอยู่อย่างพอเพียง อย่างกลมกลืนแห่งชีวิตในชุมชนชนบท

โครงการพัฒนาชุมชนเป็นสุขที่ภาคใต้ ระดับบ้านดับเมือง เรียนรู้อยู่ที่ปากใต้

พุทธศักราช ๒๕๕๖ - ๒๕๕๗

โดย

ชมรมเพื่อนร่วมพัฒนาภาคใต้ • สุธีรัตนามูลนิธิ

• มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์

สวนสร้างสรรค์ นคร-บวรรัตน์ • สถาบันสลาตัน

ด้วยการสนับสนุนของ

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.)

หลักการและเหตุผล

ชุมชนชาวใต้มีลักษณะใฝ่เรียนรู้และพัฒนา รวมกลุ่มเป็น
องค์กร เชื่อมประสานโยงใยกันเป็นเครือข่ายกันทุกภาคีภาคพัฒนา
ทั้งภาคชุมชนชาวบ้าน องค์กรพัฒนาเอกชน ราชการ วิชาการ กล้าริเริ่มลงมือ
ผสมผสานปฏิบัติการทั้งทางสังคม วัฒนธรรม การเมือง ทรัพยากร
สิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจ การเงิน ค้าขาย เกิดชุดความรู้ ปฏิบัติการใหม่สู่
สังคมเสมอมา เช่น กิจกรรมสัจจะสะสมทรัพย์, แผนชีวิตวิสาหกิจชุมชน,
มหาวิทยาลัยชาวบ้าน เป็นต้น

ทุกกิจกรรมพัฒนาในชุมชนชาวใต้ล้วนมีส่วนเสริมสร้างสุข
ภาวะทั้งสิ้น หากได้มีการผสมผสาน ประสานสนับสนุนและปฏิบัติจริงจัง
โดยการเสริมเติมเต็มมิติด้านสุขภาวะองค์กรรวม จากกิจกรรมที่ชุมชน กลุ่ม/
องค์กร เครือข่าย ดำเนินอยู่ด้วยเครื่องมือต่าง ๆ เช่น การค้นหาสุขภาวะ
ชุมชน การกำหนดตัวชี้วัดสุขภาวะชุมชน การศึกษาผลกระทบสุขภาวะ
ชุมชน การทำแผนชีวิตชุมชน แผนชีวิตครอบครัว (สู่สุขภาวะ) ก็จะทำให้
ตอบสนองต่อ 'ความสุขของชุมชน' ได้ครอบคลุมขึ้น

วัตถุประสงค์เฉพาะ (Specific Object)

- เพื่อเสริมสร้างศักยภาพ ความสามารถของชุมชนในการสร้างสุขภาวะชุมชน ด้วยการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนด้วย ‘กระบวนการเรียนรู้สุขภาวะของชุมชน’ ตามความสนใจ ความต้องการ ประเด็นปัญหา หรือด้วยการประเมินสุขภาวะชุมชน การประเมินผลกระทบต่อสุขภาวะชุมชน อย่างมีฐานข้อมูลของชุมชนรองรับตามสภาพเงื่อนไขของแต่ละชุมชน มีการวิเคราะห์เพื่อเห็นถึงทางเลือก การตัดสินใจและสร้างแผนงาน สร้างกิจกรรมควบคู่กระบวนการเรียนรู้จริงของชุมชนชาวบ้านตามความสนใจ ต้องการปัญหาของแต่ละชุมชนท้องถิ่นไม่ตายตัวหรือตามต้นแบบใดๆ
- เพื่อร่วมแสวงและค้นหาความหมาย นิยาม องค์ประกอบ ดัชนีชี้วัดฯ ‘สุขภาวะชุมชน-ชุมชนเป็นสุข’ ในแวดวงชุมชน เครือข่ายของภาคใต้ ตามบริบท เครือข่าย ภูมิภาควัฒนธรรมต่างๆ
- เพื่อค้นหา ‘หน่วยพื้นฐานต่างๆ’ ในการสร้างสุขภาวะชุมชนที่เหมาะสมตามบริบทของภาคใต้จากการปฏิบัติการจริง
- เพื่อให้กลุ่มองค์กรประชาสังคมได้เกิดกระบวนการเรียนรู้ในการทำงานพหุภาคี เพื่อสร้างสุขภาวะชุมชนในภาคใต้

กระบวนการดำเนินการ

- สนับสนุนองค์กรพื้นฐานภาคประชาชนเดิม ตามธรรมชาติและเครือข่ายต่างๆ ตามภูมิภาควัฒนธรรม และกิจกรรมขององค์กร ไม่เป็นการสร้างกลุ่มก้อนหรือกิจกรรมใหม่ให้แปลกแยกออกมา ดึงคนออกมาจากองค์กรพื้นฐาน ทั้งนี้มุ่งเน้นที่พื้นฐานคือ ระดับตำบล หมู่บ้านเป็นหลัก
- มุ่งสมทบและเสริมขยายกิจกรรมขององค์กรต่างๆ ในระดับชุมชนหมู่บ้าน ในเรื่องสร้างเสริมสุขภาพตามนัยยะที่กว้างขวาง ครอบคลุมบูรณาการเชิงระบบ เป็นองค์กรรวมอยู่แล้ว ด้วยการเสริมช่วย

ทำให้ชัดและปรากฏเกิดผลกระทบในการสร้างเสริมสุขภาวะทั้งของบุคคล ชุมชน ท้องถิ่น และภูมินิเวศวัฒนธรรมนั้นๆ ด้วยกระบวนการเรียนรู้ ภายในชุมชน เพื่อยกระดับเป็นองค์ความรู้ และก้าวริเริ่มใหม่ๆ สู่การ ขยายผลและสร้างนโยบายสาธารณะ

- **พึงระมัดระวังมิให้กลายเป็นการตัดยอดหรือตัดอ้อยอดแบบพึ่งพิงไม่รู้จบ** ต้องให้เป็นกระบวนการบำรุงหนุนเสริมให้งอกงามยืนต้นอยู่ได้เอง แดกคอกออกผลเองอย่างยั่งยืน ไม่มีอาการแตกตาออกดอกให้ผลชั่วคราวเพียงฤดูกาลเดียวที่บำรุง แล้วทรุดโทรมทันที หรือกลับกลายเป็นดังกาฝากที่ไม่รู้จักสร้างหาอาหารยืนชีวิตได้เองอีกต่อไป
- **ให้นำหนักกับการเสริมสร้างศักยภาพ หนุนเสริมความสามารถของชุมชนชาวบ้าน** องค์กรพื้นฐานภาคประชาชนตามธรรมชาติและเครือข่ายต่างๆ ตามภูมินิเวศวัฒนธรรม ในเรื่องการเรียนรู้และสร้างเสริมสุขภาพ เริ่มกับชุมชนเดิม เพิ่มเติมชุมชนใหม่ในลักษณะเกลาเก่า-กลาง-ใหม่ โดยมีผู้ช่วยชุมชนชาวบ้าน (๑ คนต่อ ๕ ชุมชน) และเสริมสร้างภาคีคนทำงานพัฒนาเก่า-กลาง-ใหม่ ในลักษณะคณะทำงานเครือข่าย (เครือข่ายละ ๑๐ ชุมชน)
- **มีการส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้และประสานเชื่อมโยงจัดความสัมพันธ์ระหว่างเครือข่ายทั้ง ๑๓ เครือข่ายและขยายสู่ภาคีเครือข่าย** ในวงกว้างของภาคใต้ในทุกภาคส่วน ทั้งภาคชุมชนชาวบ้าน องค์กรพัฒนาเอกชน ราชการ วิชาการ ฯ
- **มีการจัดการองค์ความรู้** สรุบทบทเรียน ถอดประสบการณ์ การวิจัยยกระดับ ทั้งในระดับชุมชน เครือข่าย และโครงการ
- **มีการติดตามประเมินผล** ที่คู่ขนานไปกับการดำเนินงานของโครงการด้วยกระบวนการมีส่วนร่วม ที่คอยสะท้อนกลับข้อมูลอย่างใกล้ชิด เน้นการประเมินผลเพื่อการพัฒนา
- **มีการขยายผลสื่อสารสาธารณะและนำเสนอสู่นโยบายต่อไป** ในวงกว้าง ทั้งในเชิงของชุดความรู้ใหม่ ชุดประสบการณ์ใหม่ เกี่ยวกับ

- สุขภาวะชุมชน การเสริมสร้างสุขภาวะชุมชน ตลอดจนระบบเครือข่าย และหน่วยพื้นฐานที่เหมาะสมในการสร้างเสริมสุขภาวะชุมชน
- **ควรให้มีลักษณะการลงหุ้นร่วมทุนเป็นหุ้นส่วน (Matching Fund) จากชุมชนในทุกกิจกรรม**
- **พื้นที่ดำเนินการ**
สตูล ตรัง พังงา นราธิวาส ะนอง สุราษฎร์ ชุมพร นครศรี พัทลุง สงขลา ปัตตานี ยะลา ภูเก็ต กระบี่ สิบสี่เมือง (สมเจตนา มูนิธิโมโนย-ประพันธ์)
- **ไม่ก่อรูปเป็นองค์กรใหม่ แต่ให้เป็นการพัฒนาระบบและกลไกเสริมสนับสนุนควรใช้ลักษณะคณะทำงานจากพื้นที่และเครือข่ายต่างๆ มาเชื่อมโยงทำงานกันท่ามกลางกลไก องค์าพยพอื่น ๆ ที่มีอยู่ แล้วอย่างให้คุณค่า เพื่อเกิดการเรียนรู้และร่วมมือกับทุกฝ่าย และไม่ควรเป็นการเชื่อมโยงเชิงกลไกระหว่างพื้นที่และเครือข่าย แต่ให้เป็นการเชื่อมโยงบุคคลในพื้นที่ภูมิโนเวศวัฒนธรรม เครือข่ายต่างๆ ซึ่งจะนำพาเครือข่าย องค์กร กิจกรรมมาด้วย บนพื้นฐานความเป็นพี่น้องผูกเกลอกัน มีลักษณะยึดหยุ่น เล็กกะทัดรัดตามภารกิจ มีพลังและเป็นเสน่ห์มีลักษณะเปิดกว้าง มีช่องทางหลากหลายให้ทุกฝ่ายเข้าถึงได้ง่ายและเอื้อต่อการรวมพลัง ไม่ลดทอนพลัง มีลักษณะความสัมพันธ์แนวระนาบ กระจาย ไม่รวมศูนย์ การเชื่อมโยงสำคัญอยู่ที่พื้นที่ระดับหมู่บ้าน ตำบล ขยายสู่ภูมิโนเวศวัฒนธรรม โดยเน้นเชื่อมโยงเพื่อการเรียนรู้และนำสู่นโยบาย**
- **ให้ความสำคัญแต่ไม่เน้นทุ่ม่น้ำหนักที่การจัดการ จัดสรรงบประมาณ ฯ**

ผลลัพธ์ (Output)

- เกิดกิจกรรมด้านการเสริมสร้างสุขภาพที่หลากหลายทั้งในเชิงเนื้อหา และรูปแบบ จำนวนไม่น้อยกว่า ๒๐๐ กิจกรรม/โครงการ ของ ๒๐๐ ชุมชน/หมู่บ้าน ไม่น้อยกว่าชุมชน/หมู่บ้านละ ๕๐ คน รวมไม่ต่ำกว่า

๑๐,๐๐๐ คน ผ่านเครือข่ายประชาชนไม่น้อยกว่า ๑๕ เครือข่าย

- ชุมชนเกิดการเรียนรู้และการพัฒนาศักยภาพองค์กรชุมชน เกี่ยวกับการเสริมสร้างสุขภาวะชุมชนผ่านกิจกรรมในระดับดี ปานกลาง และพอใช้ จำนวน ๑๐๐, ๕๐ และ ๕๐ ตามลำดับ
- องค์กรชุมชน/หมู่บ้าน เกิดกระบวนการสร้างเสริมและมีกลุ่มแกนนำในชุมชนที่มีศักยภาพเพิ่มขึ้น รวมกันไม่ต่ำกว่า ๑,๐๐๐ คน
- ๑๕ เครือข่ายของกลุ่มองค์กรประชาสังคมได้รับการหนุนเสริม เกิดกระบวนการเรียนรู้และพัฒนาความเข้มแข็งในการทำงานเชิงพหุภาคี เพื่อสร้างสุขภาวะชุมชนในภาคใต้ ทั้งภายในเครือข่ายและระหว่างเครือข่าย
- ได้ชุดบทเรียน และองค์ความรู้เกี่ยวกับการสร้างสุขภาวะชุมชน ได้แก่ ความหมาย องค์ประกอบ ดัชนีชี้วัดของสุขภาวะชุมชน, หน่วย(Unit)ที่เหมาะสมสำหรับการดำเนินงานกิจกรรมเสริมสร้างสุขภาวะชุมชน, ปัจจัย กลวิธี กระบวนการสำคัญในการสร้างเสริมสุขภาวะชุมชน เช่น การจัดทำแผนพัฒนาสุขภาวะชุมชน การประเมินวัดสุขภาวะชุมชน การประเมินผลกระทบด้านสุขภาวะของชุมชน เป็นต้น
- ได้ชุดความรู้เกี่ยวกับการสร้างสุขภาวะของชุมชนที่หลากหลาย และสอดคล้องกับแต่ละภูมิภาควัฒนธรรมทั่วประเทศ พร้อมบทเรียนกรณีศึกษาจากปฏิบัติการจริงสำหรับขยายทั่วประเทศต่อไป ไม่น้อยกว่า ๓๐ กรณี
- ผลงานและกิจกรรมได้รับการเผยแพร่ในรูปลักษณะต่างๆอย่างสม่ำเสมอ ได้แก่ บทความ ๑๐๐ ชิ้น ข่าวทางหนังสือพิมพ์ วารสารต่างๆ ๑๐๐ ชิ้น ทางวิทยุ-โทรทัศน์ ๕๐ ครั้ง ตลอดจนการนำเสนอต่อที่ประชุมวิชาการ และการพัฒนานโยบายในระดับต่างๆ ๑๐ ครั้ง
- มีการเชื่อมโยงประสานกิจกรรม โครงการ เครือข่าย เข้าสู่ระบบในชุมชนท้องถิ่นตามบริบทของแต่ละชุมชนท้องถิ่นภูมิภาควัฒนธรรม เช่น หมู่บ้าน อบต. เทศบาล จังหวัด ฯลฯ

ผลกระทบ (Impact)

- เกิดการปรับเปลี่ยนกระบวนการทัศน์ด้านสุขภาพ-สุขภาวะชุมชน และการสร้างเสริมสุขภาวะที่เชื่อมโยงกับปัจจัยต่างๆ อย่างรอบด้าน และเป็นกระบวนการ ‘สร้างนำซ่อม’
- ชุมชน/หมู่บ้าน/เครือข่าย เป้าหมายมีระดับสุขภาวะที่ดีขึ้น ทั้งทางด้านกาย จิตใจ ปัญญา สังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม
- ชุมชน/หมู่บ้าน/เครือข่าย เป้าหมายมีศักยภาพสูงขึ้นในการสร้างเสริมสุขภาวะชุมชน และนำบทเรียน ความรู้จากกระบวนการเรียนรู้มาพัฒนาปรับปรุงอย่างต่อเนื่อง
- เกิดการขยายตัวเชื่อมโยงของเครือข่ายภาคประชาชนพลเมือง ที่ทำงานเสริมสร้างสุขภาวะชุมชนออกไปอย่างกว้างขวางหลากหลายทั้งในชุมชน ท้องถิ่น ภูมิภาค ทั่วประเทศ เชื่อมประสานในภูมิภาค ขยายสู่ภูมิภาคอื่นๆ ทั้งในประเทศไทยและในอาณานิคม
- เกิดการขยายผลจากบทเรียนหลากหลายลักษณะใน ๒๐๐ ชุมชน หมู่บ้าน เข้าสู่ชุมชนท้องถิ่นอื่น ๆ ผ่านหน่วยจัดการต่างๆ โดยเฉพาะองค์การปกครองส่วนท้องถิ่น และรัฐบาลใช้เป็นแนวทางในการสร้างสุขภาพชุมชนและสนับสนุนเชิงนโยบาย งบประมาณ และการบริหารจัดการ
- เกิดการวิจัยยกระดับเชิงคุณภาพเพิ่มเติมจากกรณีศึกษา และรูปแบบบทเรียนต่างๆ ในพื้นที่โดยหน่วยความรู้ต่างๆ ทั้งภาคนักวิชาการ ชุมชน ชาวบ้าน
- เกิดการขยายตัววิถึคุณค่าต่อจาก ๒๐๐ ชุมชนหมู่บ้าน เป็นร้อยละ ๑๐ ของชุมชนหมู่บ้านทั่วทั้งภาคใต้ (ประมาณ ๘๐๐ หมู่บ้าน) ในระยะเวลา ๑๐ ปี

หนังสือชุดเรียนรู้สู่ชุมชนเป็นสุข...จากภาคใต้ ในโครงการพัฒนาชุมชนเป็นสุขที่ภาคใต้: ตำบลบ้านดงเมือง เรียนรู้ที่อยู่ดีที่ปากใต้

ชื่อเรื่อง	วาดบ้านสร้างสุขลอบโคก เชิญเปิดโลกเรียนรู้คู่ด้วยกัน
เรื่องโดย	โครงการพัฒนาชุมชนเป็นสุขที่ภาคใต้: ตำบลบ้านดงเมือง เรียนรู้ที่อยู่ดีที่ปากใต้
ร้อยเรียงโดย	บัญชา พงษ์พานิช, ไพโรจน์ สิงบัน, เจียงคำ พานิชดี และ คณะ

“คูสิ...สองสามปีที่เราฝัน วาดบ้านสร้างสุขลอบโคก...เชิญเปิดโลกเรียนรู้คู่ด้วยกัน” เป็นบทเรียนการเรียนรู้สู่ชุมชนเป็นสุขที่ภาคใต้ บนหลักคิดหลักวิชา และออกแบบหลักปฏิบัติ ประกอบด้วยกรณีศึกษาของการสร้างสุขในชุมชนภาคใต้กว่า ๑๑ กรณีศึกษาจาก ๑๓ เครือข่ายในโครงการพัฒนาชุมชนเป็นสุขที่ภาคใต้ อาทิเช่น เมื่อการต่อสู้ก้าวสู่วิถีที่ยั่งยืน, ฝึกแบบไม่ฝึก สอนแบบไม่สอน, ปฏิวัติยุคสมัยด้วยปัญญาชีวภาพ, เมื่อศาสนธรรมนำการพัฒนา, เมื่อพลิกกะลาที่คล่ำให้หงายด้วยปลายหัวแม่เท้า, เสียตายเรือรอดแต่ซังที่บ้านทอน, เมื่อหอมพื้นบ้านรวมตัวลูกชั้นรักษาชุมชน, เพื่อแผ่นดินนี้ที่รัก ของอาสาสมัครรักถิ่น, ในนามแห่งพระเจ้าผู้เป็นเจ้าของ, เรียนรู้ที่อยู่ดีได้ แม้ในคลื่นยักษ์สึนามิ และหนุนรัฐจัดตั้ง เรียนรู้สร้างสุขที่สระขาว

ชื่อเรื่อง	เรียนรู้ แล้วลงมือสร้างสุข
เรื่องโดย	โครงการพัฒนาชุมชนเป็นสุขที่ภาคใต้: ตำบลบ้านดงเมือง เรียนรู้ที่อยู่ดีที่ปากใต้
ร้อยเรียงโดย	บัญชา พงษ์พานิช, ไพโรจน์ สิงบัน, เจียงคำ พานิชดี และคณะ

“เรียนรู้ แล้วลงมือสร้างสุข” เป็นหนังสือบทเรียนปฏิบัติการสร้างสุขของโครงการพัฒนาชุมชนเป็นสุขที่ภาคใต้ เล่ม ๒ ที่ต่อจากเล่ม วาดบ้านสร้างสุข

ลบลโคกฯ โดยเป็นการฉายภาพรูปธรรมปฏิบัติการจริงของชุมชนในการสร้างสุขตามหน่วยและบริบทของสังคม ประกอบด้วย **เมื่อคนหนองบัวไม่หนี...มีแต่สู้รักษาทะเล**, ด้วยนาทุ่งชีวิภาพ...แล้วขยายสู่ไบโอดีเซลที่ห้วยไทร, วิทยุชุมชน..สื่อเพื่อการเปลี่ยนแปลงและสร้างสุขที่สินปุน, การกลับมาใหม่ของชีวิตชุมชนคนตาเฒ่าด้วย “ซุร่อ”, โดนเพลงพัฒนา...บรรเลงหนึ่งลุง โนรา กาทลอ, จากเรื่องของเด็กชายคนึง...ผ่านโคกนาฏกรรมถึงแดงสู่แผนสุขภาพะชุมชน, ปฏิวัติรอบใหม่...ด้วยปากกากับอาวุธการเรียนรู้ที่สถานีชุมชน คนทุ่งคอกควาย, ท้องถิ่นเป็นธรรม ชุมชนเป็นสุขที่ทำข้าม, เมื่อชาวบ้านชาวสวนหาญกล้าขึ้นนำนายอำเภอ เปิดตำราเกษตรชีวิภาพที่นอกไร่ และ “ผลิตได้ ใช้เป็น” ที่คอนหาร

ชื่อเรื่อง	เคลื่อนขยับกับเครือข่ายสุขภาพะคนใต้
เรื่องโดย	โครงการพัฒนาชุมชนเป็นสุขที่ภาคใต้: ดับบ้านดับเมือง เรียนรู้อยู่ดีที่ปากใต้
ร้อยเรียงโดย	สิริพร สมบุญณ์บุรณะ, วิริยะ สว่างโชติ และคณะ

หนังสือเล่มนี้ได้มุ่งเน้นศึกษา กลุ่ม / ชุมชนและเครือข่ายภาคใต้ โครงการดับบ้านดับเมือง ภาคใต้ ที่มีกระบวนการทางสังคม เงื่อนไข ปัจจัย เครื่องมือ ช่องทางและกลไกที่จะนำไปสู่การสร้างเสริมสุขภาพะในภูมิภาคหรือท้องถิ่นภาคใต้ อันเป็นส่วนหนึ่งของการวางฐานให้กับ “ประชาสังคม” ที่กำลังพัฒนาขึ้นมา เพื่อแสวงหาการมีส่วนร่วมทางการเมืองกับอำนาจในเชิงโครงสร้างของรัฐ เพื่อนำไปสู่การเปิดพื้นที่ให้กลุ่มคนต่างๆ ในสังคมได้เกิดการยอมรับความหลากหลายได้ และที่สำคัญเกิดชุมชนเป็นสุขและสังคมที่เข้มแข็ง ซึ่งนั่นหมายถึงการก่อเกิดปฏิรูปโครงสร้างการเมือง ระบบกฎหมาย การศึกษา การพัฒนา สิทธิพลเมือง นโยบายสาธารณะที่สำคัญๆ ของรัฐเพื่อมุ่งให้เกิดชุมชน / สังคมที่เป็นสุข

ชื่อเรื่อง ดัชนีชี้วัดความสุขของคนใต้
เรื่องโดย โครงการพัฒนาชุมชนเป็นสุขที่ภาคใต้:
ตำบลบ้านดงเมือง เรียนรู้อยู่ที่ปากใต้
ร้อยเรียงโดย ทิพย์วัลย์ สุทิน และคณะ

หนังสือเล่มนี้เป็นงานศึกษาทางวิชาการของ ดร.ทิพย์วัลย์ สุทิน ที่เป็นอาจารย์สอนวิชาที่ว่าคุณภาพชีวิต ของมหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์ ได้ร่วมกับโครงการพัฒนาชุมชนเป็นสุขที่ภาคใต้ ทำการศึกษาดัชนีชี้วัดความสุขของคนใต้ พบว่า ความสุขของคนในสังคมส่วนหนึ่งถูกชี้้นำด้วยบริบททางสังคมภายใต้โลกาภิวัตน์ ดัชนีชี้วัดความสุขของคนส่วนใหญ่จึงเปลี่ยนแปลงไปตามการถูกชี้ชวน การตั้งตนจัดกระบวนเพื่อที่จะบอกว่าเราจะมีความสุขแบบไหนของภาคชุมชนชาวบ้านนั้นจึงเป็นการแสดงออกถึงการนิยามความสุขตามบริบทของตนเอง ที่เกี่ยวข้องกับปัจจัยและเงื่อนไขที่หลากหลายของชุมชน หนังสือเล่มนี้จึงบรรจุความสุขที่ชาวบ้านบอกว่าถ้าสุขแท้ต้องเป็นแบบไหน เป็นการบอกว่าทิศทางการพัฒนาของพวกเขาในชีวิตสุดท้ายกันที่ความสุขมิใช่ชีวิตที่กองเงิน

ชื่อเรื่อง เมื่อ อสม. กลายพันธุ์ เป็นอาสาสมัครรักถิ่น
เรื่องโดย เครือข่ายอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน
ในโครงการพัฒนาชุมชนเป็นสุขที่ภาคใต้:
ตำบลบ้านดงเมือง เรียนรู้อยู่ที่ปากใต้
ร้อยเรียงโดย ศิลเรื่องศักดิ์ สุขใส, เสณี จำวิสูตร, กฤษณพร สุวรรณวร,
ประสิทธิ์ชัย หนูนวล และคณะ
คำนิยมโดย บัญชา พงษ์พานิช

กรณีนำศึกษาจาก ๗ ชุมชนในบทเรียนเล่มนี้ แม้จะไม่สมบูรณ์ถึงขั้นแบบถึงที่สุด แต่เขียนขึ้นโดยคนที่ทำงานจริงกับชุมชนมาด้วยตนเอง และพยายามสุดกำลังในการ ‘ถอดเก็บบทเรียนรู้’ ออกมา ไม่ว่าจะป็นกรณีไหน ๆ ล้วนนำเรียนรู้ออกมาเป็นอย่างนี้ได้อย่างไร นี่ใช่เรื่องของ ‘อสม.-อาสาสมัครสาธารณสุข’ หรือ...หรือว่ากลายเป็นอื่นเสียแล้ว

ชื่อเรื่อง	ความสุขที่ออกแบบได้: เมื่อยกระดับชัยบแผนแม่บท เป็นแผนสุขภาวะชุมชน
เรื่องโดย	เครือข่ายอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน ในโครงการพัฒนาชุมชนเป็นสุขที่ภาคใต้: ตำบลบ้านดัดเมือง เรียนรู้อยู่ที่ปากใต้
ร้อยเรียงโดย	เสณี จำวิสูตร, ประสิทธิ์ชัย หนูนวน และคณะ
คำนิยมโดย	บัญชา พงษ์พานิช

บทเรียนเหล่านี้มีได้สมบูรณ์ที่จะเรียกว่า เป็นต้นแบบได้แต่ อย่างไรก็ดี เพียงแต่เป็นการบอกเล่าแนวทางอันหนึ่งที่ได้นำเอา “ความสุข” เป็นเป้าหมายของการพัฒนาว่า มีการริเริ่มกันอย่างไร มีการบวนการ หรือกลวิธีอย่างไร และปรากฏผลออกมาเป็นเช่นไร ซึ่งเปรียบเหมือน การตอบโจทย์ที่แสดงการตั้งโจทย์ วิธีการทำและผลลัพธ์ เน้นอนการ ตอบโจทย์นี้ย่อมมีหลายวิธี การจะเลือกใช้วิธีการโดยอ้อมขึ้นอยู่กับความเหมาะสมของชุมชนนั้น

ชื่อเรื่อง	มีเพียงแค่วันแรก
เรื่องโดย	ศูนย์พลเมืองเด็กสงขลา: เครือข่ายเด็กและเยาวชน ในโครงการพัฒนาชุมชนเป็นสุขที่ภาคใต้: ตำบลบ้านดัดเมือง เรียนรู้อยู่ที่ปากใต้
ร้อยเรียงโดย	จิตติมา ผลเสวก
คำนิยมโดย	เริงชัย ต้นสกุล, นิรมล เมธีสุวกุล และ สุภัทร ฮาสุวรรณกิจ

สังคมในกรอบทุนนิยมผลักดันให้เขาตะกายไปข้างหน้าปีนบันได แข่งขันกันจนแทบไม่มีเวลาเหลือวหน้าแลหลังแทบไม่มีช่องว่างให้ หกคะเมนตีลังกา ลองผิดลองถูกหากว่าพวกเขาได้มีโอกาสสัมผัส ประสบการณ์จริง ได้มีพื้นที่ที่สามารถใช้พลังภายในอย่างอิสระ ความคิด ทะลุกรอบระบบ การศึกษาน่าจะบังเกิดได้ไม่ยากซึ่งผู้ใหญ่ในกรอบทุน นิยมอาจจะไม่ชอบใจนักถ้าวันที่เหล่าเยาวชนต่างตะโกนขึ้นอ้างมีว่า “ทำไม การศึกษาในระบบสอนได้ไม่ถึงค่าตัววันที่ ๒ ทำไมสอนได้แค่ค่าตัววันแรก”

ชื่อเรื่อง	เมื่อเยาวชนสร้างสรรค์ เรียนรู้สุนาแห่งปัญญา: เด็กน้อยเรียนรู้และสร้างสุขกันเอง
เรื่องโดย	กลุ่มเยาวชนสร้างสรรค์ สุราษฎร์ธานี: เครือข่ายเด็กและเยาวชน ในโครงการพัฒนาชุมชนเป็นสุขที่ภาคใต้: ตำบลบ้านดงเมือง เรียนรู้วิถีชีวิตที่ปากใต้
ร้อยเรียงโดย	วัลย์พร ทองจันทร์ และคณะ
คำนิยามโดย	สมเจตนา มุณีโมไนย

ในขณะที่เด็ก ๆ ส่วนใหญ่จะวนอยู่กับของเล่น สนุกสนานกับ
สีสันของโลกวัตถุ...แต่มีเด็กอีกกลุ่มหนึ่งที่เรียกตัวเองว่า “กลุ่มเยาวชน
สร้างสรรค์ สุราษฎร์ธานี” ได้ขีดเขียนแต่งแต้มโลกให้มีคุณค่าและ
ความหมายต่อตนเองและผู้อื่น

จากจุดเริ่มที่เห็นความขาดแคลนทางด้านโอกาสและทุนทรัพย์ของเด็ก
ในชนบท จึงได้ทำกิจกรรมผ่านการเรียนรู้ท่ามกลางปฏิบัติการจริง ตั้งแต่ปี พ.ศ.
๒๕๓๓ จนมาพบขบวนการสร้างสุขกับ โครงการตำบลบ้านดงเมือง ได้ร่วมกัน
ค้นหาและสร้างสุขจนเกิดเป็นบทเรียนที่ได้พยายามถ่ายทอดออกมาเป็นตัว
หนังสือเพื่อได้ศึกษาแลกเปลี่ยนกัน แม้จะเป็นงานเขียนคุณภาพมือสมัครเล่น
แต่เป็นความภูมิใจสูงสุดที่ได้ทำ ได้เขียนบอกเล่าเรื่องราวของพวกเขา

ชื่อเรื่อง	เมื่อการต่อสู้ก้าวสู่วิถีที่ยั่งยืน
เรื่องโดย	โรงเรียนริมเล : เครือข่ายผลกระทบนโยบายสาธารณะ ในโครงการพัฒนาชุมชนเป็นสุขที่ภาคใต้: ตำบลบ้านดงเมือง เรียนรู้วิถีชีวิตที่ปากใต้
ร้อยเรียงโดย	กิตติภาพ สุทธิสว่าง, สุรัตน์ แซ่จุ้ง, ทศนีย์ รุ่งเรือง, รัตนา ปานกลั่น, ศุภวรรณ ชนะสงคราม, นูรีชา สะแป็ง และอำรอน ปะดุกา
คำนิยามโดย	นิธิ เอียวศรีวงศ์ และ สุภัทร ฮาสุวรรณกิจ

แม้ว่าหนังสือเล่มนี้อาจจะมีข้ออ่อนข้อแข็งอย่างที่หนังสือทุกเล่มย่อมมีเป็นธรรมดา แต่หนังสือเล่มนี้ได้พยายามจะจุดประกายประเด็นที่มีความสำคัญเกี่ยวกับการเคลื่อนไหวของภาคประชาชน เล่าเรื่องราวการเคลื่อนไหวของชาวจะนะเป็นการเฉพาะ แต่ที่จริงแล้วก็มียุทธศาสตร์สำคัญที่ทำให้เกิดความเข้าใจความเคลื่อนไหว เพื่อกำหนดชีวิตของตนเองของประชาชนระดับล่างโดยทั่วไป อันเป็นปรากฏการณ์ที่มีความสำคัญที่สุดในประเทศไทยในระยะ ๒๐ ปีที่ผ่านมา

ชื่อเรื่อง	ปฏิวัติที่โลกใบเล็ก: ปฏิวัติความคิดสู่ความสุขด้วยเกษตรชีวภาพ
เรื่องโดย	เครือข่ายเกษตรชีวภาพ-ปลอดภัยพิษ ในโครงการพัฒนาชุมชนเป็นสุขที่ภาคใต้: ตำบลบ้านดงเมือง เรียนรู้อยู่ที่ปากใต้
ร้อยเรียงโดย	ชาน ยอดวิจารณ์, โชคดี สุวรรณมณี, อนุภัทร จันตราฐ, ประสิทธิ์ชัย หนูนวล
คำนิยมโดย	ระพี สาคริก และ ภาณุ พิทักษ์เผ่า

ปฏิวัติที่โลกใบเล็กเสนอสิ่งหนึ่งที่น่าสนใจยิ่งก็คือ ‘การปฏิวัติ’ ที่ชาวชีวภาพเรียกว่าเป็นการ ‘ปฏิวัติความคิด’ โดยใช้ชีวภาพเป็นกระบวนการเรียนรู้ สู่รูปธรรมและความรู้ที่หลากหลาย สังคมชีวภาพ คือ สังคมแนวใหม่ที่ข้ามพรมแดนชุมชนของกรอบความคิดอันไม่ยึดติดเฉพาะเรื่องแต่เป็นสังคมเรียนรู้ นำเสนอวิถีคิดและความรู้ต่อการดำรงชีวิตผ่านการ ‘อยู่ให้เห็นทำให้เป็นตัวอย่าง’ และเสนอว่าชุมชนคือโลกใบเล็กที่มีศักยภาพจัดการตัวเองได้ตราบไต่ที่ยังเชื่อมั่นและลุกขึ้นสู้ ด้วยการนิยามวิถีชีวิตของตัวเอง มีหลักวิชาจากการคิดค้นและปฏิบัติตามความรู้เหล่านั้น

ชื่อเรื่อง	“ออมเงิน” ให้สร้างสุข ที่ชุมชนปากใต้:
เรื่องโดย	มิติใหม่องค์กรการเงิน ชุมชน หลุดพ้นวงจรการกู้ยืม เครือข่ายองค์กรการเงิน ในโครงการพัฒนาชุมชนเป็นสุขที่ ภาคใต้: ตำบลบ้านดับเมือง เรียนรู้อยู่ที่ปากใต้
ร้อยเรียงโดย	นฤทธิ ดวงสุวรรณ, สมนึก พรรณศักดิ์, ธรรมรัตน์ นาคสัน, อารี คงแจ่ม และคณะ

หนังสือเล่มนี้ได้บอกเล่าเรื่องราว ตัวอย่างประสบการณ์ ‘ปฏิบัติการสร้างสุข’ ของกลุ่มองค์กรการเงินชุมชนที่โครงการตำบลบ้านดับเมืองได้หนุนเสริมผ่านกลุ่มองค์กรชุมชนที่บริหารจัดการการเงินชุมชน เพื่อเสริมสร้างศักยภาพให้ชุมชน ยกกระตือรือร้นกิจกรรมกองทุนที่มีอยู่เดิมขยายกิจกรรมอื่นๆ ที่ ‘สร้างสุขแบบองค์รวม’ ให้ชุมชนโดย ‘ไม่ยึดติดอยู่กับการสะสม การกู้ การผ่อนชำระ และการแบ่งผลกำไร’

ชื่อเรื่อง	องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นธรรม ชุมชนเป็นสุข :
เรื่องโดย	บทเรียนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่น่าเรียนรู้ เครือข่ายองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ในโครงการพัฒนาชุมชนเป็นสุขที่ภาคใต้ : ตำบลบ้านดับเมือง เรียนรู้อยู่ที่ปากใต้
ร้อยเรียงโดย	อรุณ ไชยเต็ม, มานะ ช่วยชู

หนังสือเล่มนี้เป็นความพยายามของคนทำงานของเครือข่ายองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในโครงการตำบลบ้านดับเมืองที่จะบอกเล่าประสบการณ์ปฏิบัติการสร้างสุขขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น บนพื้นฐานความเชื่อที่ว่าหากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีการบริหารจัดการที่ดี มีความโปร่งใส แก้ไขปัญหาอย่างตรงจุด และที่สำคัญคือ รับฟังความเห็นความต้องการของประชาชนในพื้นที่ หรือเรียกว่า “องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นธรรม” นั่นเอง คำว่า ‘เป็นธรรม’ มีความหมายใกล้เคียงกับคำว่า ‘ธรรมาภิบาล’ หมายถึง มีความยุติธรรม ความโปร่งใส ความรับผิดชอบ เอาประโยชน์ของถิ่นเป็นที่ตั้ง ก็จะส่งผลให้เกิดความสุขแก่ชุมชนได้มาก

ชื่อเรื่อง	เมื่อองค์กรชุมชนที่รัฐตั้งสร้างสุขใส่ชุมชนบนเส้นทางที่สร้างเอง
เรื่องโดย	เครือข่ายองค์กรชุมชนที่รัฐตั้งไว้ ในโครงการพัฒนาชุมชนเป็นสุขที่ภาคใต้: ตำบลบ้านดับเมือง เรียนรู้อยู่ที่ปากใต้
ร้อยเรียงโดย	ทวีศักดิ์ สุขรัตน์, ทวีวัตร เครือสาย, ธนพล เล่าซี, ยุพิน ใจเย็น และคณะ

บทเรียนการทำงานสร้างสุขกับเครือข่ายองค์กรที่รัฐตั้งไว้ในเล่มนี้ เป็นเพียงการเริ่มต้นให้ชุมชนคิดนอกกรอบเพื่อดึงศักยภาพที่ชุมชนมี อยู่ไปพัฒนาและยกระดับความรู้ความสามารถของชุมชน แทนการ สนับสนุนช่วยเหลือแบบสงเคราะห์ เพื่อนำไปสู่ความผาสุก ที่เกิดขึ้นบนพื้นฐาน ของการพึ่งตนเอง และสร้างความเข้มแข็งของชุมชนในที่สุด

ชื่อเรื่อง	เพื่อให้ “อยู่ดี” ที่บ้านเรา: บทเรียนของชุมชนเพื่อรักษา ต้นธารแห่งชีวิต
เรื่องโดย	เครือข่ายทรัพยากรและการจัดการสิ่งแวดล้อม ในโครงการพัฒนาชุมชนเป็นสุขที่ภาคใต้: ตำบลบ้านดับเมือง เรียนรู้อยู่ที่ปากใต้
ร้อยเรียงโดย	กอบแก้ว วงศ์พันธุ์, มานะ ช่วยชู

เรื่องราวกรณีศึกษาของเครือข่ายการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ใน โครงการตำบลดับเมืองในเล่มนี้ เป็นการถ่ายทอดประสบการณ์ “ปฏิบัติการ การสร้างสุขของชุมชน” จนพบคำตอบว่า “ฐานทรัพยากรที่สมบูรณ์ คือความสุขของชุมชน” เป็นบทเรียนของกระบวนการรวมตัวในชุมชนเพื่อ ปกป้อง อนุรักษ์ทรัพยากรในท้องถิ่น การสร้างกระบวนการมีส่วนร่วม การเรียนรู้ วิถีชีวิตชุมชน และการต่อสู้กับผู้บุกรุกฐานทรัพยากรของชุมชนจากทุกฝ่าย

ชื่อเรื่อง	เมื่อชุมชนมีสื่อไว้สร้างสุข วิทยุชุมชน: สื่อที่นำชุมชนกลับมา ในยุคดิจิทัล
เรื่องโดย	เครือข่ายวิทยุชุมชนในโครงการพัฒนาชุมชนเป็นสุขที่ภาคใต้: ตำบลบ้านดงเมือง เรียนรู้อยู่ที่ปากใต้
ร้อยเรียงโดย	ยุรี ทองพงษ์, ศิริพล สัจจาพันธุ์

การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและชุมชนในปัจจุบันส่งผลให้ขาดความเข้าใจ แยกตัวกันอยู่ ทำงานมากแต่ ความสุขถดถอย วิทยุชุมชนเป็นช่องทางในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ของชุมชน ใช้พื้นที่สื่อสารของวิทยุชุมชนในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งต่างๆ หนังสือเล่มนี้จึงเป็นการถอดบทเรียน “หัวใจวิทยุชุมชน” ที่แสดงให้เห็นถึงความสุขที่ได้เป็นสื่อเพื่อคนในชุมชน นอกจากนี้ยังบอกว่าจะสร้างภาคีเครือข่ายร่วมกันที่แนบแน่นยิ่งขึ้นนั้นเป็นสิ่งจำเป็น และใครจะรู้ว่าวิทยุชุมชนทำให้เกิดความสุขแก่คนในชุมชนที่ด้อยโอกาสอย่างสื่อกระแสหลักมองไปไม่เห็น

ชื่อเรื่อง	“ซุร่อ” การจัดการชุมชนที่ควรเรียนรู้ เพื่อชุมชนสมานฉันท์
เรื่องโดย	เครือข่ายชุมชนมุสลิม ในโครงการพัฒนาชุมชนเป็นสุขที่ภาคใต้ : ตำบลบ้านดงเมือง เรียนรู้อยู่ที่ปากใต้
ร้อยเรียงโดย	ชาการ์ริยา บิณญูซูฟ, อับดุลเลาะห์ สาริมิง และคณะ

‘สภาซุร่อ’ หรือนี่คือประชาธิปไตยที่เน้นความถูกต้อง ทั้งอุดมการณ์ คุณธรรม และวัฒนธรรมที่ไม่ขัดต่อหลักการอิสลาม ถูกออกแบบขึ้นมาจากพระผู้เป็นเจ้าของเจ้าจึงเป็นระบอบการปกครองที่นำมาใช้กับมนุษย์ที่ดีที่สุด ‘สภาซุร่อ’ กับการปกครองที่ใช้ศาสนาเป็นแกนกลางในการพัฒนา เป็นกระบวนการชุมชนซึ่งชุมชนมุสลิมได้สร้างรูปธรรมที่สังคมควรเรียนรู้การใช้ “ศาสนธรรมนำการพัฒนา”

ชื่อเรื่อง	การศึกษาศาสนาและสามัญ: ห้องเรียน...วิถีอิสลามสู่การเรียนรู้ เพื่อให้ความรู้ได้อยู่คู่คุณธรรม
เรื่องโดย	เครือข่ายชุมชนมุสลิม ในโครงการพัฒนาชุมชนเป็นสุขที่ภาคใต้ : ตำบลบ้านดัดเมือง เรียนรู้อยู่ที่ปากใต้
ร้อยเรียงโดย	ชากาเรีย บินญูซุฟ, คอยรูซามัน มะ, อับดุลรอเซ กาเดร์ และคณะ

การศึกษาศาสนาและสามัญ เสนอความหมายใหม่ของการศึกษาที่บอกว่า “ศึกษากันอย่างไรจึงจะเป็นไปเพื่อความสมบูรณ์แห่งความเป็นมนุษย์” รวมทั้งบอกกับสังคมว่าแท้จริงแล้วการศึกษานั้นชุมชนสามารถจัดการได้ภายใต้หลักการแห่งศาสนาและคุณค่าความร่วมมือของชุมชนเป็นความจริงที่ดำรงอยู่ในพื้นที่ ๓ จังหวัดชายแดนใต้ภายใต้กระบวนการทัศน์อิสลามกับการพัฒนาที่รื้อการเรียนรู้ของทั้งสังคมไทย

ชื่อเรื่อง	สวัสดิการชุมชนมุสลิม: ภายใต้กระบวนการทัศน์อิสลามด้านเศรษฐกิจ
เรื่องโดย	เครือข่ายชุมชนมุสลิม ในโครงการพัฒนาชุมชนเป็นสุขที่ภาคใต้ : ตำบลบ้านดัดเมือง เรียนรู้อยู่ที่ปากใต้
ร้อยเรียงโดย	ชากาเรีย บินญูซุฟ, อับดุลรอเซ กาเดร์ และคณะ

“คนมีคุณธรรม ชุมชนมีสุขภาวะ เกิดอารยะสังคม” ชีวิตที่มีได้แยกกิจการทางศาสนาออกจากกิจการทางโลกวัตถุ พี่น้องมุสลิมได้สร้างรูปแบบสังคมที่มีการดูแลซึ่งกันและกัน สร้างระบบสวัสดิการให้เป็นสายใยคุณธรรมที่นำมาเชื่อมร้อยคนในชุมชนให้ได้รับโอกาสที่เสมอภาคกันด้วยกิจกรรม ชะกาต และเศรษฐกิจชุมชนมุสลิมตามกระบวนการทัศน์อิสลาม

ชื่อเรื่อง	เพราะศิลปิน...จึงสิ้นหมอง
เรื่องโดย	มหาวิทยาลัยชุมชนศิลปินพื้นบ้านศรีวิชัย: เครือข่ายศิลปินพื้นบ้านศรีวิชัย ในโครงการพัฒนาชุมชน เป็นสุขที่ภาคใต้: ตำบลบ้านดงเมือง เรียนรู้อยู่ที่ปากใต้
ร้อยเรียงโดย	บุญธรรม เทอดเกียรติชาติ
คำนำและคำนิยมโดย	ฉัตรทิพย์ นาถสุภา และ อุทัย เอกสะนัง

หนังสือเล่มนี้อาจารย์บุญธรรม เทอดเกียรติชาติ ที่เป็นศิลปินและคณะทำงานในเครือข่ายศิลปินพื้นบ้านศรีวิชัย ได้สังเคราะห์ ยกปรากฏการณ์หรือการปฏิบัติพื้นบ้านขึ้นเป็นทฤษฎีหรือนามธรรมได้อย่าง ลึกซึ้ง และง่าย อยู่ด้วยกัน ลึกซึ้ง เพราะอธิบายศิลปะพื้นบ้านโดยเฉพาะการแสดงอย่าง เป็นทฤษฎี ง่าย เพราะด้วยความ เป็นทฤษฎีอธิบายที่มาที่ไปได้ จึงทำให้เราเข้าใจบทบาทของศิลปะพื้นบ้านซึ่งอาจเป็นสิ่งที่เรางงและสับสนมานาน

ชื่อเรื่อง	การเรียนรู้สู่ชุมชนเป็นสุขกับหมอพื้นบ้าน
เรื่องโดย	เครือข่ายแพทย์แผนไทย ในโครงการพัฒนาชุมชนเป็นสุขที่ภาคใต้ : ตำบลบ้านดงเมือง เรียนรู้อยู่ที่ปากใต้
เรียบเรียงโดย	ศิลปินเรื่องศักดิ์ สุขใส, ประสิทธิ์ชัย หนูนวน และคณะ
คำนิยมโดย	วิศิษฎ์ ก้องสกุล

ขบวนการเคลื่อนไหวของหมอพื้นบ้านเป็นการร่วมกันฟื้นความรู้ ของชุมชนผ่านกิจกรรมต่างๆ ที่หลากหลายรอบด้าน ที่เป็นความรู้ องค์รวมในการดูแลรักษาสุขภาพ ด้วย “การรู้ใช้อย่างแยบยล รู้จัก อย่างลึกซึ้ง” ต่อการรักษาสุขภาพ เชื่อมโยงเป็นเครือข่ายหลวมๆ ของหมอพื้นบ้านทำให้เราเห็นว่า หมอพื้นบ้านในชุมชนนั้นเปรียบเสมือนโรงพยาบาลขนาดใหญ่ที่ไม่ต้องมีใบประกอบโรคศิลป์ อีกทั้งเป็นที่พึ่งของคนบนความไร้หนทางของการแพทย์ในปัจจุบัน

กระทรวงศึกษาธิการ
 หนึ่งใจเดียว
 หนึ่งใจเพื่อคนไทย
 หนึ่งใจเพื่อไทย

การศึกษาคือรากฐานสำคัญของการพัฒนาที่ยั่งยืน
 การศึกษาที่ดีจะช่วยให้คนไทยมีความรู้และทักษะ
 ในการประกอบอาชีพ และสามารถแข่งขันในตลาด
 การศึกษาที่ดีจะช่วยให้คนไทยมีความรู้และทักษะ
 ในการประกอบอาชีพ และสามารถแข่งขันในตลาด
 การศึกษาที่ดีจะช่วยให้คนไทยมีความรู้และทักษะ
 ในการประกอบอาชีพ และสามารถแข่งขันในตลาด
 การศึกษาที่ดีจะช่วยให้คนไทยมีความรู้และทักษะ
 ในการประกอบอาชีพ และสามารถแข่งขันในตลาด